

חלק ד'

יהושע מונדשיין

מתוך ויקיפדיה, האנציקלופדיה החופשית:

יהושע מונדשיין הוא היסטוריון וחוקר חסידות בכלל וחסידות חב"ד בפרט. הוא עבד כספרן בספרייה הלאומית בירושלים. במקביל לעיסוקו בחקר החסידות, עוסק מונדשיין בהוצאה לאור של ספרי חסידות עתיקים ושל כתבי יד. ... מונדשיין עוסק בכמה ממחקריו באמיתותם של סיפורי חסידים. הסדרה "**סיפורים וגלגולים**" התפרסמה באינטרנט ... וזכתה לפופולריות רבה. - למונדשיין למעלה ממאה פרסומים ומאמרים. חלקם בכתבי עת ובקבצים תורניים (כדוגמת מוריה, המעיין, בית אהרן וישראל, ישורון והיכל הבעש"ט). - על אחדים ממאמריו חתם בשם העט יהושע ד' לבנון.^[1]

הערכת פעילותו

מונדשיין עוסק בעיקר בחקר תולדותיהם של אדמו"רי חב"ד. הוא מחזיק בדעות לא מקובלות, שלעיתים קוממו עליו חסידים אחרים. כך למשל, לדעתו סיפורי חסידים רבים הם "ציזבטים גמורים", כלשונו, ולא יכלו להתרחש מבחינה כרונולוגית או גאוגרפית. כן הוא טוען שחסידים משמיטים דברים שאינם נעימים מכתבי רבותיהם, כדי "להגן" על כבודם. הוא לועג לנוהג שהשתרש בקרב חסידי חב"ד "לשלוח" פתקאות שאלה לרבי מלובביץ' על ידי הכנסתם לאוסף מכתביו "אגרות קודש" והתייחסות לכתוב שם כתשובה מאת הרבי. מונדשיין טוען שרוב מכתבי הרבי נפתחים במילים "**מאשר** קבלת מכתבכם", ומצביע על כך שחסידים רבים מקבלים זאת כאישור למה ששאלו בפתקה שהכניסו לספר האגרות. כמו כן הוא חולק בחריפות על הפלג המשיחיסטי בחב"ד....

חוקרים מתחו ביקורת כנגד טענתו של מונדשיין, שרק חסידים מוסמכים לחקור כראוי את תולדות החסידות והאדמו"רים.^[2] אחרים האשימו אותו בנסיון לטייה את ההיסטוריה, כאשר מדובר באדמו"רי חב"ד.^[3] עוד ציינו כי הוא אינו חף מטעויות. כך למשל, באחד

מגליונות כפר חב"ד הוא "חשף" מכתב שכתב אחד מחסידי חב"ד ובו רמזים מסוימים, שמונדשיין פענה אותם כמתייחסים לשחרורו של האדמו"ר הרי"ץ ממאסרו. ואולם, שחרורו של הרבי אירע רק כשנה וחצי לאחר פטירתו של כותב המכתב.

ספרים שכתב

תורת חב"ד : ביבליוגרפיות לקוטי אמרים : הוא ספר התניא : מהדורותיו, תרגומיו וביאוריו <תקנ"ו-תשמ"א> כפר חב"ד : קרני הוד תורה, תשמ"ב (1981).

ספרי ההלכה של אדמו"ר הזקן : בעל התניא והשו"ע: ביבליוגרפיה: הלכות תלמוד תורה, שלחן ערוך, תשובות פסקי הסידור, ברכת הנהנין ונט"י. כפר חב"ד : קרני הוד תורה, תשמ"ד (1984)

הצופה לדורו: תולדות חייו ופעלו של הרב יקותיאל אריה קמלהאר. ירושלים : ר' מס, תשמ"ז

ספרים שהעדייר

ספר שבחי הבעש"ט : פקסימיל מכתב היד היחיד הנודע לנו ושינויי נוסחיו לעומת נוסח הדפוס, בצירוף מבוא ונספחים. ירושלים : הוצאה פרטית, תשמ"ב

ספרים שערך

ספר המפתחות לספרי לקוטי שיחות של הרבי מליובאוויטש כרכים א-ט. ניו יורק תשל"ו.

מגדל עז : לזכר הרה"ח ר' עזריאל זליג סלונים : מאמרי תורה וחסידות / מאת רבותינו ... נשיאי החב"ד וגדולי תלמידיהם". כפר חב"ד : מכון ליובאוויטש, תש"מ.

אוצר מנהגי חב"ד: ליקוטי הנהגות, הדרכות ותקנות מרבותינו ... ומנהגי אנ"ש לדורותיהם היכל מנחם ירושלים, תשנ"ה-תשנ"ו.

ספר המפתחות לספרים תורת לוי יצחק ולקוטי לוי יצחק (מפתח לתורת לוי יצחק שניאורסון), תשס"ח.

קישורים חיצוניים

יהושע מונדשיין, אוצר מנהגי חב"ד, באתר - Hebrewbooks חלק א, חלק ב
יהושע מונדשיין, אמינותן של איגרות החסידים מארץ ישראל, קתדרה 63 חלק שני קתדרה 64
עטרה לישנה - האמנם?, תגובה מאת רעיה הרן, קתדרה 64
תום שגב, ילקוט הכוזבים של חב"ד, באתר הארץ
סיפורים וגלגולים - יהושע מונדשיין מנפץ מיתוסים ומערער על אמינותם של סיפורי החסידים, באתר שטורעםנט

David Assaf, 'The Rebbe Was Framed', The Jerusalem Report, December 17, 1992, pp. 46-47

הערות שוליים

- ↑ דוד אסף, על שלושה חוקרי חסידות
- ↑ רעיה הרן, עטרה ליושנה - האמנם?: תגובה לביקורת על מאמרה של הכותבת בדבר אמינות איגרות חסידים, **קתדרה**, 64 (תמוז תשנ"ב, יולי 1992)
- ↑ שמואל גליק, תגובה ל"אינה תשובה"

חלק ד'

עמוד

פרק

189	אורח בסוכה	31
196	מעשה זלמינא	32
206	דרך הרוח	33
217	רוח שטות	34
222	נעלי השד	35
227	נעלי החוזה בכוכבים	36
230	זכרונות ממקור ראשון	37
240	שנים אוחדין...	38
251	גלגולם של קמצנים קדושים	39
257	כומר נוסף ערק לשורותינו...	40

אורח בסוכה

סיפור נוסף על אדמו"ר הזקן, הפעם מתקופת מזריטש: ליל סגריר היה וגשם שוטף ירד. וראה זה פלא – לסוכה שבה התארח רבי שנ"ז לא חדר גשם. שלושה ימים רצופים התפלפלו ביניהם רב העיר ואורחו בתורה, מטיילים בחדריה ומסדרונותיה... בחזרתו ממזריטש לקח את מוכר הכעכים כחתן לבתו... האמנם סיפור מסיפורי החבוש בבית-האסורים? פרק ל"א

כאמור בפתיחת הפרק הקודם, עיסוקנו בחודש כסלו יהיה בסיפורי בדים על אדמו"ר הזקן; הסיפור שלפנינו התפרסם במדור "מעשה שהיה" (כותרת שאינה הולמת כלל את רוב הסיפורים שמתפרסמים בו), אשר ב'שיחת השבוע' גל' 1031 (ערב סוכות תשס"ז).

* * *

זה היה בין כסה לעשור. צעיר החבורה, רבי שניאור-זלמן (מלאדי), נקרא לגשת אל הרבי, המגיד ממזריטש. "זלמינה", פנה אליו המגיד – שנהג לכנותו בשם-חיבה זה – "צא לדרך!". להיכן בדיוק ולאיזו מטרה, לא פירש. אך כשהרבי מורה, מצייתים מיד וללא כל שאלות.

צרר רבי שניאור-זלמן צרור מיטלטלים ויצא לדרך. את יום-הכיפורים עשה ביישוב שנקרה בדרכו, ולמחרתו המשיך במסעו. סמוך ובטוח היה כי כשימלא את השליחות שלשמה שלחו הרבי, יחוש בכך בעצמו.

ערב חג הסוכות הגיע רבי שניאור-זלמן לעיר אמדור. בליל התקדש החג הוזמן על-ידי אחד מבני המקום להתארח בביתו ולסעוד בסוכתו. נענה רבי שניאור-זלמן להזמנה ובא לסוכה.

לאחר שקידשו על היין ונטלו ידיים לסעודה, כיבד המארח את אורחו, שפניו העידו עליו כי בר-אוריין הוא, להשמיע דברי תורה. כשפתח רבי שניאור-זלמן את פיו היה כמעין המתגבר. דברי התורה משובבי-הנפש שנשא כמו האירו את הסוכה באור יקרות. המארח ומוזמנים נוספים שהסבו לשולחן הביטו באורח משתאים, שותים בצמא כל מילה היוצאת מפיו.

אותו לילה ליל סגריר היה וגשם שוטף ירד בחוץ. אך ראה זה פלא – לסוכה שבה התארח רבי שניאור-זלמן לא חדר הגשם. שעה ארוכה קלחו דברי התורה מפי האורח והנוכחים לא ידעו שובעה. לאחר הפסקה קלה להמשך הסעודה, ביקשווהו להמשיך עוד ועוד.

מדי פעם הטיבו המסובים את ליבם ביין, שתרם גם-כן לאווירת השמחה וההתעלות המיוחדת ששרתה בסוכה. בשלב כלשהו תם היין והנוכחים חששו כי בלי יין משמח תיתם הסעודה ויפסקו דברי התורה של האורח. אחד מביניהם התנדב לצאת מהסוכה כדי לנסות להשיג יין.

רק בחוץ הבחין המתנדב בגשם הכבד הניתך ארצה. הוא לא נרתע והחל לחפש אחר יין. סמוך לשם התגורר רב העיר, והשליח הבחין ברב העומד בחלון ביתו ומביט החוצה. אפשר היה לשער כי הרב מצפה להפוגה כלשהי בגשם, כדי שיוכל להיכנס סוף-סוף לסוכתו ולקיים את מצוות החג.

גם הרב הבחין בו וסימן לו באצבע מזמינה לסור לביתו. ביקש הרב להבין מה מביא בר-דעת לשוטט כך בחוץ, תחת גשם עז. סיפר האיש לרב על האורח האלמוני היושב בסוכה הסמוכה ומפליא את המסובים בדברי התורה המרתקים הקולחים מפיו. "והגשם?", תמה הרב. "אצלנו בסוכה אין גשם!", השיב הנשאל בפשטות.

מתקשה להאמין ואחוז סקרנות יצא הרב מביתו ופנה לסוכה שבה התארח רבי שניאור-זלמן. לתדהמתו נוכח כי אמת דיבר הנשאל – בתוך הסוכה הזאת אין גשם!

המארח ביקש לחלוק כבוד לרב, אך זה הביע את רצונו לשמוע את האורח דווקא. לבקשת המרא-דאתרא חידש רבי שניאור-זלמן את הדיבור. עד מהרה התברר כי גם בזאת צדק הנשאל – דברי האורח אכן מאירים כנתינתם מסיני!

למחרת החג הזמין רב העיר את רבי שניאור-זלמן לביתו. שלושה ימים רצופים התפלפלו ביניהם רב העיר ואורחו בתורה, מטיילים בחדריה ומסדרונותיה כבני-בית. בהתפעלות עצומה ביקש הרב מאורחו לגלות לו את זהותו. רבי שניאור-זלמן הציג עצמו בשמו ואף הוסיף כי תלמיד המגיד ממזריטש הוא.

"האם גם לך יש רבי?! לשם מה זקוק גדול בתורה כמוך לרבי?!", תהה הרב. "האם בקרב חבריך, תלמידי המגיד, יש עוד למדנים בערכך?", הוסיף הרב לשאול, בהסבירו כי יש לו בת אשר הגיעה לפרקה והוא מחפש בעבורה חתן מיוחד במינו, וכמובן תלמיד-חכם גדול.

עודם משוחחים בעניין נשמע לפתע קול קורא מבעד לחלון – "כעך בפרוטה, פרוטה לכעך!... כעך בפרוטה, פרוטה לכעך!..."

"ומה רע במוכר הכעכים?", הפטיר רבי שניאור-זלמן.

עיניו של הרב נפערו בפליאה וניכר היה עליו כי דברי האורח פגעו בו עד עומק נשמתו. "משפחתנו משפחה יחסנית, שבה דורות על דורות של רבנים! אתה מציע לי את מוכר הכעכים?!", אמר בעלבון.

למשמע דברי הרב נאנח רבי שניאור-זלמן מקירות ליבו ואמר: "ובכן, כעת יבין כבודו בשביל מה גם תלמידי-חכמים צריכים רבי... לו? נסע כבודו למגיד ממזריטש, לא היה יוצא מפיו משפט דוגמת זה שאמר. אצל הרבי לומדים להעריך נשמה של יהודי".

נכנסו הדברים לליבו של הרב וכעבור זמן מה קם ונסע למזריטש. עד מהרה דבק במגיד בכל נפשו ומאודו והיה לאחד מגדולי תלמידיו. לימים נעשה בעצמו מנהיג לחסידים. שמו היה רבי חיים-חייקל מאמדור.

ומספרים כי בחזרתו לעירו שעה לעצת רבי שניאור-זלמן, אותה עצה שנתן לו כאשר שוחחו על השידוך לבתו, ולקח את מוכר הכעכים כחתן לבתו. הוא הודה כי אכן מבטו על יהודים נשתנה לגמרי, וכי לאחר שהעמיק במהותו של מוכר הכעכים גילה כי מאחורי המעטה החיצוני הפשוט של הצעיר, שלפרנסתו נאלץ למכור כעכים, מסתתרת נשמה גבוהה ונפש עדינה.

* * *

עד כאן מ'שיחת השבוע'.

כל מי שמכיר את הסיפורים על אדמו"ר הזקן, "מרגיש" שהסיפור הזוי מתחילתו ועד סופו; אך גם מי שאינו מכירם יבין שההליכה – ואפילו הנסיעה בעגלה – ממזריטש אל אמדור (מרחק של כ-350 ק"מ בקו אווירי) במשך ימים ספורים, מושללת לחלוטין.

שני חתניו המפורסמים של הרה"ק מאמדור הם: הר"ר משה מקאברין אחיו של הרה"ק ר' אהרן מקארלין, והר"ר נתן ממאקוב (תלמידו המובהק של "החוצה" מלובלין), והוא יליד מאקוב, בן לאחד מ"קציני" העיר. איש מהם אינו מתאים לאותו מוכר כעכים אלמוני מאמדור.

בתו השלישית של הרה"ק מאמדור השתדכה כאחת-עשרה שנים אחרי הסתלקותו של אביה, כך שזהו בעלה אינו רלוונטי לענייננו.

* * *

אך עיקר הסתייגותנו היא מתוכו ועיקרו של הסיפור, שהוא אופן התקרבותו של הרה"ק ר' חייקל אל הרב המגיד ממזריטש; להלן שני נוסחים לסיפור התקרבותו:

[א]

כך מספר הרה"ג ר' צבי יהודה מאמלאק מקאליש, תלמידו של הרה"ק בעל ה'אבני נזר' מסוכטשוב, ששמע מפיו ('אביר הרועים', ב, פיעטרקוב תרח"ץ, עמ' נד):

סיפר ג"כ רבינו הקדוש זצ"ל אז, מהגה"ק איש אלקים ר' חיים חייקא מאמדור זצ"ל, שהיה ג"כ מתחילה מתנגד לכת החסידים, ונתקרב.

כי פעם אחת כשלקח הרה"ק ר' אהרן קארלינער זצ"ל ברכת פרידה מהמגיד הגדול הק' זצ"ל, אמר לו הרבי ר' בער זי"ע שיביא לו סחורה טובה.

ויהי בנסעו אחר-כך על הדרך, פגע בו בהגה"ק ר' חייקא הנ"ל, והבין שכוונת רבו המגיד זי"ע היתה עליו, כי כבר היה אז גאון וצדיק אלא וכו'.

ניגש אליו הרה"ק ר' אהרן ז"ל ושאלו: מדוע אין כבודו לומד תורה לשמה?

וענהו ר' חייקא בתמהון ואמר: אלא למה אני לומד אם לא לשמה?!

וענהו ר' אהרן: אם-כן עושה כבודו להתנא ר' מאיר ז"ל במשנה לשקרן...

וברח ממנו מיד לדרכו.

אבל נכנסו דיבוריו הקדושים לחדרי לבבו, ורדף הר' חייקא אחריו וצעק אליו מרחוק: רבי! רבי!

ואז עמד הרה"ק ר' אהרן ואמר אליו ר' חייקא: אדרבא, יאמר לי הרבי איך לומדים תורה לשמה.

והשיבו: אני אינני רבי, רק תלמיד, והרבי שלי דר במעזריטש, ואם רוצה כבודו ללמוד תורה לשמה צריך לנסוע אליו ושם יתוודע לו הכל.

ולא זז משם עד שנסעו שניהם יחד להמגיד הגדול זי"ע.

ושם נתעלה אחר-כך הגה"ק ר' חייקא זצ"ל לקדוש ונורא מאד, עד שאחר פטירת רבם המגיד הגדול זי"ע נסעו כל החברייא קדישא לר' חייקא להיות תלמידיו, אלא שלא רצה לקבל אותם להיות מנהיגם, לפי שכבר היו באים בימים. והיה מגיהה[?] אותם לבד.

אך את הגה"ק האלקי ר' שניאור זלמן מלאדי בעל שו"ע הרב זצ"ל, שהיה עדיין אז איש צעיר, א יונגער מאן, נשא אותו לגמרי על ראשו הטהור. עכ"ל הק'. זיע"א.

[ב]

את הנוסח השני שמע הרה"ח ר' רפאל הכהן מפיו של הרה"ח ר' שמואל גרונם (המשפיע בישיבת "תומכי תמימים" בלויבאוויטש), והדפיסו בספרו 'שמועות וסיפורים' (א, כפר-חב"ד תשכ"ד, עמ' יב):

הרב המגיד ז"ל אמר פעם להרה"צ רמ"מ ויטעבסקער ולאדמו"ר הזקן, שיסעו לשקלאב.

ויבואו לשקלאב, והרמ"מ אמר שהוא בעל דרשן, ועל אדמו"ר הזקן [אמר] שהוא משמשו.

הסדר היה שם, שבאם בעל דרשן רוצה לדרוש, היה הולך מתחילה לה"פרנס חודש", והוא שואלו באיזה בית-כנסת הוא רוצה לדרוש, היינו יכולתו וגאונותו בלימוד, שהרי יש בתי כנסיות כאלה שהם לומדים גדולים ולא כולם יכולים לדרוש שם. ואז לוקח רשות מה"פרנס חודש" ודורש.

היה שם בית-מדרש אחד שהיה נקרא "בית-המדרש של ש' גאונים", כי באמת היו שם שלוש מאות גאונים, ולבית-המדרש הזה לא היעז אף אחד מהדרשנים לבקש רשות לדרוש שם.

כשבא הרמ"מ לה"פרנס חודש" לבקש רשות לדרוש, שאלו באיזה בית-מדרש, וענה לו שב"בית-המדרש של ש' גאונים". ושאלו: האם יודע אתה איזה גאונים יש שם? והאם בכוחך לדרוש שם? אמר לו: כן.

ותיכף נתוודע הדבר שבא גאון גדול וידרוש בבית-הכנסת הנ"ל.

כשעלה על הבימה הציע להם, מה הם רוצים, אם הם ישאלו אותו כל אחד את ספיקותיו וקושיותיו והוא יתרץ להם, או שהוא ישאל מהם והם יתרצו. והיה ביניהם שקלא וטריא והסכימו שהוא ישאל מהם.

והתחיל המשנה באבות (פרק ו') ר' מאיר אומר כל הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו', עד שהגיע ל"מגלין לו רזי תורה", ואמר: בודאי גאוני שקלאב לומדים תורה לשמה, והרי ר' מאיר אומר ש"מגלין לו רזי תורה", איפה הם הרזי תורה שלהם?

וירד מהבימה וברח.

מיד הבינו שזהו אחד מה"כת", וממילא לא שמו לב לקושיא.

ביניהם היה ר' חייקיל האמדורער, והוא התחיל לחשוב: הרי הקושיא היא קושיא...

והתחיל לחפש את הדרשן ושאלו מהו התירוץ.

אמר לו שיסע למעזריטש ואז ידע את התירוץ.

וזה היה הרה"צ ר' חייקיל מהאמדור תלמיד הרב המגיד ז"ל.

* * *

קיימים הבדלים רבים בין שני הנוסחים, אבל סיבת ההתקרבות ואופנה זהים בשניהם. אך בסיפור ההזוי דלעיל אין אפילו נקודת דמיון כלשהי לאותם סיפורים שנשמעו ממקורות אמינים.

תולדות חייו של הרה"ק מאמדור וסיפור התקרבותו אל המגיד ממזריטש, נכתבו ע"י הרב אברהם אביש שור (קובץ 'בית אהרן וישראל', גל' נא, שבט-אדר תשנ"ד, עמ' קנא ואילך), ושם הובאו מקורות רבים ומגוונים לאופן התקרבותו, ומכולם עולה שהרה"ק ר' אהרן מקארלין הוא זה שקירבו על-ידי דרשתו ברבים, או בשיחתו אתו עמו ביחידות אודות לימוד התורה לשמה וה"דברים הרבה" שבדברי התנא ר' מאיר. וגם לימים נמנה הרה"ק מאמדור עם גדולי בית-מדרשה של קארלין.

* * *

השמועה אומרת, שאת הסיפור דגן סיפר הרה"ח ר' מענדל פוטערפאס ע"ה.

אין בידינו לאמת או להכחיש את השמועה הזו, אלא רק לומר בוודאות שהסיפור אינו מופיע בין שלל הסיפורים שנשמעו מפיו ונלקטו לספר 'ר' מענדל'.

לעומת זאת, מצינו באותו ספר (עמ' 205) סיפור דומה לחלוטין לנוסח של ר' רפאל הכהן, אך לא נזכר בו שמו של הרה"ק ר' חייקיל מאמדור, אלא רק "כמה וכמה" שנסעו למזריטש בעקבות אותה דרשה. ולא נתפרשו שמותיהם.

* * *

אם יהיו מי שיעמדו בתוקף על כך שהסיפור נשמע מפיו של הרה"ח הנ"ל ואף ייאמנו דבריהם, ניאלץ לחזור על דבריו שלו עצמו, שעל סיפוריהם של מי שהיו חבושים בבית-האסורים – והוא בכללם – אין לסמוך (ראה [בפרק השביעי](#)).

והסיפור בעצמו צווח ואומר: אל תאמינו בי!
ח' בכסלו תשס"ז

1. הכל נכון.... ר"י שיחי', יתכן וכל הסיפור נכון, מלבד אי אלו פרטים שוליים. זה לא היה עם רבנו הזקן, זה לא היה לעיר אמדור, ולא ר' חיים הנ"ל. אבל חוץ מזה - הכל נכון... ט' בכסלו תשס"ז

2. חוקר סומך על שמועה? תמהני עליך הרב מונדישין, וכי בגלל ששמעת שמועה שהסיפור הוא מר' מענדל לכן כבר יש לך טענות עליו? וגם אם את בסיס הסיפור שנכתב בשיחת השבוע סיפר ר' מענדל. הרי השאלה שלך היא לא על הבסיס, כי אם על פרטים מסויימים כפי שכותב פייגלסון בתגובה 1. וקעת לשאלה המרכזית. הרי מנדי ברוד הוא עורך שיחת השבוע, ועליו האחריות, אז שיגיד מאיפה נלקח הסיפור, והאם כל הפרטים זהים למקור.

ובכלל הרב מונדישין, סיפור לשבת, זה לא עסק לשאלות. ט' בכסלו תשס"ז

3. אולי השלישי לא מפורסם כיון שמכר כעכים? ר"י מונדישין, (א) כתבת: "שני חתניו המפורסמים של הרה"ק מאמדור הם: הרה"ר משה מקאברין אחיו של הרה"ק ר' אהרן מקארלין, והרה"ר נתן ממאקוב (תלמידו המובהק של "החוז"ה מלובלין), והוא יליד מאקוב, בן לאחד מ"קציני" העיר. איש מהם אינו מתאים לאותו מוכר כעכים אלמוני מאמדור". אני לא מבין גדול בהסטורי. אבל מאיפה ההוכחות שלהנ"ל לא היו עוד בנות? הנזכרים היו "חתניו המפורסמים" אולי יש שלישי פחות מפורסם כיון שמכר בילדותו כעכים? ט' בכסלו תשס"ז

4. פרק יפה מאד! (שלא כקודמו). ר' יהושע - לכאלה פרקים אנו מצפים. המשך כך. ט' בכסלו תשס"ז

5. למעריץ הנלהב. אם אתה מספר שהרב מונדישין מסתמך על השמועה, כנראה שגם אתה ישבת בבית האסורים או שעדיין אתה יושב. כדאי לך לברוח. ט' בכסלו תשס"ז

6. מקור הסיפור. מקור בסיפור מסיפורי חסידים-מועדים-אודות ר' גרשון קיטובר, עם הוספות של כוח הדמיון י' בכסלו תשס"ז

7. מקור הסיפור. מכיוון שבעונותי הרבים לא זכיתי להגיע למדרגת 'היסטוריון' ואפילו לא 'חוקר', אין לי אלא להציג את העובדות הפשוטות הבאות: את הסיפור המדובר שמעתי מפי הרה"ח ר' עוזר שיחי' אלפרוביץ' מכפ"ח ששמעו מפי המשפיע הרה"ח ר' מענדל פוטרפס ז"ל. גם לאחר כתיבת הסיפור אישר הנ"ל כי אמנם כך סיפר ר' מענדל ז"ל את הסיפור. מבחינתי - ודומני שאינני חריג בכך - ר' מענדל פוטרפס הוא מקור ראוי (ואף יותר מכך).

ומילה נוספת לגופן של הטענות: אין להתעלם מכך שכמה פרטים בסיפור הנדון אכן מעוררים תהייה וייתכן כי אף לוקים בחוסר דיוק. בכל-זאת, חלפו שנים מאז דבר-המעשה, ושיבושים בסיפורים העוברים מדור לדור בעל-פה, הם עניין בלתי נמנע כמעט.

עם זאת, סבורני כי אין בהנ"ל די כדי להכתיר את הסיפור בתואר "הזוי". למילה "הזוי" יש משמעות זדונית והיא מתארת מצב שבו יושב אדם ובודה מליבו סיפור שלא היה ולא נברא. במקרה זה, אי-אפשר לומר זאת על איש מבין החסידים היקרים הנזכרים לעיל.

נכון, לאור השאלות שהציג המבקר הנכבד (שעם חלקן אפשר להתווכח) ייתכן שהסיפור משובש. זה עדיין לא עוקר אותו מן היסוד. גם בפירוש רש"י על המקרא אנחנו מוצאים ביטויים כמו "מקרא מסורס", "סרסוה ופרשהו" וכיו"ב. ואף אנו נאמר "סרסוה ופרשהו". לפעמים תיקון של אי-אלו פרטים מיישב את התמיהות. יתר על כן: כמי שמתעסק רבות בעיבוד סיפורים מתוך קשת רחבה מאוד של ספרים ומקורות אני נתקל לא-מעט באותו סיפור עצמו המסופר על כמה וכמה מגדולי ישראל. האם נאשים את מספרי הסיפורים הללו בהזיית הזיות? לא ולא. אם לא נצא מתוך גישה קרבית הששה אלי קטילה, נאמר כך: הסיפור כנראה היה, אך זהות גיבורו מוטלת בספק. ייתכן כי יהיה זה נכון גם לגבי הסיפור דנן.

ואחתום באמרה המופיעה בוודאות בספר ר' מענדל (עמוד 268): "כאשר בני קורח עמדו על פתחו של גיהנום הם צעקו "משה אמת ותורתו אמת, ואנו בדאים". נשאלת השאלה: לאחר שהם הודו בפה מלא ש"משה אמת ותורתו אמת", מהי משמעות התוספת "ואנו בדאים"; מה מוסיפה קביעה זו על ההודאה שלהם? אלא הכוונה במילים "אנו בדאים" היא לומר שאפילו עצם אמירתם ברגע זה ש"משה אמת ותורתו אמת" אף היא אינה נאמת באמיתיות ובכנות מלאה...

כלומר - וזו כבר פרשנות שלי - גם כשאומרים את האמת ודורשים מכל העולם להגיד ולכתוב אמת טהורה ומזוקקת, צריך להיזהר ממצב של "ואנו בדאים". י' בכסלו תשס"ז

8. סיפור "הזוי" או "בדוי"? ראשית כל, נעים לי לקרוא תגובה מאדם שאינו מסתיר את זהותו בשם בדוי. ולכל השאר:

תמהני שמי שעיסוקו בניסוח ובכתיבה מסוגננת, יקבע ש"למלה 'הזוי' יש משמעות זדונית, והיא מתארת מצב שבו יושב אדם ובודה מליבו סיפור שלא היה ולא נברא".

ולא היא! "סיפור הזוי", פשוטו כמשמעו, הוא סיפור שנוצר מתוך הזייה. תופעת ההזיות מצויה לרוב אצל החבושים בבית-האסורים, שיושבים בדד ושוקעים בהזיות למיניהן.

סיפור שנוצר ע"י אדם שיושב ובודה מלבו דברים שלא היו ולא נבראו הוא "בדואת", מונח שלא השתמשתי בו במקרה שלנו.

לעומת זאת, למשל, בשלושת הפרקים שהוקדשו לספר "התניא קדישא וכוחו האלקי" טענתי שהסיפורים הם בדוות שנבדו בדון, ודוקא משום כך לא הגדרתי את הסיפורים הללו כ"הזויים".

ובאשר לטיעון ש"הסיפור כנראה היה, אך זהות גיבורו מוטלת בספק", דברים אלו עולים בקנה אחד עם תגובתו הנ"ל של "פייגלסון", שכל הסיפור נכון, מלבד אי אלו פרטים שוליים: לא היה זה עם רבינו הזקן ולא בעיר אמדור ולא עם ר' חיים, "אבל חוץ מזה הכל נכון".

- והרי זה בדיוק מה שטענתי: אין לסיפור זה שום קשר עם אדמו"ר הזקן, שום שייכות לרה"ק ר' חייקל, ולא אירע בהליכה ממזריטש לאמדור בימים ספורים. "חוץ מזה הכל נכון".
האם זה מצדיק את ההגדרה "מעשה שהיה"? לקוראים פתרונים. י"ב בכסלו תשס"ז
9. מהיכן לקח החוקר שאנשים בבית סוהר הוזים. זאת המצאה של הכותב שאנשים בבתי סוהר הוזים. אין דבר כזה. אנשים שלוקחים מיני סמים הם ההוזים... י"א בכסלו תשס"ז
10. המחבר. קראתי כמה וכמה כתבות של המחבר וראיתי שהוא מרבה להשתמש בביטוי "הזוי". לענ"ד באופן מוגזם במקצת. י"א בכסלו תשס"ז
11. תורה שבכתב ומי הם ההוזים. יש הסומכים רק על תורה שבכתב, ויש הסומכים גם על תורה שבעל פה. תורה שבכתב - חוקרים ואנשי אקדמיה בעבודות המחקר שלהם מסתמכים ב99 אחוז מהמקרים - על דברים שבכתב, ואין הם מוכנים לשמוע דברים שבעל פה, אלא אם כן עדויות מכלי ראשון.
תורה שבעל פה - אצל חסידים מקובל לספר סיפורים שהועברו מדור לדור במסורת. ואם נפסיק את המסורת אפשר לגנוז גם את רוב הספרות החב"דית שרובה ככולה בנויה על סיפורים מכלי רביעי. (גם הסיפורים של הרבי הריי"צ רובם לא הוא ראה, אלא שמע מחסיד ששמע מחסיד אחר וכדומה כידוע).
מי הם ההוזים?
באם כל מי שישב בבית סוהר/גלות נחשד כהזוי, אפשר לגנוז ספרים רבים כולל - יהדות הדממה, תולדות חב"ד ברוסיה, שמועות וסיפורים, ר' מענדל ועוד רבים אחרים. ומפני חריפות הענין וכבודו של הרב מונדשיין נסיים בשאלה מרומזת: וצדיקים שישבו במאסר, הזכרון שלהם מספיק צלול? י"ב בכסלו תשס"ז
12. 350 ק"מ בעשרה ימים? הקביעה כי אין אפשרות לנסוע בעגלה ממזריטש לאמדור תוך הזמן המסופר בסיפור, היא פשוט לא הגיונית. המגיד שלח את אדמו"ר בין כסא לעשור, בא נאמר שזה ד' תשרי מד' תשרי ועד סוכות ישנם עשרה ימים, ואם נדקדק משהו כמו שמונה ימים כי ביום כיפורים ובשבת לא נוסעים. נותרו 7-8 ימי נסיעה. בסיפור לא מרומז כי האדמו"ר צעד ברגל, ולכן ככל הנראה מרחק כזה נוסעים בעגלה רתומה לסוס. 350 ק"מ לחלק לשבעה ימים = 50 ק"מ. והרי ברור שעם עגלה אפשר לנסוע יותר מחמישים ק"מ ביום. מלבד זאת מי קבע שממזריטש ועד אמדור הם 350 ק"מ? י"ב בכסלו תשס"ז
13. קריאה לרב מונדשיין לכבוד הרה"ח, הסופר איש אשכולות ר' יהושע מונדשיין שיחי'. רב שלומות, לאחר 31 פרקים גדושים ועמוסים בתוכן מרתק וישר, אני מפנה אליך קריאה ישירה.
ישנם הרבה סיפורים שסופרו על ידי אנשים שללא ספק מוסמכים לספר סיפורים, ובצורה נכונה. למרות זאת, הם סופרו על ידם בשינוי נוסחאות מפעם לפעם. האם - ר' יהושע - תתייחס לכך בפרקים הבאים, או שמא כעת, בתגובה ערוכה ומנומקת. מצפה מאוד לתגובתך, שהרי אתה באמת היחיד שיכול להסביר במה מדובר. י"ב בכסלו תשס"ז
14. למגיבים 11-12.
א[הדיבורים במעלתה של התושבע"פ אינם רלוונטיים לענייננו, מפני שגם אני הבאתי לעיל (והצבעתי על עוד) מסורות שבע"פ. אבל לא כל שמועה הפורחת באויר ראוייה להתעטר בתואר "תורה שבע"פ". אחת התיסמונות של "ראש קטן" היא ההכללות: "כל מי שישב בבית סוהר נחשד כהזוי"! אבל בר-דעת יודע שיש הבדל בין אדם לאדם, ובין מי שישב ימים או שבועות, לבין מי שישב עשרות שנים. ולהזכיר שוב: הקביעה שאין להאמין לסיפוריהם של מי שישבו בבית האסורים, היא של ר' מענדל עצמו, לגבי סיפוריו שלו. וד"ל.
ב[מי שאינו יודע כיצד מודדין מרחק בין שתי ערים, ודאי שאינו יודע דבר על תנאי הנסיעה באותם ימים, ואינו יודע את ההבדל בין "קו אוויר" לבין טלטולי דרכים. וכנראה נשכח ממנו שגם בערב יו"פ ובערב שבת אין נוסעים כביום חול רגיל. בסיפור אמנם לא נרמז שהאדמו"ר צעד ברגל, אבל באותה מידה לא נרמז גם שהוא נסע במרכבה רתומה לשלושה סוסים אבירים. י"ב בכסלו תשס"ז
15. מי ישב עשרות שנים? ר' מענדל פוטרפאס אמר לדברי הרב מונדשיין כי מי שישב בבית סוהר אי אפשר לסמוך על סיפוריו. נראה לי שר' מענדל לעיתים נקט בבדיחותא בעלמא, וברור שמשפיע המספר כל כך הרבה סיפורים הידועים כמדויקים להפליא, יגיד כי באמת ובתמים הסיפורים שהוא מספר הם לא מדויקים. ברור לכל אחד, כי ספר בו נמצאו אי-דיוקים רבים יש בעיה לסמוך עליו, ואילו ר' מענדל הסיפורים שלו מדויקים. הרב מונדשיין מדבר על אלו שישבו עשרות שנים בבית סוהר והם הנחשבים הזויים. מי ישב עשרות שנים? לי ידוע רק על אחד הרב אליעזר נ. ר' מענדל ישב שמונה שנים בלבד, ורוב האסירים החסידיים לא ישבו יותר מעשר שנים. אז אם כך אנו יכולים להגיע לעמק השווה - החסיד שישב עשרות שנים, הסיפורים שלו לא מדויקים (יכול להיות שהוא לא דייק גם לפני המאסר) ר' מענדל פוטרפאס שרמז כי סיפוריו לא מדויקים, הרב מונדשיין לוקח את הדברים ברצינות, ואני לוקח אותם בצניות. שאר החסידים שישבו פחות מעשר שנים אינם הזויים, וכרגיל אצל בני אנוש, חלקם לא מדויקים בפרטים שוליים. י"ב בכסלו תשס"ז
16. למעריץ. אם כבר העלית את ההשערה המפוכחת שיש חסידים שאינם מדייקים אפילו ללא מאסר, אז אולי תתקדם צעד אחד קדימה ותאמר שאולי מי שסיפר את הסיפור הנ"ל בשם ר' מענדל, שמא גם הוא אינו דיין גדול? ואולי נגיע לפשרה נוספת, שמי שישב שבע שנים במאסר רק 5% מסיפוריו אינם מדויקים, שמונה שנים - 7%, 10 שנים - 15%, 15 שנים - 25%, 20 שנה - 60% וכן הלאה. וע"פ ההגדרות המדויקות הללו, אולי הסיפור דנן הוא מאותם אחוזים בודדים שר' מענדל לא דייק בהם ר"ל? י"ב בכסלו תשס"ז

17. ר' מענדל דייקן. נקודה. הספר של החסיד שישב עשרים שנה בגלות, רצוף סיפורים הנראים כמוזגמים/מלוטשים יפה וכדומה. לכן נראה שחלק מהסיפורים אינם מדויקים. ויכול להיות שכך הוא היה רגיל לספר, עם הוספת 'צבע' כמו שהיום הרבה סופרים רגילים לעשות.
- ר' מענדל פוטרפס לעומתו - היה דייקן גדול בסיפורים. ותלמידו הרב עוזר אלפרוביץ הוא אחד מהמקבלים הגדולים שלו, וידוע אף הוא כדייקן.
- ברור, שאצל כל חסיד יכולים להיות טעויות ושיבושים, ולא תמיד בגלל בעיית זכרון. אבל מכאן ועד לומר שר' מענדל פוטרפס או אחד החסידים האחרים הם 'הוזים' רחוקה הדרך.
- ישיבה בכלא/גלות תקופה ממושכת, יכולה להשפיע לרעה, כמו שמצב משפחתי/כלכלי/פחד יכולים להשפיע לרעה, אבל אפשר לבדוק. ר' מענדל פוטרפס לא היה נראה כאחד שהישיבה בגלות הפריעה לזכרון שלו, וכך גם כל החסידים האחרים. היו טראומות שהתבטאו בפחד, סגירות, דיסקרטיות יתר וכדומה, אבל לא בעיות זכרון.
- ולסיום, מי כמוך יודע שגם אם כבודו וכבוד הרב עמרם בלוי נוברים בספריה הלאומית ומוצאים חומרים יקרים מפז, תמיד יכולים להימצא טעויות בדברים הנמצאים שם. כמו שכל אחד יודע שבספרי ההיסטוריה של הימים ההם יש הרבה כותבים מגמתיים, ובכל אופן כבודו והרב בלוי לא נמנעים לחשוף פרשיות עלומות, למרות שיכול להיות בדברים אלו הרבה אי-דיוקים.
- ולשואל אודות גירסאות בסיפורים שסיפר הרבי - יש כמה אפשרויות להשיב. ואחת מהן שלרבי היו שתי גירסאות של הסיפור, והוא בחר פעם לספר כך ופעם אחרת. או שבעת שסיפר לראשונה את הסיפור, לא היה בידיו את הגירסה השניה.
- כמדומני שהבהרתי את עצמי די והותר. אשתדל ברגע זה לצאת מהויכוח, שמתחיל להתפתל יתר על המידה.
- י"ב בכסלו תשס"ז
18. כיוון מסוכן. עם כל הכבוד והערכה באמת להרב מונדשיין, אבל לומר על חסידים, פני העדה, של הדור הקודם, שישבו בבית האסורים הוזים - היסחפות מסוכנת. מי היושבים ??? ועל מה ישבו...? להטיל ספק בר' ליזר ננס בר' משה וישצקי בר' מענדל בר' שמחה גורדצקי ועוד ועוד - אולי זה קצת גס אבל הפרידיקע רבי ואמו"ר הזקן גם ישבו... י"ב בכסלו תשס"ז
19. תמים? שכחת להוסיף את מחבר הספר כוחו האלוקי של התניא קדישא, שגם הוא מחשובי אנ"ש והרב מונדשיין פוסל גם את הסיפורים שלו. י"ב בכסלו תשס"ז
20. ק. נו בספר של ר' מנדל לא כתוב על כמה שהם שונוץ לכן הם יודעי חסידות???
אתמממה י"ג בכסלו תשס"ז
21. לא קצת בכלל. שכחת את המיטאלע רבי, אדמור הצ"צ, אדמו"ר המהר"ש, אדמו"ר הרשב"י. גם הרבי כמעט ישב... חיפשו אחריו... ניצלנו בנס, לפחות לאחד אפשר להאמין! ט"ז בכסלו תשס"ז
22. אחיו? לר"י הנכבד מעולם לא נשמע שלהרה"ק ר"א מקארלין היה אח בשם ר"מ מקאברין. לפי גירסאות מסוימות היה לו אח שנקרא בשם ר' יעקב, וגם זה מוטל בספק, וכפי הנראה אינו נכון, אבל ר"מ מקאברין, אתמהה?!!! י"ט בכסלו תשס"ז
23. הר"מ מקאברין ??? לר"י מונדשיין, בתגובתך על הסיפור מופיע: שני חתניו המפורסמים של הרה"ק מאמדור הם: הר"ר משה מקאברין אחיו של הרה"ק ר' אהרן מקארלין, ע"כ.
מעולם לא נשמע שלהרה"ק ר"א מקארלין היה אח בשם ר"מ מקאברין. כ"ב בכסלו תשס"ז

מעשה זלמינא

עשה הקיסר את ר' זלמינא למפקד הגדוד... כשנודע לנפוליאון שר' זלמינא מנהיג המלחמה, ציוה שיקחו אותו בשבי... כשנפגשו ר' זלמינא והקיסר נשקו זה לזה... ונתיישב המלך במרכבתו של ר' זלמינא... וכשהיה הקיסר זקוק לר' זלמינא הלך אליו... ר' זלמינא הרים את ס"ת וצעק: עכשיו יתחילו החיילים להמטיר אש!... כשנודע לקיסר מפטירתו של ר' זלמינא בכה מאוד... הרב יהושע מונדשיין בפרק ל"ב ב"סיפורים וגלגולים"

בשנת 1863 [תרכ"ג] הדפיס ר' אלעזר מרגליות מק' סקאליט את ספרו "מעשה נפלאה ונורא מהרב... מוהר"ר זלמינא וויטפסקער", הלא הוא אדמו"ר הזקן זצ"ל.

לדברי חוקרי הסיפורת החסידית בלשון אידיש, "ייחוסו" של ספרון זה, שהוא – קרוב לוודאי – ראשית הופעתם המחודשת של סיפורי הצדיקים בדפוס (אחרי "שבחי הבעש"ט"), וכנראה גם הסיפור החסידי הראשון שנדפס באידיש כמקור, ולא כתרגום ממקור עברי.

על שאר מעלותיה של מעשייה זו יעמדו הקוראים בעצמם.

הסיפור מוגש בזה בתרגום ללה"ק, הפעם ללא עיסוק באיסוף ראיות להכחשת הסיפורים או לאמתם. ירא הקהל וישפוט.

* * *

מעשה נפלא ונורא מהרב הגאון הגדול הקדוש מופת הדור מוהר"ר זלמינא וויטפסקער

מזה המעשה אפשר לקחת מוסר רב בראותו איך שר' זלמינא כבר היה במצודה רעה, וכבר יצא עליו גזר-דין מות, אבל השי"ת היה בעזרו ונתגדל עוד יותר ע"י הנסים והנפלאות שהראה, וכמו שאכתוב הלאה. השי"ת יעזור גם לנו, יעשה לנו נסים וישלח לנו גואל-צדק במהרה בימינו אמן.

וימי בימי [נפוליאון] מלך צרפת, נשאלו בעיר ברדיטשוב שתי שאלות מלפני הרב [ר' לוי יצחק] מברדיטשוב, שאלה אחת על ריאה, והשאלה השניה על נידה, והרב הנ"ל הכשיר את שתיהן. בעיר היה יהודי בשם אביגדור, שהיה נקרא "רב המדינה", ואביגדור הזה היה מתנגד גדול על הצדיקים ועל החסידים. כשנודעו לאביגדור זה שתי השאלות שהכשירן הרב מברדיטשוב, מיד שלח להכריז בכל הבתי-כנסיות והבתי-מדרשות ששתי השאלות הללו הן אסורות. ובכן פרצה מן הסתם מחלוקת גדולה בין הלומדים ובין החסידים.

מיהרו חסידי הרב מברדיטשוב אל הגאון ר' זעלמילע – שהיה גאון גדול גם הוא – ושאלו ממנו את שתי השאלות הללו, וגם ר' זעלמילע התיר אותן. הלכו אנשיו של אביגדור ונסעו אל הגאון ר' אליהו מוויילנא. וזה ידוע היטב שר' אליהו מוויילנא היה גם הוא מתנגד על הצדיקים ועל החסידים, ובכן פסק ר' אליהו הנ"ל ששתי השאלות הן אסורות.

נועצו חסידי הרב מברדיטשוב ונסעו להגאון ר' זלמינע מוויטפסק כדי לשאול אותו על שתי השאלות. ודבר ידוע הוא כי לא היה בכל העולם למדן גדול מר' זלמינע שהכיר את כל שבע החכמות. ובכן כתב ר' זלמינע פלפול שלם והראה שזה מותר, ומה שהוכיח ר' אליהו הנ"ל שזה אסור, השיב לו ר' זלמינע שדוקא מאותם טעמים שהוא העלה לאיסור יש להוכיח לא כמותו. הכלל, ר' זלמינא ביזה במכתבו מאוד את ר' אליהו מוויילנא ואת אנשיו, וכתב לו שהוא נהיה "חבר לאיש משחית וגם לאנשי רשע". וזה ידוע שתמיד המחלוקת גדלה והולכת, כמאמר חז"ל "האי תיגרא דמיא לבידקא דמיא כיון דרווח רוח", ור' אביגדור הנ"ל נמלך במחשבתו ומסר כמה מסירות [הלשנות].

ואלו המסירות שאביגדור אמר על ר' זלמינא; המסירה הראשונה, היות שהרב ר' זלמן אסף שמונים אלף מקורבים אנשי-חיל שהכתיירוהו למלך, והם רוצים לחולל מרידה גדולה, ורוצים לקחת מן הקיסר את מלכותו. ור' זלמינא אוסף כספים רבים מאוד ושולח אותם לארץ ישראל, ושם עושים תמורתם כלי מלחמה דהיינו חרבות, רובים וגם תותחים ואבק שריפה, ומשם תפרוץ המלחמה נגד הקיסר. ואולי לא תרצה להאמין לי, יכול אתה להיווכח מיד שמה שאני אומר הוא אמת, יצוה המלך להתנפל על האניה ואז תראה כמה כסף תמצא שם. מיד ציוה הקיסר להתנפל על האניה, ואמנם להוותו של ר' זלמינא מצאו כסף רב מאוד שהוא אסף כדי לשלחו לאביונים בארץ ישראל. גם מצאו מכתב של ר' זלמינא, אלא שהמכתב לא היה שיעשו כלי מלחמה כפי שאביגדור אמר, אלא כתב שאת הכסף יחלקו לעניים ולאביונים. עד כאן המסירה הראשונה.

המסירה השניה היתה על שר' זלמינא הנהיג את נוסח ספרד שגם זה לתועלתו, ובכוונה עשה את נוסח ספרד כדי שבשמונה-עשרה של מוסף יאמרו "קדושת כתר", שפירוש הדבר הוא רק שיתפללו שהוא יהיה המלך. זו היתה המסירה השניה.

המסירה השלישית היא, שהוא אמר שבנוסח שהנהיג ר' זלמינא כתוב "ומלכות יון הרשעה מהרה תעקר", ואתה אדוני המלך להוי ידוע לך ש"מלכות יון" הכוונה אליך, ולכן עשה את הנוסח הזה כדי שיתפללו שהמלוכה שלך תאבד והוא יוכל לרשת אותה מיד. הכלל, הוא העליל על ר' זלמינא ועל החסידים שלו כמה מסירות.

ואביגדור זה חשב עוד יותר, הרי בוודאי יקחו את ר' זלמינא לחקירה כדי שישאלו אותו איך עלה בדעתו לעשות מעשים רעים שכאלו, אבל אביגדור ידע היטב שר' זלמינא הוא חכם גדול מאוד, והוא יוכיח בוודאי שכל המסירות הן שקר, לכן נתיישב אביגדור בדעתו ואמר: אדוני המלך, תדע לך שר' זלמינא הזה הוא אדם ארסי, ואם רק יביט על אדם בכעס, מיד ימות אותו אדם, לפיכך, תיכף שתקרא אותו לחקירה הרי כל אדם שהוא יביט עליו לבטח ימות.

שנית אדוני המלך, משעה שתראה אותו שוב לא תוכל לאכול אפילו פת לחם מחמת מיאוס, היות והוא יעלה בזכרוך – כל-כך משוקץ ומתועב הוא! הכלל, אביגדור הזה סיבב הדברים עם חשובי המלכות, והחשובים הללו פעלו אצל המלכות שיגרשו את ר' זלמינא ל"עלבא" אחד בים, שיהיה מרוחק מביתו אלפים רבים של מילים, ושאת חלק מהחסידים ישלחו לגלות.

בקיצור, שום אדם לא ידע מהענין, מחמת שהכל היה בסוד. בקיצור, פתאום הגיעה מרכבת ברזל שחורה לר' זלמינא, והושיבו את ר' זלמינא במרכבת הברזל החשוכה, ששם היה כל-כך חשוך שמי שישב בה לא היה יכול להבחין בין יום ובין לילה, ונסעו עם ר' זלמינא. וכמו-כן שלחו חסידים רבים לגלות הנקרא סיביר. הכלל, בעיר נעשה רעש גדול על שתפסו את הגאון ר' זלמינא ועמו כל-כך הרבה חסידים. הכלל, עלינו להניחם עתה ברעש, ונחזור לר' זלמינא. ר' זלמינא הגאון שלנו נסע להוותו כל השבוע, ומיד כשהגיע בוקר יום השישי נשבר לפתע יצול ברזל, והקצין שישב על המרכבה התפלא מאוד, שהוא נוסע כבר שנים רבות כל-כך ולא קרה מעולם שנשבר יצול המרכבה, ועתה קרה לו דבר שכזה.

בקיצור, קראו לנפח שעשה מיד יצול חדש והמשיכו לנסוע. וכשנסעו רק מעט, נשברו שני יצולים. הכלל, שוב עשו יצולים חדשים, ויהי אך החלו לנסוע נשברו כל ארבעת הצירים. הכלל, השיית עזר לחביבנו ר' זלמינא, היו מוכרחים לעצור את הנסיעה, והלכו לעשות ארבעה צירים חדשים. עשיית הצירים נמשכה יומיים, ובינתיים ניצול ר' זלמינא מחילול שבת.

כל זאת סיפרו להרב מברדיטשוב, ועוד מספרים משמו של הרב מברדיטשוב שכשחזר ר' זלמינא כעבור זמן לביתו, שאל אותו הרב מברדיטשוב מה זה קרה לצירים שנשברו על הדרך, ענה לו ר' זלמינא, שכך כתוב ב"אתקין סעודתא", היינו "צווחין אף עקתין" והפירוש שגם האקסין [=צירי העגלה] צווחו ונשברו, ובגלל זה "בטלין ושביתין" – נשארתי לשובות במקום ולא נסעתי להלאה.

בקיצור, כל זמן שנסעו ביבשה נשמר הוא מלנסוע בשבת, וכשבאו לים העלוהו על ספינה וכך נסע הוא כמה חדשים בים ולא ראה מאומה מלבד שמים ומים. שאל ר' זלמינא את קפיטן האניה: אמור לי איזו פקודה בידך, האם צריך אתה לשרפני, להטביעני, או לדוקרני למות. לא – השיב רב החובלים – יש לי רק פקודה אחת, להביאך מרחק רב בים, ושם תבוא לעיר וממנה לא תחזור לעולם לביתך. ענה ר' זלמינא ואמר: תודה להשי"ת ששמעתי שלא יהרגוני.

בקיצור, ר' זלמינא הראה על הים שש חכמות. החכמה הראשונה היתה, שבשעה שנסעו בים נתחוללה "רוח סערה" שנשאה את הספינה ללב ים והכתה גלים גדולים למאוד. קרא קפיטן האניה ואמר לר' זלמינא: לא טוב! אבדנו כולנו, בצרה גדולה אנחנו. שאל ר' זלמינא את הקפיטן מהו האסון, אמר הקפיטן: רוצה אני לעגון כאן, היות והגלים מכים בחוזקה רבה, ואינני יכול להשליך עוגן מפני שהמים עמוקים והקרע מרוחקת מאוד. ענה ר' זלמינא ואמר: החזר את האניה אחורה מעט למקום הקודם ושם תוכל לעגון. שאל רב החובל: מאין לך לדעת היכן הים עמוק והיכן אינו עמוק? אמר ר' זלמינא: אל תשאלני, מן הסתם כשאני אומר יודע אני מה שאני מדבר. הלך הקפיטן והחל להחזיר את הספינה לאחוריה, ומיד כשהבין ר' זלמינא שהמים אינם עמוקים אמר ר' זלמינא לרב החובל: עמוד! כאן תוכל בנקל להשליך עוגן. ואמנם כך הווה.

החכמה השניה היתה, מלך רוסיה נקרא פאוולאוויטש, והוא היה למדן גדול בספרי התכונה, ובנו אלכסנדר היה אז עדיין נסיך. לקח לו אביו של אלכסנדר מורה, ומורה זה ידע כל החכמות. קרה שהמלך פאוולאוויטש לא הבין השכלה אחת מחכמת התכונה, ואיש מכל מי ששאל ממנו לא ידע. הוא שאל את דבר התכונה הזאת גם מכמה יהודים, אבל אף אחד לא יכול היה לדעת. הראה המלך למורה את דבר התכונה, ואמר לו: באם לא תאמר לי את פירושה של דבר תכונה זו כדבעי למהוי אסיר את ראשך מעליך. אבל גם המורה לא ידע את הפירוש. הלך המורה ליהודים וחקר האם אין בנמצא בין היהודים מישהו שיאמר את פירושה של דבר התכונה, והשיבוהו שאין איש מלבד ר' זלמינא, ועתה שלחוהו בגלות ואין אנו יודעים להיכן הגלוהו.

רץ המורה אל הממונים וחקר אצלם לאן שלחוהו, וחישב המורה כמה זמן יארך לו להגיע בהזדמנות אל ר' זלמינא ולחזור, ויצא לו שהדבר יארך חצי שנה. הלך המורה אל הקיסר ובקש ממנו שיתן לו משך זמן של מחצית השנה ואחר-כך יאמר לו את פירושו של אותו דבר תכונה. נתן לו המלך ארכה, ואמר לו להוי ידוע לך שבאם לא תאמר לי אצווה להרגך.

בקיצור, המורה מיהר בהזדמנות מיוחדת, הגיע לנכון אל ר' זלמינא ובקש ממנו שילמד אותו את דבר התכונה. אמר לו ר' זלמינא: מן הסתם לטובתך שלך צריך אתה לדעת זאת, אלמד אותך את הדבר אבל מבקש אני ממך שגם אתה תעשה לי טובה. ר' זלמינא החל ללמדו והמורה תפש מיד את הענין. כשהגיעה שעתו של המורה לחזור לביתו, שאל אותו המורה: איזו טובה דורש אתה ממני? החל ר' זלמינא לספר לו שהוא יושב כאן על לא דבר, ואין הוא יודע על מה ולמה. הכלל, הבטיח לו המורה שיעשה לו טובה אצל המלך.

בקיצור, נפרד המורה מר' זלמינא ונסע לביתו בשלום. כיון שבא המורה לביתו הלך מיד אל המלך ואמר לו את דבר התכונה. כששמע המלך את פירושו של דבר התכונה מצא הדבר חן בעיניו למאוד. אבל הקיסר הבין שמוכרח להיות שיהודי לימד אותו את זאת, ואמר לו המלך למורה: משביעך אני בכתרי שאעשה לך רק טוב, ובלבד שתאמר לי מיהו היהודי שלימד אותך את זאת. אמר לו שדבר זה לימד אותו ר' זלמינא זה שהגלו אותו ל"עלבא". ויצו המלך לכתוב את החכמה הזו על שמו של ר' זלמינא.

החכמה השלישית היתה, כשהביאו אותו למקום שהוא היה צריך להיות שם, הכניסוהו למרתף חשוך שבו לא היה אפשר לדעת מתי יום ומתי לילה. וכך ישב לו האומלל, ר' זלמינא חביבנו, כמה שבועות. פעם אחת ירד אליו קצין אחד מן הפקידים ואמר לו: האם יוכל ר' זלמינא לומר לי מהי השעה עתה? והאם עכשיו יום או לילה? אמר לו ר' זלמינא לקצין: הב לי ידך וכשאמשש בדופק אוכל לומר לך.

בקיצור, הקצין היה סקרן מאוד לראות את החכמה הזו, הושיט את ידו, וכיון שהרגיש ר' זלמינא בדופק מיד אמר שעתה היא השעה השניה אחר צהרי היום. מיד בדק הקצין האם נכונים דבריו, הכלל, היה זה לא פחות ולא יותר. אחרי כמה ימים הלך אותו אדם לר' זלמינא אל המרתף, אבל הפעם הלך בלילה, ושוב שאל ממנו שיאמר כנ"ל. ושוב הורה ר' זלמינא להושיט את היד כדי שיאחז שוב בדופק. נתן לו הפקיד את ידו, ואמר לו ר' זלמינא שעתה מורה השעון על שלשים וחמש דקות על השעה העשירית לפני חצות לילה. ומיד נוכח אותו אדם לדעת כי אמת הדבר. שאל הפקיד את ר' זלמינא מאין ידוע לו שעתה לילה, ובפעם הקודמת ידע שהיה זה יום. השיב לו ר' זלמינא כי הדבר ידוע לו מחמת שישנם "י"ב צירופי שם הוי"ה" המשמשים ביום, וישנם "י"ב צירופים אחרים המשמשים בלילה, ועל פיהם נודע לו, הוא מישש בדופק שלו והבחין איזה צירוף משמש, וכך יכול היה לדעת האם עתה יום או לילה.

בקיצור, ר' זלמינא הראה שם את כל שש החכמות מה שאין ביכלתו של שום אדם זולתו להראות. בקיצור, הבה ונניח עתה את ר' זלמן במקומו, ונתחיל לספר אודות מקורביו. כתבתי לכם לעיל שהיו לר' זלמינא שמונים אלף מקורבים, ובוודאי ידוע לכל אדם כי בין אנשים רבים כל-כך ישנם עשירים וגבירים, ובכן נאספו להם ארבעה עשרים שהיו אנשים חשובים ושלמים, והיו הם עשירים בעושר רב אשר אין לשער. בקיצור, אלו הארבעה נתייעצו מה יהיה הסוף עם ר' זלמינא שלנו, נמנו וגמרו שמוכרחים לעזור לר' זלמינא ולו אף יפסידו את כל רכושם. נסעו כל הארבעה לפטרבורג כדי ששם יראו להיות בעזרתו במשהו.

כיון שנודע לאביגדור הנ"ל שהאנשים החשובים באו לעזור לר' זלמינא, מיד החל להתעסק אצל השלטונות ואצל חשובי המלכות שישמידו את כל הליכי המשפט של ר' זלמינא, כדי שלא יוכלו לדעת להיכן הגלוהו. בקיצור, ארבעת האנשים החשובים החלו בהשתדלות, כמובן שלא חסכו בכסף, אבל הכל היה לשווא. לא היה ידוע בכלל לאן הוא נשלח. הכלל, ארבעת האנשים החשובים החלו נועצים עם אנשי העיר, ואנשי העיר נתנו להם עצה: נמצא כאן עשיר גדול ושמו ר' נטע, והוא גם חשוב מאוד אצל המלכות. ובכן, ילכו אליו ויבקשו ממנו, והוא בוודאי יבוא לעזרתם. ר' נטע זה היה כל-כך חשוב אצל המלכות, עד שלא היה צריך להודיע מראש על רצונו לבוא אל המלכות, כפי שאנשים אחרים צריכים לקבוע ראיון. הכלל, ארבעת האנשים החשובים הלכו לר' נטע וספרו לו את המעשה מהחל ועד כלה, ובכן דורשים הם שהוא יהיה בעזרתם. הכלל, ר' נטע שלנו לא נתן שידברו הרבה, הלך אתם מיד ותיכף נכנסו אל המלך.

מיד כשראה המלך את ר' נטע בקשהו לשבת, והחל שואל: מה חדש, ידידי האהוב ר' נטע? פתח ר' נטע ואמר: אדוני המלך, להו' ידוע לך כי באתי בענין ר' זלמינא ששלחו אותו בגלות, ואין איש יודע להיכן. וחוף מזה ששלחוהו למרחק כל-כך, אפילו לא לקחוהו לחקירה כדי להיווכח האם כל זה מגיע לו. ור' נטע החל לפייס את הקיסר על שהוא מדבר בחופשיות דברים שכאלו נגד המלכות, ופתח ואמר: האם זה נאה לך? מה יאמרו עליך העולם?! והיכן נשמע כדבר הזה שיגזרו את דינו של אדם ללא חקירה ודרישה?! אך מה שהיה היה ואיננו, אבל עתה מבקש אני שתצווה שיביאוהו אליך ואתה בעצמך תחקור אותו, ותבין האם חייב הוא אם לאו. אבל אומר אני לך שאביגדור הוא אדם כזבן והדברים שאמר הם שקר מוחלט, ור' זלמינא זה הוא אדם ישר בתכלית.

בקיצור, המלך לא נתן שיאריכו בדיבור ומיד כתב בעצמו ונתן את המכתב בידי אחד הרצים בסוסים. במכתב נאמר להעמיד מיד את ר' זלמינא לחקירה. ר' נטע הודה למלך מאוד, ור' נטע וארבעת האנשים חשובים הלכו לביתם. אמר ר' נטע לאנשים החשובים שלא יסעו לביתם עד שיביאו את ר' זלמינא, וכך יוכלו לראות איך יפול דבר בחקירה.

בקיצור, כיון שנודע לאביגדור מן הענין חשכו עיניו במאוד, נתיישב בדעתו, אסף שמונה עשר אלף אדומים, הלך לחשובי המלכות, נתן להם את הכסף מתנה עבור העניים, וכה אמר להם בזה הלשון: מדוע הנחתם שיביאו את ר' זלמינא לכאן?! השיבו חשובי המלכות ואמרו: איך היינו יכולים להתנגד למלכות כשהוא דורש אותו בעצמו לחקירה?! קרא אביגדור ואמר: הרי הוא אדם מרעיל, וכיון שהוא מביט על מישהו בכעס מוכרח אותו אדם שימות!

בקיצור, חשובי המלכות נכנסו אל הקיסר ברעש גדול ובצעקה ואמרו לו: יחי אדוננו המלך לעולם, ראה את אשר עוללת שבגלל יהודי אחד יאבדו כל שרי המלוכה! ענה הקיסר ואמר: איך אוכל לתקן את אשר כבר עשיתי וכתבתי שהוא יבוא?! השיבו כל שרי המלוכה ואמרו: האמנם צריך אתה להשתעשע עמו הרבה? תן פקודה ויתלוהו!

בקיצור, יצאה פקודה, שכשיבוא ר' זלמינא לא עוד יקחוהו לחקירה אלא יתנוהו מיד במאסר כבד, וכעבור כמה ימים יתלוהו. המלך וכל שרי המלוכה נתנו את חתימתם על פקודה זו, ונחתום בטבעת המלך. וזה ידוע לכל, שדבר שחתמוהו בטבעת המלך אי-אפשר כבר לשנותו לטוב. בקיצור, כיון שהוברר הדבר לר' נטע וארבעת האנשים החשובים, נצטערו במאוד ואמרו, חשבנו להטיב ולבסוף עוד קלקלנו!

בקיצור, אביגדור זה ידע היטב שאותו ר' נטע מסוגל לשנות הכל באם רק ירצה לפזר ממון, ובכן סידר אביגדור שהמאסר יהיה בקירוב מקום לבית המלך, ופקודה תצא שאסור ליהודי להתקרב לתוך שלשים אמותיו של בית המלך, וכך לא יוכל כבר שום יהודי לילך ולהשתדל בעד ר' זלמינא.

בקיצור, הביאו את חביבנו ר' זלמינא והושיבוהו בבית המעצר שהכינו עבורו כנ"ל, והפקודה יצאה שביום השמיני יתלו את ר' זלמינא. ר' נטע וארבעת האנשים החשובים נצטערו במאוד ואמרו, אילו יכולים היינו לכל הפחות להודיעו, הרי "רבי" הוא, אולי יוכל להתפלל על עצמו.

עתה מניחים אנו אותו לשבת, ונספר משהו משרי המלוכה. כל שרי המלוכה נדברו ביניהם להרוג את הקיסר, אבל לא עלתה בידם. השי"ת רצה שר' זלמינא ינצל ויתגלה הדבר שרצו שרי המלוכה לעשות. למועד נתאספו חמשה-עשר קצינים ושינו לחלוטין את לבושם כבגדיהם של החיילים הפשוטים. תריסר מהם לקחו את הרובים ואת נרתיקי אבק השריפה והלכו לשחרר את תריסר אנשי משמר המלך ממשמרתם, וכדי שתריסר החיילים הפשוטים לא יראו את כל הנעשה, ציוו על אותם תריסר החיילים הפשוטים לעמוד בחוץ ולא לילך משם עד שיצאו עליהם. שלשת הקצינים הנותרים מן החמשה-עשר נכנסו אל המלך, וקופסא היתה להם, קופסא שנעשתה בתחבולות גדולות שאם היו מניחים אותה על המוח, היתה מוצצת את המוח עד יציאת-הנשמה הבלתי נמנעת. וקופסא זו מונחת עד עתה בארון האוצרות הרוסי. נגש אחד מן השלשה, הניח את הקופסא וזו מצצה את המוח והוא מת מיד. השני נתן לו חבטה עזה בחזהו, השלישי נעץ את חרבו בבטנו. בקיצור, הקיסר מת. כל חמשה-עשר הקצינים ברחו מיד איש לביתו, חיש החליפו את מלבושיהם ולבשו את בגדיהם הקודמים. הכלל, נתחוללה מהומה גדולה, החלו מיד לצלצל בכל פעמוני האזעקה.

הכלל, אותם החמשה-עשר שהרגוהו נחפזו אף הם לבוא, רצים לשומרים ושואלים אותם מה קרה כאן, אבל לא מצאו את חיילי המשמר שהרי אותם שומרים הלכו מכבר מפני שהקצינים הונות אותם.

בקיצור, כיון שמת הקיסר, מיד נתמנה הנסיך אלכסנדר למלך. ועדיין חפץ היה הקיסר החדש לדעת מי יכול היה לעשות לאביו כדבר הזה, אבל היה קשה מאוד לברר את הענין האמור, ולא יכלו לדעתו בשום אופן. בקיצור, נניח לאותו קיסר לנוח בשלום, ואנו נתחיל לספר מהמלך החדש. זה ידוע לכל שכשקם מלך חדש יכול הוא לשנות את גזירותיו של המלך הקודם. יכול הוא להטיב עם הנתונים בשביה, ויכול הוא אף לחון את אותם האנשים שנידונו למיתה ולתת להם את חייהם במתנה.

בקיצור, כיון שראו ר' נטע וארבעת האנשים החשובים שקם מלך חדש, מיד הלכו אצלו לבקש עבור ר' זלמינא. וכדברים האלו אמרו לו: יושב כאן יהודי ושמו ר' זלמינא, נתון הוא בבית האסורים. חכם הוא שאין חכם כמוהו בכל העולם. יודע הוא את כל שבע החכמות. ברם, נידון הוא לתליה על-ידי הקיסר הקודם. דורשים אנו כי אתה אדוני המלך תקח אותו לחקירה, וכך תיווכח שהוא בודאי נקי מאשמה, ולא מגיע לו שיתלוהו. וחוף מזה, אפשר ובחכמתו יברר מי המית את אביו, הקיסר הקודם.

בקיצור, כששמע הקיסר אלכסנדר את כל זאת, ענה ואמר: אם יוכל ר' זלמינא בחכמתו לומר לי מי המית את אבי, אתן לו את חייו במתנה. ויתר על כן – הוא יהיה אצלי החשוב ביותר בכל המדינה. אבל, באם לא יוכל הוא לידע מי הרג את אבי – ישאר גזר-דינו כמות שהוא. אך קודם כל רוצה אני לראות האם בכלל אדם חכם הוא. מצאתי כתוב על-שמו בספר שהוא הראה על הים שש חכמות, ואעפ"כ עדיין אין אני מאמין שהוא אמנם כל-כך חכם. אפשר ויודע הוא אותן החכמות, אך אינו יודע אחרות.

בקיצור, ציוה הקיסר כי ייאסף גדוד שלם של חיילים שיולבשו בכל מלבושיהם וציודם, וגם המלך יתלבש כמו החיילים הפשוטים. יקשרו היטב את עיניו של ר' זלמינא שלא יוכל לראות אפילו את האור, ואח"כ יסבב ר' זלמינא וימשש את כל האנשים. והיה אם יוכל לדעת מי מכולנו הוא המלך אז אדע כי חכם הוא. עשו הכל כפקודת הקיסר, וכך הלך ר' זלמינא שלנו מאיש לרעהו, וכשמישש את הקיסר מיד נפל ר' זלמינא והשתחוה לפני המלך. וישאל המלך לר' זלמינא: מאין ידעת שאני הוא הקיסר? "מפני שכשהגעת אליך נפלה עלי אימת המלכות, ומזה ידעתי שאתה הוא המלך". זו היתה החכמה הראשונה.

החכמה השניה שציוה הקיסר לנסותו – סיפרנו לעיל כי ר' זלמינא מבין ב"חכמות התכונה", ומחכמה זו ניתן לדעת הכל. לקחו את ר' זלמינא זה, שוב קשרו את עיניו כמקודם, הכניסוהו לבית, הגישוהו אל שולחן, ושאלוהו כמה "צאל" [=מדת אצבע] מהקרקע עד השולחן, וכמה "צאל" מהשולחן אל התקרה. ענה ואמר: כך וכך. מיד מדדו, וכך הווה: לא פחות ולא יותר. אח"כ ציוה המלך שיניחו מטבעות זהב תחת רגלי השולחן, ושוב ישאלוהו – אם יקלע בתשובתו. מיד עשו

כדבר המלך, ושאלו את ר' זלמינא שנית כנ"ל. ענה ואמר שמהשולחן אל התקרה פחת המרחק כעוביה של מטבע זהב.

אח"כ ציוה הקיסר שיעלו את ר' זלמינא על הר פלוני, ושם ימתין עד שיבוא אליו המלך. מיד עשו כדבר המלך. אח"כ הגיע הקיסר, עמד ליד ר' זלמינא ושאל אותו: הלא יוכל לומר לי כמה אמות הן מההר עד לרקיע? ענה ר' זלמינא ואמר: כך וכך. אח"כ הלך הקיסר ועמד בצדו האחר של ההר, כי ישר היה ההר בצדו האחד כקיר. ויצו המלך שיעמידו גם את ר' זלמינא לצדו. שאל אותו הקיסר: כמה המרחק מכאן עד לרקיע? ענה ר' זלמינא ואמר: כך וכך. מיד מדדו את צדו הישר של ההר וראו שהוא קלע בדבריו בדיוק.

אח"כ ציוה המלך למורה שלו, שאתו למד, שישאל את ר' זלמינא משהו. ויחוד לו המורה חידה: מהו שהראשון מ"פיער" [אש], השני מ"וואסער" [מים] והשלישי מ"רויך" [עשן], פעמים הוא נראה ופעמים שאינו נראה. ענה ואמר: באיזו לשון תרצה שאענה לך? ענה המורה ואמר: רשאי אתה להשיב באיזו לשון שתחפוץ. השיב ר' זלמינא: כבר יודע אני. מה ששאלת אותי מהו שהראשון מ"פיער", כוונתך היתה לאות אל"ף, כי אש היינו "פיער", והראשונה ממנה היא אל"ף. השניה מ"וואסער" היא האות יו"ד, כי מים פירושם "וואסער", והרי לך שהיו"ד היא השניה. ומה ששאלת מ"רויך" הכוונה לאות נו"ן פשוטה, שהרי עשן הוא "רויך", והאות השלישית היא נו"ן פשוטה. נמצא שהאל"ף, היו"ד והנו"ן מצטרפות לתיבת "אין", ולמלה זו שתי משמעויות בגמרא: מפני שלפעמים הפירוש בגמרא "אין" היינו "כן", ופעמים פירוש בגמרא "אין" היינו "לא". ובכך היתה כוונתך ל"עשן" שפעמים הוא כן [נראה] ופעמים שהוא לא [אינו נראה].

המשיך המורה ושאל אותו, כתוב בתורה "נפש תחת נפש", שנותנים נפש תמורת נפש – כמו שהרוצח הרג לאותו אדם כמו כן יהרגוהו. ושוב נאמר "עין תחת עין" שיתנו עין תמורת עין – היינו כשעקר הרוצח את עינו של מישהו כמו כן יעקרו את עינו של הרוצח. ומאין בא למפרשים לומר שלא יוציאו את עינו של הרוצח אלא שהרוצח צריך ליתן ממון תמורת העין?! חשב ר' זלמינא שבאם הוא יענה לו כדברי הגמרא על זה, היינו מפני שנאמר בתורה "לא תקחו כופר לנפש רוצח", שדורשת על כך הגמרא שאם הרוצח הרג את הנפש אז אינך רשאי לקחת כופר, היינו ממון, אלא יש ליקח את נפשו דוקא. אבל ב"ראשי איברים", דהיינו כשהוא חובל ועוקר את עינו או אבר אחר מה"ראשי איברים" – אז אפשר לקחת כופר היינו ממון. נו – חשב ר' זלמינא – אולי לא תתקבל דרשה זו במוחו של המורה, דהיינו שהוא לא יחפוץ לקבל את הדברים כפירוש האמיתי.

אומר לך – השיבו לו ר' זלמינא – המפרשים צודקים אף הם, שהרי תיבת עין נכתבת כך: "עי"ן", ומצינו בסדר האל"ף-בי"ת שאחר האות ע' באה האות פ', אחרי האות י' היא ה', ואחר הנו"ן היא הסמ"ך – ובהצטרפם יחד עולה התיבה "כסף". לפיכך דורשים המפרשים "ממון", ולכן אפשר לקחת כופר כסף תמורת "ראשי האיברים".

בקיצור, מצאו החידות חן רב בעיני המלך. אחר-כך ענה הקיסר ואמר: התוכל לומר לי מי הרג את אבי, ואני אתן לך את חייך במתנה. אך אם לא תאמר לי, ישאר גזר דינך לתליה.

בקיצור, היה ר' זלמינא נאלץ להשתמש ב"שמות הקדושים", ובעזרת ה' הוברר לו מי הם שהיו העיקר, היינו אותם השלשה שהרגו אותו. ענה ר' זלמינא ואמר: אומר לך, האחד נקרא כך וכך, הוא שהכה את המוח על-ידי הקופסא, ואת הקופסא תוכל למצוא אצלו בכר. השני נקרא כך וכך, והוא הכה אותו בפטיש על לבו. את הפטיש תמצא תחוב בעלייתו. והשלישי נקרא כך וכך, הוא נעץ את החרב בבטנו. את החרב תמצא בביתו תחת אחד מקרשי הרצפה. והאחרים – אלו שהחליפו את השומרים – אותם יהיו כבר השלשה מוכרחים לגלותם. בקיצור, היה זה בדיוק כדברי ר' זלמינא.

בקיצור, נתנו לכולם את ה"פסק" כפי שמגיע להם. אחר-כך המשיך הקיסר ושאל אותו: איך זה עלה בדעתך לאסוף "שמונים אלפים אנשי חיל" והם הכתירו אותך למלך, ואתה מאסף כסף ושולח לארץ-ישראל, ושם עושים כלי מלחמה?! ענה ר' זלמינא ואמר למלך: שמונים אלף האנשים אינם "אנשי חיל" אלא "מקורבים"; אני הנני רב, ובכן נוסעים אלי להתייעץ בעסקי משא-ומתן או עניינים אחרים. ומה שאני שולח כסף לארץ-ישראל, זאת שולח אני היות וישנם שם יהודים כאלו שכבר אינם יכולים עוד להתעסק במשא-ומתן. אבל חס-ושלום שאשלח שיעשו כלי מלחמה.

אחר-כך המשיך המלך ושאל אותו: מדוע עד כה נכתב בשמונה-עשרה "נקדישך", ואתה עשית שיאמרו "כתר"? השיבו ר' זלמינא במשל נרחב. ענה הקיסר ואמר: עתה – לפי המשל – מבין אני

כבר כי "נקדישך" זה "קראסנאה" דהיינו יפה, ואילו "כתר" הוא "פרעקראסנאה" דהיינו יפה מאוד. אחר-כך המשיך הקיסר ושאל אותו: מדוע תיקנת נוסח "ומלכות יון הרשעה וכו'?" ענה ר' זלמינא ואמר: הכוונה בזה היא לאומה שהיתה משכבר הימים, והם היו עובדים לכוכבים ולמזלות. אומה זו היתה במלכות התוגר, אך חס-ושלום ש"יון" הכוונה אליך.

אחר-כך המשיך הקיסר ושאל אותו: מדוע עד כה התפללו רק "נוסח אשכנז", ועתה מורה אתה להתפלל "נוסח ספרד"? השיבו ר' זלמינא במשל: מלך הלך ביער עם שני ילדיו, וכשהגיעו לאמצע היער נעלם המלך מעיניהם. החלו הילדים צועקים "אבא! אבא!" אך אביהם איננו. נתיישוב הילדים בדעתם: שתי דרכים ביער, ואי-אפשר שלא יהא אבינו מוכרח לילך בדרך זו או בדרך זו. נדברו הילדים ביניהם שאחד ילך בדרך אחת, והשני ילך בדרך האחרת. וכך גם מלך מלכי המלכים נסתתר מאתנו, ואי אפשר אחרת אלא שאם לא מצאוהו בדרך זו – היינו בנוסח אשכנז, לזאת נתתי דרך נוספת – היינו נוסח ספרד – אולי ימצאוהו בדרך זו.

בקיזור, כיון שר' זלמינא זה הצדיק את עצמו, בא מן הסתם אביגדור, זה שרצה שימיתו את ר' זלמינא על לא דבר. ועתה, שר' זלמינא הוכיח שאין בו כל אשמה, מגיעה מן הסתם מיתה לאביגדור. אבל ר' זלמינא נתיישב בדעתו: נכון, אביגדור אכן רצה שיהרגוני חנם, ולפיכך הוא נבל גדול. אבל אני יהודי ירא שמים, ומדוע שאניח שבגללי יהרגו יהודי? ואף שהוא רשע, אבל הרי הוא יהודי. בקיזור, החל ר' זלמינא לחשוב באיזו תחבולה יציל את הרשע הזה ממיתה. נמלך בדעתו ואמר לקיסר: לאביגדור זה מגיעה מיתה, שהרי הוא רצה שיהרגו אדם בחנם. אבל כיצד אתנקם אני ממנו? מוטב שתתן לי אותו לעבד, וכך אקח ממנו נקמה. ענה הקיסר ואמר לר' זלמינא: הצדק עמך. הלך ר' זלמינא ונתן עבור אביגדור אלף רובל, ונכתב הדבר שאביגדור חייב להיות לו לעבד כל ימי חייו. אעפ"כ ר' זלמינא אפילו לא הביט בו. הוא עשה זאת רק כדי להציל יהודי ממות.

הבה ונניח כבר את אביגדור לנפשו, ונתחיל לספר מר' זלמינא ומהנעשה עמו עד פטירתו. הוא אמנם נפטר במלחמה שהיתה בשנת תקס"ט, המלחמה שערך נפוליאון עם המלך שלנו, ועם מלך רוסיה וגם עם מלך פרוסיה. בתחלה הצליח נפוליאון מאוד, אבל בזמן שמלך רוסיה הכיר את ר' זלמינא זה איך שהוא הראה דברים גדולים שכאלו כמו הנ"ל, ור' זלמינא הבטיח למלך רוסיה שהם ינצחו את נפוליאון, עשהו קיסר רוסיה את ר' זלמינא למפקד, דהיינו שהגדוד לא היה רשאי להכנס לקרב קודם שעברו ליד ר' זלמינא, ומי שר' זלמינא ציוה עליו שיצא למלחמה – הוא כבר הלך לבטח. גם הראה ר' זלמן באיזה מקום תיערך המלחמה, ועוד – כשציוה על הפסקה בקרבות היה הכל כאשר פקד. כיון שנודע לנפוליאון שר' זלמינא מנהיג את כל המלחמה מיד ציוה נפוליאון להקפיד שיקחו את ר' זלמינא בשבי ויביאוהו.

פעם, ביום השבת השכם בבוקר, קם ר' זלמינא וציוה שיאספו מיד מנין, היות והוא צריך להמלט עם משפחתו. כיון ששמעו אנשי העיר את הדבר, מיד באו כל תושבי העיר במרוצה ואמרו: רבי אהוב! אמור לנו מה הדבר, שמא כל היהודים צריכים גם-כן להמלט? לא – ענה ר' זלמינא ואמר – לכם לא יקרה מאומה ח"ו, אבל אני ומשפחתי חייבים לברוח.

בקיזור, תיכף קראו למנין, והתפללו מיד. את כל יום השבת עשה ר' זלמינא בתפלה ובבכיות. הכלל, תיכף עם חשיכה רתמו עגלות רבות, ור' זלמינא לקח את כל משפחתו ונסעו מיד. כעבור כמה שעות צרו על העיר צבא שלם של הצרפתים, כבשו את העיר, ועברו בכל העיר לחפש את ר' זלמינא. אבל הם לא מצאוהו.

בקיזור, כיון שהצרפתים לא מצאוהו, עזבו הם את העיר וסבבו למצוא בעיר אחרת. אבל הם לא מצאוהו. הם שאלו ליהודים רבים וגם מן הערלים אודות ר' זלמינא, וכולם השיבו שאין הם יודעים. בקיזור, ר' זלמינא שלנו נסע בדרכו והצרפתים בדרכם אחריו, עד שביום הרביעי לא היה המרחק מר' זלמינא אל הצרפתים אלא רביעית המיל. כיון שראה ר' זלמינא שהצרפתים הולכים במחנה גדול מאוד, מיד הבחין שלא יוכל לברוח מפני מחנה גדול שכזה. נמלך ר' זלמינא בדעתו וציוה על העגלות שלו לפנות את הדרך ושכולן יחנו. הקיזור, עשו כדבריו. הכלל, כל הגדוד עבר, ולא שאלו איש למי העגלות הללו.

בקיזור, ר' זלמינא המתין עד שכל הגדוד הסתלק, ואחר-כך ציוה לנסוע הלאה. בקיזור, ר' זלמינא הגיע עם עגלותיו ונכנס לכזה מקום שהיה מרחק מיל רומי ממנו אל המצודה. שלח ר' זלמינא שליח אל הגנרל שהיה מפקד על אותו מבצר, לשאול אותו האם יניח אותו ואת בני ביתו להכנס

אל המצודה. ענה מפקד המבצר ואמר, שהוא אינו יודע כלל מיהו אותו ר' זלמינא, ואין הוא מכיר אותו. חזר השליח וסיפר לר' זלמינא את פקודת הגנרל.

בינתיים נודע לר' זלמינא שהקיסר נמצא אף הוא במבצר זה. שלח שוב את השליח והורה לו: לך אל הקיסר בעצמו ומסור לו את דרישתו. שוב הלך השליח, ואמר למלך את אשר ציווהו ר' זלמינא. כיון ששמע הקיסר שר' זלמינא כאן, מיד יצא לקראתו עם כל הגדוד שלו, ועם כל מיני מנגנים. וכשנפגשו ר' זלמינא והקיסר נשקו זה לזה, והמלך ביקש את ר' זלמינא שישב עמו במרכבתו. אבל ר' זלמינא פייס במאוד את הקיסר מחמת שלא היה יכול לעזוב את בני ביתו. ונתיישב המלך במרכבתו של ר' זלמינא. בקיצור, לאורך כל הדרך ניגנו המנגנים יפה מאוד.

כיון שבאו קרוב לעיר, מיד הביט ר' זלמינא על המבצר, ואמר: לא! לא אכנס לכאן, וגם אותך מצוה אני שלא תהיה פה. וגם מצוה אני אותך שלא תחזיק פה גדודי חיילים כל כך גדולים. היות ור' זלמינא ראה שהמבצר עומד במקום מאוד גרוע, שאפשר לכבוש את המבצר בנקל. בקיצור, ר' זלמינא הורה שלא ישאירו שם יותר מעשרת אלפי איש, והשאר ילכו לקיבו, אשר שם יתחולל הקרב האמתי. הכלל, אז יעץ ר' זלמינא לקיסר שיניח את הצרפתים להיכנס עמוק אל מוסקבא, ור' זלמינא אמר: רואה אני כי חורף זה יהיה חורף קשה, והצרפתים לא הורגלו לקרה. ובכן יודע אני שהם יגוועו בקור.

בקיצור, אמנם כך אירע כאשר אמר ר' זלמינא. הכלל, המלך ציווה לכל גדודיו ללכת אל קיבו, ולר' זלמינא נתן מקום במרחק לא רב מן המחנה. וכשהיה הקיסר זקוק לר' זלמינא הלך אליו. גם כל חסידיו של ר' זלמינא היו נוסעים אליו לשבת ויו"ט.

בקיצור, פעם אחת הגיעו צרפתים רבים אל מחנה הרוסים והקיפוהו מכל ארבע רוחותיו, והרגו הרג רב בחיילים הרוסים, עד שאלכסנדר קיסר רוסיה רץ מהרה לר' זלמינא ואמר: רבי אהוב, התפלל אל השי"ת בעדי ובעד צבאי, כי עוד מעט ואבדנו, אין אנו יכולים להמלט כי צרו עלינו מכל ארבעת הצדדים. אמר ר' זלמינא: אל תיראו, השי"ת יעזור. מצוה אני שצבאכם לא יעשה מאומה – אפילו לא יריה אחת – עד שאתייצב במרכז הגדוד. בקיצור, ר' זלמינא יצא תיכף ולקח עמו ספר תורה בידו, ועוד שני יהודים לקח אתו, ובכן נכנס ר' זלמינא ושני היהודים לבין אנשי הצבא, הרים את ספר התורה לגובה ויצעק בקול: עכשיו יתחילו החיילים להמטיר אש! הכלל, מיד החלו לירות. בקיצור, מהצרפתים לא נותר אפילו שלישי. ואת מלך צרפת שבו, והיגלו אותו לאי רחוק בלב הים.

בקיצור, זמן לא רב אחר-כך חלה ר' זלמינא, והניח צוואה שאחר פטירתו יוליכו אותו להאדיץ, היות ושם קבורים "גדולי הדור". אחר-כך נפטר, ואת דברי צוואתו קיימו והובילוהו כאשר ציווה. עשו לו את הכבוד הראוי לו, כפי שתמיד היה לו. כשנודע לקיסר מפטירתו של ר' זלמינא בכה מאוד, ובנין נאה למאוד בנה על קברו, שאין בנמצא כמוהו בכל העולם. וחוק חקק המלך שתמיד יסבוב משמר לידו, ומנורות תמיד ידלקו על הקבר. ועד היום הזה סובבים שם השומרים, והמנורות דולקות. זכותו תעמוד לנו, השי"ת יעזור לכולנו בני ישראל שנזכה לנחת כפי שזכה ר' זלמינא לנחת לעת זקנותו. וזכותו יגן עלינו אמן.

תם ונשלם סיפור המעשה של ר' זלמינא, שהתפרסם לראשונה לפני למעלה ממאה וארבעים שנה, בשנת תרכ"ג.

כעבור שנה – בשנת תרכ"ד – הדפיס מיכאל לוי פרומקין (ראדקינזון) את ספרו "שבחי הרב", ובהקדמתו מספר הוא שהמניע העיקרי להדפסת ספרו היה: "מאשר ראיתי בשנה העברה נדפסה המעשה על ע"ט [=עברי-טייטש, אידיש] (נקרא בשם מעשה ר' זלמינא), והיא מלאה שקרים ושטויות (כי כתבה יליד בוקאווינא אשר לא ידע ולא שמע מעולם את שם הרב [אדמו"ר הזקן]), וכאשר שמע מאיזה תינוק המעשה העלה אותה על הספר, ולא השכיל להפריש הטוב מן הרע. ואין מן הצורך להעיר לב הקורא על זה, כי מעצמם יבינו כי אין בה ממש). עכ"ז ראיתי [כי] לחיבת שם הקודש מרבינו כל העם בעודה בכפה בלעוה".

אך גם בעל "שבחי הרב" לקח מלוא חפניו מ"שקרים ושטויות" אלו, בעיקר מסיפורי ה"חכמות" שהראה רבינו במאסרו ובחקירתו (שרבינו הכיר את הקיסר המתחפש מכך שנפלה עליו אימת

המלכות, ידע כיוון את השעה לפי צירופי השמות, ידע את המרחק המדויק בין השולחן לתיקרה, גילה לקיסר מי רצח את אביו), אבל גם מסיפור פרוץ המחלוקת בגלל ריאיה שהכשירה הרב מברדיצ'וב, והמכתב על הגר"א.

מ"שבחי הרב" נעתקו חלקם אל ה"בית רבי", ונתערב התבן עם הבר. אלא שבעל ה"בית רבי" מקפיד לציין שמקורם של אותם סיפורים הוא מ"ספרים הנדפסים מכבר", שאין אחריותם עליו.

הדברים התגלגלו והגיעו אף לספר תורני! הפירוש ל"עין תחת עין – ממון" (שבמקורות אחרים מתייחס לר' שמשון מאוסטרופולי), נדפס בספר "שם משמעון" (לר' אלטר שפירא מק' טלוסטע, זאלעשטשיק תרס"ה), כשמקורו הוא: "מה ששמעתי אומרים בשם הרב הגאון הקדוש המפורסם מו"ה רבינו שניאור זלמן זצ"ל מלאדי בעל המחבר ספר התניא, ההוא אמר בעת שהיה לו וויכוחא רבא עם חכמי האומות העולם..."

לשם הבנת הפירוש הזה (וכן הבנת החידה שנסמכה לו), היה על הקיסר להכיר בטיב לשון הקודש...

* * *

בספרון זה נדפס לראשונה הסיפור אודות צירי העגלה שנשברו בערב שבת, ודברי אדמו"ר הזקן במליצת "צווחין אף עקסין בטלין ושביתין"; סיפור זה מופיע ב"שבחי הרב", וגם ב"בית רבי" בשם "הסיפורים הנדפסים", אך הוא מוסיף ומדגיש ש"המעשה מפורסמת".

על כך יש להעיר מהאמור ברשימותיו של הרה"ח ר' בער יפה ע"ה (כת"י), בשם דודו-זקניו הרה"ח ר' שלום ר' הלל"ס ע"ה: פעם אחת אמר לו ר' נחום [בנו של אדמו"ר האמצעי], מה שהעולם מספרים שנשברה האקס [=הציר], וזקני אמר הבדיחותא "צווחין אף עקתין" – הוא שקר! שפעם אחת נסע[תי] בדרך, ונפגש[תי] עם גנרל אחד, ושאל עלי מי אני, אמרו לו שאני נכד הרב שניאורסאן. נגש אלי ואמר לי: אני הוא האיש שהובלתי את זקין לטאיינע סאווייט! וסיפר לי שביום שישי ערב [ש"ק] סרו למלון אחד לנוח, וקרב אליו זקני וביקש אותו שבמלון הזה ישבתו. ושחק ממנו, כי איך יוכל לעשות כזה. וישב לשותות חמין, והטה ראשו אל הכותל, וישן. כל הלילה היה ישן ולא הקיץ, ולמחר כל היום, ולא יכלו להקיצו. ובמוצאי ש"ק ניגש אליו זקני והקיצו, ואמר לו: עתה נוכל לנסוע! עכ"ל (הכותב עצמו אינו מקבל את דעתו של הר"ר נחום, בטענת "לא שמענו אינה ראייה". ומה גם שהוא היה ילד קטן באותה שעה).

אבל סיפור זה נרשם גם ב'לקוטי דיבורים' של אדמו"ר הרי"צ (חלק א עמ' לח) וכן ברשימות היומן של אדמו"ר זי"ע (עמ' שטו ועמ' שכא [ושם, שאת האימרה "צווחין אף עקתין" אמר אדמו"ר הזקן לרה"ק משפאלע]).

נראה שכאן היה הגלגול בכיון ההפוך: מרוב פירומו של הסיפור בקרב אנ"ש שברוסיה והחסידיים שבאוקריינה – איזור מגוריו של ה"סבא משפאלע" – התפשט והגיע גם לבוקובינה ולאזני המחבר דנן, והוא שילבו בתוך שאר המעשיות שב"מעשה ר' זלמינא".

ט"ו בכסלו תשס"ז

1. חבל שירדה הרמה. חבל מאד שירדה הרמה ופשוט ציטטו מילה במילה מ"כרם חב"ד" חלק ד' ט"ז בכסלו תשס"ז
2. מה לתבן את הבר? גם לקוטי דבורים ורשימות היומן נמצאים כאן בשורה אחת עם כל השאר?! צריך היה לכתוב להיפך: שבלקו"ד מסופר כך וכך, ואילו ר' בערל יפה מביא וכו' וכותב וכו'. זה עקרוני לנסות להרוס כל בדל של אמונה בסיפורים שגדלנו עליהם?! [מובן שמעשה ר' זלמינא הוא הבל הבלים, ולא לכך כוונתי]. ט"ז בכסלו תשס"ז
3. דומה מאוד למסורת החב"דית. כמובן שהסיפור עם המאסר הממושך לא מתאים עם המאסר של ג'ן ימים. אבל הסיפורים אודות עצירת העגלה, נסיעה בספינה בעת המאסר, הכרת הקיסר מחמת אימת המלוכה, כיוון השעה על פי צירופי שמות והסבר של אדה"ז לחוקרים בעניינים של תורה שבכתב (אייכה) הם נכסי צאן ברזל של המורשת החב"דית ויהיה זה מפליא מאוד אם יוכח שאף לאחד מהם אין מקור בדברי רבותינו נשיאנו. (הפירכה על עין תחת עין מד שהקיסר לא ידע לשון קודש, קלה היא ביותר. ובוודאי מי שידע להבדיל בין הטייטש של הכתובים לבין הסברם על פי רז"ל, יכל בנקל להבין את חילופי האותיות) י"ז בכסלו תשס"ז
4. תבן אין ניתן למס' 2. האם זה עקרוני לכתוב היפך השכל? אם היה כותב שבלקו"ד כתוב כך וכך אבל ר' בערל יפה כותב ההיפך, היתה המשמעות שהוא בא לסתור את הלקו"ד מכוחו של ר' בערל יפה. לפיכך יפה כתב קודם את דבריו של ר' בערל יפה, ועל כך הוסיף וכתב: אבל בלקו"ד כתוב להיפך, לפיכך אין הלכה כבערל יפה. י"ז בכסלו תשס"ז
5. כרם חב"ד? מי כתב את כרם חב"ד? גם הרב מונדשיין? י"ז בכסלו תשס"ז
6. תגובה ל-5. כרם חב"ד הי' קובץ שיצא לאור ד' פעמים בעריכתו של הרב מונדשיין. הקובץ מיועד הי' עבוד בירור ענינים בתולדות חב"ד ומנהגיה. חלק ד' י"ל בשנת תשנ"ב בשני כרכים, ובו יש את כל הקשור למאסרי אדה"ז. בין הדברים שם מופיע "מעשה זלמינא" הנ"ל, והמילים "אך גם בעל "שבחי הרב" לקח מלוא חפניו מ"שקרים ושטותים" אלו, בעיקר מסיפורי ה"חכמות" שהראה רבינו במאסרו ובחקירתו" זכורות לי בבירור מילה במילה מהספר. י"ז בכסלו תשס"ז
7. ספר בית רבי הוא טרף? זו המסקנה אליה הגעתי מהמאמר הזה. שכן כל סיפור שנכתב בבית רבי הוא טרף, ללא הוכחה כלשהיא. הרב מונדשיין, במסורת החב"דית מקובלים הסיפורים שאדמו"ר הזקן ז"ה את המלך וכן שידע את השעה. מקור הסיפורים שנכתבו בתולדות אדמו"ר הזקן וכדו' הם בבית רבי. השאלה מהיכן דנת לפסול את סיפורים אלו? י"ז בכסלו תשס"ז
8. הר"מ מקאברין ??? במאמרו של הר"י מונדשיין על הסיפור הנ"ל נכתב: שני חתניו המפורסמים של הרה"ק מאמדור הם: הר"ר משה מקאברין אחיו של הרה"ק ר' אהרן מקארלין, והר"ר נתן ממאקוב (תלמידו המובהק של "החוז"ה מלובלין), והוא יליד מאקוב, בן לאחד מ"קציני" העיר. איש מהם אינו מתאים לאותו מוכר כעכים אלמוני מאמדור. עד כמה שידוע לי לא היה להרה"ק ר"א מקארלין אח בשם הר"מ מקאברין. כ"ג בכסלו תשס"ז
9. אפשר לבדוק - למגיב 8. כנראה שהרב מונדשיין יודע דברים שאתה אינך יודע. אז מה? אולי תבדוק במאמרו של הרב שור שהוא מציין אליו. אולי שם תמצא משהו. כ"ז בכסלו תשס"ז

דרך הרוח

טימושא, זה האביר... קם והחזיר לרב את הכסף שגזל מידו. הרב הניע ביד, כלומר: לא צריך, אך טימושא קרא: קח! ואם לאו – אהרוג אותך!... היו רגעים שבהם היה טימושא אומר לקום על הצדיק, להרים עליו אגרופו החזק כמטיל ברזל ולנפץ את ראשו... היו רגעים שהיה טימושא נכון להשתטח לפני הצדיק ארצה... הרב מונדשיין בפרק ל"ג של "סיפורים וגלגולים"

בתחילת חודש כסלו פתחנו בסידרת סיפורים על אדמו"ר הזקן, והפעם – לרגל י"ט בו דמיניה אזלינן – יסופר אודות מאסרו הראשון של רבינו.

* * *

בשנת תשכ"ג, לרגל 'שנת הק"ן' להסתלקותו של אדמו"ר הזקן, הדפיס 'אגף החינוך הדתי' של משרד החינוך והתרבות "דפים" לתלמידי בתי-הספר הממלכתיים-דתיים; ילדי הכיתות ג-ד-ה זכו בדפים שבהם הסיפור "עושה הנפשות" ([פרק ל](#)), ולגדולים יותר – ילדי הכיתות ו-ז-ח – ניתן הסיפור "דרך הרוח" מאת הסופר א"ז רבינוביץ – 'אז"ר' – (תרי"ד-תש"ה).

קודם לכן נדפס הסיפור בכרך השני של כתבי אז"ר (יפו תרע"ד).

* * *

דָּרֶךְ הַרוּחַ

כשהכניסו את ר' שניאור-זלמן בעל ה'תניא' אל בית-הסוהר בפטרבורג ונסגרה עליו דלת הברזל, כבר חשך היום. הוא שמע מאחוריו חריקת (י) הברית (ז) החוק, נקישת (ט) המנעול כשסבב בו המפתח והד קול הפסיעות שהלכו ונתרחקו מן הדלת. בתוך החדר בעל הקירות השחורים נראו צללים-צללים, שפניהם משונים ואיומים. המנורה הקטנה, שדלקה בפניה לפני האיקונין (י), הפיצה אור קלוש (י) על כל-אלה הבריות העלובות, גרי הבית, המרוחקים מבני-אדם וסגורים כחיות-טרף בכלוב, בעלי עינים לוחטות ופנים נשחתים מרעב ומתאוות רעות. מהם נכשלו בעבירה לא פעם ולא שתים, ומהם כבר הוכו מכות אכזריות ועונו בעינויים קשים; פני אחדים כבר נצרכו (י) בחותם של ברזל לוחט. — הרי לך גם יהודי! — קרא טימושא, ראש בריונים (י), בראותו את הרב נכנס.

שחוק אדיר התפרץ מפי האנשים-החיות הללו, אך השחוק נפסק באמצעיתו, נתמעך (י) פתאום בגרונם ולא נגמר. ור' זלמן לא ידע מה שלפניו. שקוע היה בצערו הגדול על עלבון אחיו שמסרוהו בידי גויים, ומי יודע מה יהיה בסופו? איך ואיפה ידרוש הוא משפט צדק מנכרים, אם אלה שאבותיהם עמדו על הר סיני עיותו (י) כל-כך את הדין? האסירים, שנרתעו (י) מתחילה

(1) השמעת קול לא נעים אנכי שפשוף

(2) מוט המחובר לדלת בכדי לסגרה

(3) דפיקה

(4) תמונה

(5) חלש

(6) נשרפו

(7) איש המשתלט על חבריו בכח הזרוע

(8) נלחץ ונדחק

(9) עקמו

(10) זזו לאחור

לאחור מהדרת פני הרב, התחילו להתחזק ולהעז פנים נגדו כשראוהו שרוי (11) בצער. החיה שבהם חזרה ונעורה ויתנפלו על האסיר החדש, חיפשו בכליו ויגזלו כל אשר מצאו, והוא כמעט שלא הרגיש במעשיהם, כי במה נחשב עלבון הנכרים נגד עלבון אחים?

בעת ההיא היה קטרוג (12) גדול בעולם ועצבות כבדה שלטה בו. ואפילו הצדיק ר' לוייצחק מברדיטשב, שהיה עובד את אלוקים בשמחה — אף הוא "מרה שחורה" (13) תקפה אותו. העצבות, זה "ים הכבד", בלעה אותו כתנין, ונשמתו הזריזה התחבטה (14) שם בכל כוחה כיונה במעי הדגה, ביקשה להשתחרר ולא יכלה. כבר הגיעה השעה של תפילת מעריב, הוא אינו יכול לפתוח פה: מתוך עצבות אין עומדין להתפלל.

נסתתם איזה צינור, וה"חיות" ניטלה מהעולם... אבל השעה מאוחרת, עוד מעט חצות הליל, הוא מתחיל להתפלל, וכל מלה עומדת בגרונו.

מצמצם הוא את מחשבתו לכוון לבו לשמים — ואינו יכול. יודע הוא שאין הדבר כפשוטו; לבו מגיד לו, שאחד הצדיקים היותר גדולים שרוי בצער, ולפיכך נסתתרה השמחה ואינה יכולה להתגלות.

וידוע הוא שאם איזה צדיק שרוי בצער, אין זה מפני יסורים פרטיים, אלא מפני צרות הכלל, מפני שאיזו גזירה רעה מתרגשת ובאה על כנסת ישראל.

ישב לו ר' לוייצחק, ראשו תלוי על לבו ועיניו נעוצות בקרקע, והחסידיים יושבים באימה וביראה ומביטים דומם אל הרבי. גם הם שרויים בצער ואינם יודעים על מה.

(11) נמצא

(12) האשמה, לימוד חובה

(13) עצבות

(14) הודעוזה

— רבונו דעלמא כולה! — צעק ר' לוי' צחק בתרעומת. כמעט ב"העזה". (כידוע, היה הוא זכרוננו לברכה, כמעט מטיח דברים (15) כלפי מעלה, בשעה שהיה בא לדבר סניגוריה (16) על ישראל) — מה אתה מבקש מצדיקיך? שתלת אותם במספר מועט בכל דור ודור, ועליהם הטלת את המשא הכבד של תיקון כל העולמות והמתקת הדינים (17), ובמה יכולים הם לעשות את חובתם? הלא בתפילה, ומה יעשו, אם אתה מבטל אותם מן התפילה? את חרבם וקשתם אתה נוטל מידם, ובמה יעמדו במערכה? מה אתה מבקש מצדיקיך? מתאווה אתה לתפילתם של צדיקים? עזור להם איפוא שיוכלו להתפלל. "ותשועת צדיקים מה", מעוזם בעת צרה. ויעזרם ה' ויפלטם, יפלטם מרשעים ויושיעם, כי חסו בו" (תהלים ל"ז: 39, 40). בקול אדיר וחזק קרא את הפסוק הזה, והחסידים הרגישו, כי נקרע בכוח המסך המבדיל, כי ענן התוגה נתפור, כלה החושך. שפע האורה העליונה ירד בזרם אדיר, והעולם נתבסס (18). וכולם התחילו בתפילת מעריב.

תפילה כזו, אמרו הוקנים שבחסידים, לא נשמעה מעולם. היא בקעה רקיעים.

והאדמו"ר ר' זלמן הרגיש פתאום שנעשה שינוי בעולם והתנער. צער גדול נצטער על שנטה לבו רגע אחד ללמד, חלילה, קטיגוריה על ישראל, והיה מיצר ודואג שמא, חס ושלום, יענש מישהוא על ידו.

כלום אין הקדוש ברוך הוא מנהיג ומשגיח בעולם, והיש דבר שנעשה בלא רצונו, יתברך? הוא מסבב הסיבות, ומאי דעביד רחמנא

(15) אגבה (17)

(16) תבא דורו, תבא (18)

(17) אגבה (18)

(18) תבא דורו, תבא

(15) אומר דברים קשים

(16) הגנה על הנחבע לדין

(17) הפיכת פסק דין כנגד ישראל לפסק דין לטובתם

(18) נעשה שמח

לטב עבד (19). ובאמת, כמה טובות גנוזות יש בעולם; איך? מה? למה? עליו אנו יכולים לסמוך, שהכול לטובתנו ולכבודו. ואם לא כן, ולמה אני מצטער כל־כך על שאסרו אותי? האם החומה העבה ודלתות הברזל חוצצות (20) ביני ובין מי שהוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין?

”אם אסק שמים שם אתה.

ואציעה שאול הנך.

אשא כנפי־שחר, אשכנה באחרית ים —

גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך.”

(תהלים קל”ט, 8—10)

כל הארץ כבודו מלא, אין מקום פנוי ממנו.

וראה זה פלא: לבם של הגויים התפוסים נהפך אל הרב הקדוש לטובה, ולא עוד אלא שגם מנהגיהם בינם לבין חבריהם הוטבו בהרבה. הקללה הידועה שלהם לא היתה נשנית ומשתלשת עוד בפיהם כל היום, וכל שכן שלא הרבו כל כך להכות ולפצוע זה את זה. ואפילו טימושא, זה האביר שבבעלי האגרופים, גם הוא חדל להראות כוחו. לתמהון כל הכלואים היה טימושא שוכב שעות רצופות על יצועו בלי דבר דבר, ופעם אחת קם והחזיר לרב את הכסף שגזל מידו.

הרב הניע בידו, כלומר: לא צריך, אך טימושא קרא: קח, ואם לאו — אהרוג אותך.

הרב קיבל את הכסף וגחך (21), וטימושא שב אל יצועו הקשה וישכב...

ומיום ליום התרגל אל האסירים, והאסירים התרגלו אליו.

הוא היה מתהלך בחדר הגדול הנה והנה ולומד משניות או זוהר

(19) מה שעושה הקב"ה לטוב הוא עושה

(20) מבדילות

(21) חיך

על־פה ומטייל לו עם נשמות רבי שמעון בן יוחאי, האר"י והבעל שם־טוב ושאר קדושי עליון, זכר כולם לברכה, משיח עמהם בעניני מעשה בראשית ומעשה מרכבת.

ופעמים היה הרב שוכח לגמרי שהוא בבית האסורים והיה מזמר לו בדבקות נפלאה את נגונו הידוע, בעל ארבע ה"בבות" (22). באותה שעה היו האסירים כולם יושבים דומם ומקשיבים.

ופעם אחת, באחד מלילי חנוכה, עמד הרב והדליק את הנרות והתחיל לומר "הנרות הללו" כדרכו, במחיצת כפים ובניגון של שמחה. מיד נצנצה רוח של חדות גם בקרב האסירים והתחילו כולם לזמר בקול כאחד, ופתאום אחוז יד ביד והתחילו מרקדים כולם במעגל סביב הרב.

ושר בית־הסוהר, כשנכנס לשם וראה את השמחה, עמד רגע משתומם ופתאום נמשך גם הוא אל תוך המרקדים וירקד עמהם. שכה הוא את משרתו וגאותו ויהי כאחד האדם.

ובבית האסורים נהפך פתאום היגון לשמחה והחושך לאור גדול. על כנפי הנגינות, שיצאו מפנימיות נשמתם של שברי בני־אדם הללו, התרומם הבית עם כל ניצוצי הנשמות הכלואות שם אל שמי השמים, אל המקום שאין כל חסיד יכול להגיע אפילו ב"שמע ישראל".

פעמים היה טימושא שוכב בפיתתו ומביט כמו מן הצד אל הרב בשעה שהוא שונה ומתפלל, מסתכל בו היטב, ובתוך לבו קלחת רותחת.

הוא מרגיש שהוא מתבטל מפני הצדיק הזה, וצר לו על אבדן חרותו הפראית. מעולם לא היה טימושא כפוף, מעולם לא נשא בעול, ועתה הוא מרגיש, כי הצדיק הזה בולם (23) אותו ומכניעו.

ובמה? רק במבטו, מבט הצדק והטוהר, הוא מושל עליו ומבטל אותו ואת כוחו וגבורתו ממש כקליפת השום (24). ואף־על־פי־כן חביב עליו הצדיק, קשורה אליו נפשו בקשר

(22) שערים, בתי שיר

(23) עוצר

(24) דבר חסר ערך

אמיץ. קלועה⁽²⁵⁾ היתה נפשו של טימושא בין קנאה ואהבה. בין שאיפה לחרות פראית ובין הכנעה מפני הדר הקדושה והצדק. היו רגעים שבהם היה טימושא אומר לקום על הצדיק. להרים עליו אגרופו החזק כמטיל⁽²⁶⁾ "ברזל ולנפץ את ראשו. שלא יפריע אותו. שלא ינקר את עיניו. נפש יהודי מה היא בעיניו? הוא כבר הרג כמה וכמה נפשות.

ואף־על־פי־כן, לא זו בלבד שלא הרים עליו יד, אלא שלפעמים עוד נמשך לבו אחריו עד כלות הנפש ממש. היו רגעים, שהיה טימושא נכון להשתטח לפני הצדיק ארצה ולהגיד לו... מה יגיד לו? הוא בעצמו אינו יודע. רגשותיו ים עמוק וסוער, ופיו אילם. פעם ישב לו טימושא כדרכו על יצועו, מצץ את מקטרתו והביט על הרב, שעמד אז ב"שמונה־עשרה". פני הרב היו כמו חטובים⁽²⁷⁾ משיש, והוד אלוקי שפוך עליהם. רק לפעמים נתרחקו הקמטים שעל מצחו זה מזה, עיניו נתעצמו בחזקה, ואנחה חרישית התפרצה מעומק לבו. ניכר היה שכולו שקוע בתפילה.

על־יד טימושא ישב איזה צעיר בעל עינים ערומות. הוא נגע בטימושא והראה לו בקריצת⁽²⁸⁾ "עין של לגלוג על הרב המתפלל". טימושא נתאדם מכעס, עיניו הפיקו ניצוצי־אש, ובבעיטה אחת ברגלו השליך את הצעיר המלגלג מעל היצוע וכמעט ששפך את מעיו. פעם אחת ניגש טימושא אל הרב ואמר — ידעתי כי איש קדוש אתה, הגידה נא לי: למה ברא ה', במחילה מכבודך, חזיר שכמוני? למה אני מזהם⁽²⁹⁾ לחינם את התבל? איזו תועלת יש לו מזה שהביאני לעולם? הגידה נא, איש קדוש! "אני יסב ימיו וזה תלויים". שאיפה הרב שמע את דבריו בכובד־ראש, כדרכו בקודש, בשעה שהיה

(25) מטלטלת, נזרקת

(26) מוט

(27) כאילו נעשו עיי פסל

(28) עקימת

(29) מלכלך

מיומנה (אס)

השנייה חזקה (28)

הגידה (29)

היה (אס)

מקבל את פני הבאים אליו ליחידות. הוא לא תמה כלל, אדרבה, כאילו המתין וציפה לכך.

— רוצה אתה, טימושא, לדעת את דרכי ה' ? — אמר הרב — יפה אתה עושה. אבל מתחילה צריך אתה להטהר מעט. לאלה השקועים בזוהמה אי־אפשר שיהיו דברי מובנים, וגם כשאגיד לך לא תבין.

— להטהר אתה אומר ? — קרא טימושא — ואיך אפשר להטהר, אם רוח הטומאה מפעפע (30) בכל הנפש ? אם מלבד טומאה אין כלום ? — רק אתה חושב ככה. אבל באמת לא כך הוא — ענה הרב. — נשמתו של אדם, גם זו של הפושע היותר גדול, עמוקה הרבה יותר ממה שאדם יכול לחשוב. הניצוץ האלוקי לפעמים יורד לתוך עמקי הקליפות (31), שבוי הוא שם, אבל אינו כבה לעולם.

— אני מבין מה שאתה מדבר — אמר טימושא. — אני יודע רק שחזיר אני, חזיר טמא ונאלח (32) ורוצה אני מאד להפטר מנפשי. אני רוצה להיות יהודי. מאמין אני שיש אלקים רק בישראל, ואתה איש האלקים. עכשו התחלתי להבין ולהאמין. התדע מדוע ? פעם הייתי שונא אותך, הייתי מקנא בך : מדוע אתה כלי־כך קדוש, כלי־כך טהור ואני מלא חזירות ? החזירות שבי היתה מתקוממת נגד הקדושה שבך, ובקנאתי חפצתי להרגך. חפצתי ולא יכולתי, ולא עוד אלא שלבי נמשך אחריו, ממש עד כלות הנפש. אני רוצה לחבק אותך, לנשק אותך — אבל שפתי טמאות, רוחי טמאה. אני רוצה לזהם אותך במגע, הבה ואנשק את נעלך, את הרצפה שאתה דורך עליה... לשרתך אני רוצה, למסור נפשי בעדך... הרוצה אתה לצאת לחפשי ? אני אוציאך. בלילה הזה הנני נכון להוציאך. את כל השומרים אחנק. עוד רב כוחי עמדי לבער (33) בשעה אחת את כל הנבלים הללו... חריקת בריח הברזל הפסיקה את השתפכות הנפש של טימושא, הפקידים נכנסו לספור את האסירים.

(30) מתפשט

(31) כחות טומאה

(32) מלוכלך

(33) לסלק

לצערם של האסירים העכירו את הרב למדור (י) אחר, מרווח ונקי, ומיוחד לו לבדו. הרבה עמלו החסידים בשביל הדבר הזה, שלא יהיה הצדיק יושב יחד עם פושעים גסים.

— לך לשלום, איש האלקים! — אמר אליו טימושא בהפרדו ממנו, — אני לא אשכחך, אל נא תשכחני, גם אתה, התפלל נא בעד נשמת החוטאת.

וביום השני נעלם טימושא מבית האסורים.

באיו עיירה קטנה בליטא קיבל עליו טימושא דת־ישראל ויקרא בשם אברהם. הוא לא למד הרבה, הוא ידע רק מנהגים אחדים, אבל הוא היה אדיר באמונתו, ובכל מקום בואו נתחמקה (י) ה"חזירות" וברחה מפניו...

כפרים שלמים הכניס טימושא תחת כנפי השכינה. הם אבות הגרים הידועים בשם "כת המתיהדים"...

א"ו רבינוביץ

שטות

(34) תא

(35) ברוחה

כמובן שהסופר לא התכוין לתת לקוראיו סיפור עובדתי-היסטורי, ומטרתו היתה הקניית ערכים חינוכיים גרידא.

סיומו של הסיפור אודות "אבות הגרים הידועים בשם 'כת המתיהדים'..." נשמע כעובדה היסטורית, אבל גם קביעה זו אינה חורגת מגבולות הבדיון.

הסופר עצמו – אף כי נולד למשפחת מתנגדים – ספג רבות, בנעוריו ובבחרותו, מהאווירה החסידית שאפפה אותו, בעיר הולדתו ליאדי. שם שמע מזכרונות העבר של החסידים, ואף ראה בעיניו את העולם החסידי שנוצר והתהווה סביב האדמו"ר רבי שניאור זלמן בן אדמו"ר ה'צמח צדק'.

בזכרונותיו מספר הוא על בית-הכנסת "חימינאר" שבעיר הולדתו, שהיה בית-הכנסת של ה"אשכנזים" המתנגדים.

חסידי חב"ד מכירים את בית-הכנסת הזה מתוך ה"דרך מצוותיך" של ה'צמח צדק', שם כותב הוא (בסוף 'מצות נדרים'): "כל זה מתורה שנת תק"ע בבואו מברדיצב, בבית-המדרש דחעמינאער..."

במלים אחרות: כשחזר אדמו"ר הזקן לעירו ליאדי בתום מסעו הארוך בשנת תק"ע, שבו ביקר – בין השאר – בברדיטשוב, כדי לעלות על קברו הטרי של הרה"ק לוי יצחק ולנחם את בני-ביתו (אודות המסע הזה ניתן לקרוא ב'בטאון חב"ד', גל' 32, עמ' 12 ואילך), עשו לו כנראה קבלת-פנים חגיגית בבית-הכנסת הגדול של המתנגדים בליאדי, ושם דרש רבינו הזקן דרוש דא"ח גדול וחשוב...

ללמדך טיבם של המתנגדים בדורות עברו...

בתיאוריו ל"חצר" שבליאדי מסופר: "בשנים הראשונות בבואו [של האדמו"ר ר' זלמן בן ה'צמח צדק] ללאדי, העמידו [לפני אמירת מאמר החסידות] עוד כסא על יד כסא הרב, ושם ישב דודי הרב ר' יצחק חימינאער ז"ל, איש ישיש כבן שמונים ומופלג גדול בתורה. דודי הר"י לא היה חסיד, ואך בבוא הרב ללאדי התוודע אתו ויחדיו נקשרו נפשותיהם באהבה יירה ויחלקו איש לאחיו כבוד ויקר" (קובץ 'האסיף', 5, תרמ"ט, עמ' 172).

המחבר עצמו לא היה "חרדי" גדול, ושרשיו – כנ"ל – במשפחה שאינה חסידית. אך דוקא משום כך נאה יהיה לצטט את דבריו הנרגשים (שם, עמ' 170):

"אהבתיכם, חסידים יקרים! מי יתן לי ידים ארוכות וחבקתי אתכם ולחצתי אתכם אל לבי. די לי המדות היקרות האלה המתנוססות בלבבכם, לאהוב אתכם אהבת עולמים! [המדות היקרות האלה, היינו האמורות שם לעיל: העניים יודעים כי "כלא קמיה כלא חשיבא" ועל כן לא ילחכו את עפר רגלי העשירים, לא יכפו ראשם לפני העשירים, כי אם כאחים ורעים יתהלכו יחד ואין ביניהם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות]..."

"די לי כי תדעו ותכירו אשר אחים אתם בני אב אחד ורוח אחת לכולכם, ולא תתגאו איש על רעהו. די לי כי תוכלו רגע להסיר מעל לבכם כל סבל המצוקות הנוראות אשר יסבול העברי בחייו, ובהלך נפשכם תתרוממו אל על מקום העונג הנצחי, אור אין סוף! ועל אלה אכבדכם מאד ואהבת עולם אוהב אתכם.
כ"ג בכסלו תשס"ז

5 תגובות

=====

1. למישהו יש הסבר??? מצד אחד הסיפור אכן כתוב בצורה הזויה, ומצד שני המחבר כל הזמן עושה לעצמו הערות לשולי הדף, כאילו מדובר באיזה מאמר חסידות שאי אפשר לסטות ממנו כי הוא זה. ונשאלת השאלה מדוע היה צריך המחבר לכתוב "נתבסם" ולמטה לעשות הערה "נעשה שמח", ולא כתב מלכתחילה "נעשה שמח" בתוך חיבורו הזהזי? זה הדבר הכי מצחיק כאן בכל הסיפור הזה.
כ"ג בכסלו תשס"ז

2. ל1. מה לא מובן הרי עשו את זה לתלמידים שילמדו לקרוא ספרות עשירה. כ"ג בכסלו תשס"ז

3. מה עם שעון השמש? הרב יהושע מונדשיין מאחר ואני יודע שאתה קורא את התגובות ארשה לי לשאול את השאלה הבאה: מה עם סיפור שעון השמש? הסיפור "זכה" לביקורת נוקבת וחותרת מכל הכיוונים מפרי עטו של ב. מיכאל (כסלו תש"נ. 'הארץ'). ניסיתי בעבר לקבל תשובות לשאלות הענייניות שהעלה הכותב מכמה הוגי דעות בחצרנו ואף העברתי לך בזמנו את צילום הכתבה - - אך התמיהות עדיין גדולות. זה הזמן. אחרי הכל הסיפור הוא אודות אדמור הזקן וכבודו עוסק היום בסיפוריו. כ"ג בכסלו תשס"ז

4. איפה נעלם התאריך העברי בתגובות? כ"ד בכסלו תשס"ז

5. יש מקום לפירסום סיפורים מעין אלה, עם הדגשה שהדברים נכתבים בלי אחריות. נהייתי מאוד מהסיפור שנכתב בלשון ספרותית עשירה תוך כדי העברת מסרים חסידיים מובהקים ע"י סופר שהוא דווקא לא מחסידי חב"ד, ואעפ"כ יודע להעביר את המסר החסידי בצורה יפה ומושלמת כל-כך. כולי תקווה שגם הסופרים במחננו ילמדו מהסופר הנ"ל להעביר את המסר החסידי בסיפוריהם, ויפסיקו להסתפק בסיפור הדברים כשלעצמם, הגם שזה בצורה מרתקת ומעניינת אך אין לפספס את המטרה העיקרית. כ"ט בכסלו תשס"ז

רוח שטות

**הוא ידע את כל אחד מהם בשם... מעל רשמי פניהם הכיר את
עוונותיהם... וגם הם סיפרו לו ולא כחדו ממנו דבר, וישפכו לפניו את
שיחם ומרי לבבם; והוא התאנח מרה וישתתף בצערם... בצער נשמותיהם
המתאבקות בשארית כחותיהם והצמאות לצאת מתוך האפלה לאור
החיים. סיפור "חסידי חינוכי" אשר בקרבו ישים ארבו וארסו. הרב יהושע
מונדשיין בפרק ל"ד ב"סיפורים וגלגוליהם"**

בשבוע האחרון של חודש כסלו נעסוק בסיפור מתקופת מאסרו השני של אדמו"ר הזקן, ושיחרורו
ב"נר החמישי" שאך זה עתה יצאנו הימנו.

סיפור זה התפרסם בעתון 'המליץ' ביום כ"ט כסלו תרס"ב, בחתימת 'אבי-דוד', הוא הסופר
והעתונאי ש"י יצקן שכתב – בין השאר – גם את הספר "רבנו אליהו מוילנא" (ווארשא, תר"ס).

לרוח היום (מסיפורי חסידי חב"ד)

גם האסירים מגולחי הראש, גם השרים ופקידי בית האסורים אשר במצודת עיר המלוכה – כולם
ידעו, כי קדוש אלקים בתוכם.

והוא? הוא ישב לו בקרן זווית אפלה, מועך את קצות זקנו בין אצבעותיו, נושכם בשיניו, מתעמק
וצולל בתהום רעיונותיו והוגה...

ויש שהוא, נשמתו עדן, היה מתעורר כמו מתרדמה, קפץ ממקומו ויתהלך אנה ואנה, מזוית
לזוית, שעות אחדות רצופות.

ויש שניגש אל כנופיית האסירים, קידמם בשלום, שם ידו על כתפו של אחד מהם ודיבר אליהם
כמדבר איש אל רעהו, דברים טובים, דברים נחומים.

מדוע הנכם עצבים? למה נפלו פניכם? ד' הטוב יכפר לכם עוונותיכם – זה היה פתגמו הרגיל
כשראה את פני האסירים זועפים ואינם משתוללים ומשתגעים כדרכם. והאסירים בשמעם את
קול הקדוש יוצא מלב מלא אומץ ותקוה, התעוררו ושוב לתחיה: צחקו, עלזו וגם יצאו במחול. הם,
מגולחי הראש, הנפשות החוטאות והאובדות רקדו כאילים, כפראי מדבר והוא, הקדוש, הכה
בכפות ידיו זו לזו ויקבל הנאה מהנאתם, ממצות פדיון שבויים, פדיון נפשות אדם מעמק עכור...

ובשוב הקדוש לזוויתו ויעלו הקמטים על מצחו, ויעל גם ענן היגון ויכס את פני האסירים כבצעף
עלטה. אין קול, שחוק ומחול, כולם שכבו על מקומם, על שקי התבן, כפגרים מתים.

הוא ידע את כל אחד מהם בשם, וגם את כל הקורות אותו ואת נפשו ידע. מעל רשמי פניהם הכיר
את עוונותיהם ואת דרכם אשר השחיתו והתעיבו במעלליהם, וגם הם סיפרו לו ולא כחדו ממנו
דבר, וישפכו לפניו את שיחם ומרי לבבם; והוא, מדי שמעו, התאנח מרה וישתתף בצערם, בצער
לבותיהם השבורים והרצוצים מרגשות נוחם מרים; בצער נשמותיהם המתאבקות בשארית
כחותיהם והצמאות לצאת מתוך האפלה לאור החיים...

יש שהקדוש היה חובט את פניו בקרקע לבלי הבט בפני הרשע היושב ממולו, לבלי ראות את
הידיים אשר גנבו, שדדו וגם הרגו ושפכו דם נקי. נדמה לו כי הדם השפוך ההוא צועק אליו
מהאדמה וקורא: האתה זה רבי שניאור זלמן בעל ה"תניא" אשר אלפי חסידים יכרעו לפניך ברח? ואתה הנך יושב בד' אמותיו של רוצח נפשות, תסתכל בפניו ותשוחח עמו? ובאותו רגע ואזניו
כמו שומעות גם קול הנפש החוטאת המתהפכת בחבליה וקוראת: כבר לקחתי מיד ד' כפלים בכל
חטאותי. מיד והיה נושא את עיניו ומביט ברחמים רבים ובחמלה אין קץ בפניו הקודרים של
הפושע היושב ממולו, בלחיי הצנומות והנקמטות, בעיניו הבולטות והמלאות תחינה ובקשה,
להוציאו מן המיצר ולהשיבו לחיים...

וקול הדם עולה וצועק וקורע לבבו: דם נקי אנכי, דם אב אומלל שנפל חלל בידי הפושע האכזר הזה.

וקול הנפש החוטאת הלך וגבר לעומתו, בוקע שמים בתחינתו: השיבני ד' אליך ואשובה.

ושני הקולות מתבוללים, מתלכדים והיו לקול אחד מחריד לב, ויחרד הקדוש ויקפוץ ממקומו ויאחז בידי הפושע ויאמר אליו: קוה לד' הטוב.

והיה הקדוש בוכה במסתרים, בלילה, בלילה, בשכבו בקרן זוויתו החשוכה, בשמעו את אנחות הנפשות האובדות בחטאותיהן ובעוניין, האנחות המרות היוצאות לרגעים מלבות האסירים, בוקעות את דממת החשיכה, מגיעות ללבבו ומזעזעות את המיתרים הדקים שבו, את כל הרגשות שבהם, ויהמו ויתפוצצו, והיו גם הם לאנחה חרישית שנשמעת מסוף החדר ועד סופו, ויאנחו האסירים ויאנח הקדוש, ותהי אנחה אחת גדולה ומרה ממלאה את חלל עולמם האפל, את חלל בית האסורים.

ומדי יום ביומו, לעת ערב, כאשר שלחה השמש את קווייה האחרונים דרך סבכת הברזל אשר לחלונות בית האסורים הקטנים, והקדוש עמד בקרן זוויתו, עיניו נשואות למרום, מכה באגרופו על חזהו וקורא: סלח לנו אבינו כי חטאנו, באותה שעה כבר היו האסירים לוקחים להם איש איש את שק-התבן שלו ויציעו את משכביהם, ובעוד רגעים אחדים ודממה עמוקה, דממת מות פרושה על פני הבית כולו, כי נר למאור לא ניתן להם, והיה להם היום לאור כהה והלילה – לחשכת אפילה.

והיו האסירים מחכים לאותו הערב האחד בשבוע שבו ניתנה הרשות להקדיש נר אחד לכבוד שבת, והיה בהדליק הקדוש את נרו ויברך עליו, ויהי אור גדול, אור יקרות בכל חדרי הבית ובכל חדרי הלבבות האפלים, ויקומו האסירים ויצאו במחול לקול ניגונו של הקדוש בהשתפך עליו נפשו ב"לכו נרננה".

הקדוש עמד מול נרו הדולק, נפשו התלהבה באש קודש, ותתנשא מעלה מעלה בהתרפקה על דודה ויוצרה, ותקרא:

"קומי צאי מתוך ההפכה".

והם קופצים, הומים, סוערים, שוכחים את בריחי הברזל אשר על דלתותיהם, את שק-התבן אשר למראשותיהם ומתענגים לאור הנר המאיר את חשכת חייהם.

"רב לך שבת בעמק הבכא".

ופני כולם צוהלים ועליזים, אין בכי ואנחה, אין עצבון ויגון, כאילו כולם, כולם ישתתפו בשמחתו, בקדושת שבת מלכתא.

הקדוש יכה בקצות אצבעותיו למעלה, והם יכו וירקעו בכפות רגליהם מטה, על הרצפה, על הקרקע, בכותל, רוקדים ומשתגעים, השמחה במעונם.

- הוי, קדוש אהוב, לו היו לך, לפחות, שלשה לילות בשבוע שבת – היו אומרים האסירים, להצדיק, להבדיל, נשמתו עדן, כפעם בפעם, בראותם כי צללי הערב יגיעו, ועוד רגע יפרשו עליהם את כנפיהם השחורות.

- עוד מעט, עוד שבועות אחדים – ניחמם הקדוש בשפתי חן – ואדליק נרות שמונה לילות רצופים, לא נר אחד, כי אם נרות רבים, רבים...

- האח – קראו כולם קול אחד.

- הידד, קדוש! – קראו עוד הפעם בהרימם אותו על ידיהם למעלה – מה טוב ומה נעים תהיה אז שבתנו יחד, הלאה שק-התבן, הלאה חשיכה, נרות, אור, אור לכולנו...

- חג יהיה לי – הוסיף הקדוש בשחוק נעים על שפתי – חג חנוכה.

- חג, חג, חג, חנו-כה, חנו-כה – קראו כולם אחריו בתרועת שמחה.

וחג החנוכה הנה בא.

והיה מדי ערב בערב בהדליק הקדוש את נרותיו, והיה אור לכל האסירים. כולם יצאו במחולות, רקדו, קפצו וישתגעו מטוב לב.

- מי יתן והיה הקדוש הזה איתנו כל הימים – התפללו האסירים לד' – ויאיר מעט את חשכתנו.

- בלילה הרביעי, והקדוש הדליק ארבעה נרות.

- אור גדול כזה לא ראינו זה שנים רבות – קראו כולם בקול אחד, וירימו את הקדוש על ידיהם למעלה ויקראו: הידד!

- יחי הקדוש איתנו ימים ולילות רבים...

- אם היום ארבעה, הלא מחר חמישה? שאלו אותו – הלא כן, קדוש אלקים, תעשה?

- כן, אומללים, חמישה – ענה הקדוש באנחה...

- האח, מחר חמישה, חמישה נרות, בבית-האסורים, מי שמע כזאת, מי ראה כאלה? – קראו, כולם יחד.

- הידד קדוש!

ממחרת היום בבוקר, השחר האיר על הארץ ויאיר את שכבת השלג אשר על גגות בתי עיר המלוכה, וישלח קרני אורו על פני הקדוש אשר עמד בקרן זויתו ויתפלל תפילת ה"הלל". כל האסירים עוד שכבו על שקי-התבן וישמיעו קול נחרת גרונותיהם.

"מן המיצר קראתי י-ה" הרים הצדיק את קולו בהתלהבות קודש.

אחד האסירים נשא את ראשו ויאמר:

- כמדומה לי שדופקים על הדלת.

"פתחו לי שערי צדק" הוסיף הצדיק להרים את קול ניגונו מעלה מעלה.

הדלת נפתחה ופקיד בית-האסירים בא, בידו האחת מגילת ספר, ובשניה – צרור מפתחות.

- שניאור זלמן שניאורסון! – קרא הפקיד בקול.

"אודך כי עניתני ותהי לי לישועה" התפלל הקדוש ולא הפסיק ולא זז ממקומו.

- שניאור זלמן שניאורסון! – קרא הפקיד עוד הפעם.

כל האסירים נשאו את ראשיהם מעל שקי-התבן וקפצו ממקומם לקול הפקיד הקורא בכח.

- שכבו, שכבו! – קרא הפקיד בקול תקיף, בראותו את המהומה שנהיתה כרגע – אך את היהודי, את הקדוש אוציא מזה לחופש בפקודת המלך, ואתם כולכם תוכלו לשכב, כאשר שכבתם עד היום.

- הוי, את הקדוש, את הקדוש! – נתנו כולם את קולם בבכי – מי ינחם אותנו בעצבנו ומי יאיר לנו את חשכתנו?

בעינים זולגות מיהרו כולם לגשת להקדוש להיפרד ממנו, וידחקו איש בכתף רעהו, ותהי מהומה ומבוכה.

- לכו, אמרתי לכם – נתן עליהם הפקיד בקול – תנו לו לקחת את חפציו ומטלטליו אשר בזה ואל תפריעוהו נבזים, שודדי ליל.

- אנא, אדוני! – אמר הקדוש בשפה רפה בפנותו להפקיד – תן לי בטובך להיפרד מאחיי האומללים האלה.

הפקיד ראה, כי מעיני הקדוש זולגות דמעות ויכמרו רחמיו ויפן מעט הצדה ולא ענה דבר.

ויפלו כולם לרגלי הקדוש וינשקום ויבכו מבלי הפוגות. ואחד מהם נשא את קולו ויקרא בקול בוכים: אתמול אמרת לנו, כי היום חמישה נרות יאירו את חשכתנו, ועתה בעזבך אותנו גם נר אחד לא יהיה לנו.

פני הקדוש נעצבו וקמטים גדולים נראו על מצחו הרחב.

- אנא, אדוני! – אמר פתאום בפנותו להפקיד – תן לי לשבת עוד הלילה הזה עם האומללים האלה, לבל אמרה את מוצא שפתי אשר הבטחתים להדליק חמישה נרות בליל חגי זה.

- לך נא, לך, קדוש אלקים, לאחריך – קרא הפקיד – הנה שם עומדים הם כולם ומחכים עליך בחוץ. לך נא והאר להם את חשכתם הם... הדלק את נרותיך באהליהם הם, ומה לך פה? אל תדאג לנו, אנחנו נדע את אשר עלינו לעשות עם השודדים האלה.

הקדוש והפקיד עזבו את בית האופל, הדלת נסגרה על מסגר, האסירים שבו למקומותיהם וזוויותיהם והקדוש שב לאחיו החסידים אשר קידמו את פניו בשמחה ובקול:

"זה היום עשה ד' נגילה ונשמחה בו".

* * *

תם ונשלם עוד סיפור בדיוני, שכמובן אינו "מסיפורי חסידי חב"ד" אלא מהרהורי לבו של הסופר, ששם לו למטרה לחנך את עם ישראל למפלגותיו השונות.

להדגמת מגמתו למען "חינוך העם", נתבונן בשניים מסיפוריו שקדמו לסיפור דנו; הראשון נדפס ב'המליץ' בתאריך ו' תשרי תרס"ב, והוא מוכתר בכותרת: "אגדה" מסיפורי זקני וילנה.

"אומרים כי בשנת תק"מ קרה הדבר ואחרים חולקים עליהם ומייחסים את המאורע לבין תקמ"ב ותקמ"ד, אבל בעיקרו של דבר הכל מודים ואין מפקפק באמיתותו".

בו יסופר על הגר"א מווילנא שהתנמנם בשעת תפילת נעילה, עד שבאה אמו והקיצתו: "אליהו, בני, אליהו! הקיצה לעבודת בוראך..."

"לא תנומה פשוטה היתה תנומתו של רבנו אליהו, דברו המתפללים זה אל זה בשובם מבית התפילה הביתה. עליית נשמה... אין כל ספק, הסכימו כל בני העדה".

ומה ה"מוסר השכל" העולה מסיפור "אמיתי" זה?

"זקנינו האמינו להביא את הגאולה על-ידי שינה, וצעירינו כהיום יחליטו להביא את הגאולה דוקא על-ידי יקיצה. את מי הצדק?"

מגמת "חינוך העם" שקופה וברורה.

למחרת התפרסם ב'המליץ' הסיפור השני, "אגדה" מסיפורי זקני קובנה, המסתיימת גם היא ב"מוסר השכל" (שבו מתומצת הסיפור):

"רבי ישראל סלנטר שמע קול בכיית ילד רעב אחד וישארו על זרועותיו לאמו, ורבנינו שומעים קול בכיית אלפי צאן קדשים עולה מ"חדריהם" – ויתאספו לאסיפה ויגזרו גזירה לבל ילמדו על-פי ה"מיתודות" החדשות ושב ורפא להם".

לפנינו עקיצה "חינוכית" גלויה לחרדים בכלל ולרבני ישראל בפרט, על התנגדותם ל"חדרים המתוקנים" ולשיטות הלימוד החדשות.

בסיפור ה"חב"ד" עקיצת העקרב סמויה במקצת:

"לך נא, לך, קדוש אלקים, לאחר – קרא הפקיד – הנה שם עומדים הם כולם ומחכים עליך בחוץ. לך נא והאר להם את חשכתם הם... הדלק את נרותיך באהליהם הם..."

הפקיד הגוי והמשכיל היהודי דואגים שניהם ל"חינוך" החסידים ולהארת חשכתם...

* * *

חג החנוכה בכלל ו"ט כסלו בפרט, הם התשובה ההיסטורית ל"חינוך" זה; הנצחון על חכמת יון וההתגברות על מנגדי החסידות לדורותיהם, הם עמוד האור ההולך לפנינו ומאיר את חשכת הגלות באור התנוצצות הגאולה.
ג' בטבת תשס"ז

5 תגובות

=====

1. למה אין את ההפרכה של הסיפור? בפרקים הראשונים הר' מונדשיין היה מפריך את הסיפורים, עכשיו הוא רק מפרסם את הסיפורים ולא מפריך. ג' בטבת תשס"ז

2. Lubavitcher Rebes told us? Never How should us read the story that the Brussels lossi. Today they told us a story only to teach something without actually the story been happened? Raba. ג' בטבת תשס"ז

3. כלי המקדש. בכפר חב"ד נדפס סיפור מופרך על כלי המקדש בותיקן. לתשומת לב המחבר.
ד' בטבת תשס"ז

4. עם כל הכבוד לרב מונדשיין. שאיני מתיימר לחלוק עליו, יסלח לי אבל פשוט לא הבנתי את המוסר השכל שהוא ניסה להוציא מהסיפור. זה שהסיפור הינו אגדה מצוצה מהאצבע - זה ברור, ודומני שלא זו היתה מטרת הרי"מ בהבאת הסיפור. אך המוסר השכל שהוא טוען שמרומז בו נשמע לי קצת קלישאה. צריך להיכנס לראש של הסופר על מנת להבין ככה, וברור שהסופר לא חשב שכל מי שיקרא את הסיפור יבין שלזאת הוא כיוון...
ה' בטבת תשס"ז

5. תועלת מרובה ביותר מסיפורים כגון אלו! ייש"כ לרב מונדשיין על הסיפור. התועלת מסיפורים אלו הם בראש ובראשונה - שנלמד מהם לסיפורים שבהם הסגנון דומה והומצאו ע"י סופרים מהסוג הנ"ל, ולפעמים נכנסים מ"הדלת האחורית" למחננו. ועוד והוא העיקר - לשים לב לפרטים שונים שמובאים בסיפורים שנדפסו בתקופה זו, (תקופה שההשכלה השתוללה במלוא עוז) פרטים שמובאים כחלק מהסיפור "הקדוש" וכהמשך טבעי ובמילים של "קדושה" שמכניסות את ארס ההשכלה מבלי משים וגורמות לטווח ארוך הרבה יותר נזק מסיפורי זלזול מופגנים. וכל מי שרוצה הוכחה לזה יעיין בתגובה 4 (אף שאין להאשימו כלל, זה פשוט נובע מחוסר ידע (מבורך) בכתבי המשכילים של אותה תקופה, ובכלל) וד"ל. י"א בטבת תשס"ז

נעלי השד

שלשלת של מספרים אמינים איש מפי איש, שמועות וסיפורים שאינם מופרכים, אז מה הבעיה? האם פרט אחד יכול להעיב על הסיפור כולו?!
גם הפעם – כבפרקים הקודמים – נעסוק באדמו"ר הזקן, בשמועות וסיפורים המיוחסים לו בעצמו, ומעתיקי השמועה איש מפי איש – ידועים מעולם ואנשי שם* פרק ל"ה של "סיפורים וגלגולים"

הסיפור שלפנינו לקוח מהספר "מרגניתא דבי רבנן – ילקוט דיבורים הנהגות וסיפורים ממרן הבעל שם טוב זיע"א ותלמידיו הקדושים זצוקללה"ה נבג"מ, אשר אספם וכינסם הרב החסיד המופלא ר' יוסף אייזק סג"ל ז"ל מפייטשאנקע, אשר הסתופף בצל כ"ק הצדיקים לבית טשערנאביל ורוז'ין זצוק"ל. מתוך קובץ מכתב ידו אשר נכתב בשנת תרמ"ו". הספר נדפס בירושלים בשנת תשנ"ט.

המחבר הוא נכדו של הג"ר מאיר סג"ל מחבר ספר 'ועד לחכמים' (ווארשא תרמ"ו), וגם נכדו של הרה"ק רבי נתנאל זצ"ל תלמידו של הרה"ק ר' דוד לייקעס זיע"א [מתלמידיו הגדולים של מרן הבעל שם טוב זיע"א].

היתה לו למחבר תודעה מובהקת של שאיפה לדייקנות, וגם לבעייתיות הנלווית לשאיפה זו; כדבריו בהקדמותיו:

"המאמרים האלה שמעתי איש מפי איש עד בעלי המאמרים, שכולם הם אנשים ישרים שראוי לסמוך עליהם... ואנכי צרפתי ובררתי אותם מנופה ב"ג נפה".

"אחת שאלתי מאת המעיינים בספרי זה אותה אבקש, שלא יטילו מום בקדשי שמים האלה... ידעו כי בכל כוחי עבדתי להעתיק המאמרים כצורתן וכהוייתן כמו שנשמעו בין החיים מפי קדושי עליון".

"ואם ישאלני אדם: איך אתה סומך על האנשים השומעים ומספרים לך המרגליות האלה, גם אם אינשי מהימני נינהו, הלא מבואר בגמרא קידושין (דף מד ע"א) דמקשי שם, ור' אבין בר סמכא הוא? ותירץ אין, כמין ימא לטיגני הוא, יעוין שם ברש"י ותוספות [פירש רש"י: לא היתה לו – לרבי אבין – שהות שיכחה בינתיים, שכשיצא מבית המדרש אמרה לי מיד, כשולה דג מן הים והמחבת נתונה על האור לתתו בתוכו בשמן לטגנו. ובתוספות הביאו את פירוש של רבינו חננאל: דשני מקומות הם וקרובים זה לזה, כלומר אין אדם משקר כהאי גוונא, דכיון דמקום קרוב הוא סבר אי משקרנא אתי אינש אחרינא ומכחישני, הילכך לא משקר]. ומשמע משם, הא לאו הכי, אין לסמוך על שמועות אחרים!

"על זה אענה: עיין בירושלמי שקלים (פרק ב' הלכה ז' בסופה) וזה לשונו שם: ר' זעירא אמר, לית אנן צריכין חוששין לשמעתא דרב ששת דהוא גברא מפתחא וכו'. אמר ליה, ר' יוחנן אמרה משמיה. ופירוש ה'קרבן עדה': וחזקתו אינו משקר. יעוין שם היטב. מוכח מכאן, דגם אם אין כמין ימא לטיגני רשאין לסמוך על שמועות, אם נאמרות מפי אינשי מהימני שחזקתם אינם משקרים.

"ואם כן, דברים הנאמרים פה בספרי מותר לסמוך עליהם, כי שמעתי מחסידים מופלגים בתורה וביראה ומפורסמים לשם ולתהלה. וגם המעשיות המובאות פה יראי ד' סיפרו אותם ששמעו איש מפי איש, או היו בעצמם בעת גופא דעובדא. כמו המעשה מהרה"ק רש"ז מלאדי, סיפר ר' מרדכי יודא החסיד מעיר האליפאלי, שהיה מסתופף בצל קדושתו של הרה"ק הנזכר, ושמע מפיו הקדוש זאת המעשה בכל דרשה".

נפנה עתה לסיפור זה (הנדפס בספר הנ"ל, עמ' קע ואילך), שהמחבר מציג כדוגמה לסיפור נאמן שמקורו באדם אמין ששמע את המעשה במו אזניו מפיו של אדמו"ר הזקן בעצמו!

שמעתי מאבי ששמע מהחסיד ר' מרדכי יודא ששמע מפה קדשו של הרב הק' ר' שניאור זלמן מלאדי שהיה מספר מעשה זאת הנוראה כמעט בכל יום שדרש, והיה בוכה בדמעות שליש בעת סיפר זאת, גופא דעובדא הכי הוי, בעיר אחת היה שם חסיד אחד שהיה מתענה משבת לשבת ועוד סיגופים קשים ומרים ומכילות הרבה, שישלחו לו מן המלאך שילמדו עמו סתרי תורה ויהיה לו למגיד כמו שהיה מגיד להרב בית יוסף, אבל אחר כל אלה הפרישות שעשה לא היה כדאי לדבר הגדול הזה לשלוח לו מלאך שילמדו עמו, ולכן שלחו לו שד בדמות מלאך שילמדו עמו, כי גם השדים שומעים מאחורי הפרגוד סתרי תורה, ובא אליו ואמר לו שלחוני מן השמים לנלות לך סתרי תורה, ואמר לו החסיד אמר לי האך מחזיקין אותי בשמים, והשיב לו מחזיקין אותך לצדיק דעלך קיימא עלמא, והחסיד היה סבור בדעתו כי הוא מגיד קדוש, ולכן היה מאמין מה שהיה אומר לו, והיו יושבין ולומדים.

לא עברו ימים כבירים והחסיד אמר להשד שהיה לומד עמו, מה לעשות כי עני ואביון הוא ואין לו כמה להחיות נפשו ונפשות ביתו, ואמר לו השד שמעתי שאומרים עליך במתיבתא דרקינא כן, כיון דכל עלמא קיימא עלך ולא נברא אלא לצוות לך, לכן כל מה שיש בעולם חשוב כשלך, וגם הכסף והסחורות שיש בחנויות העיר הם כשלך ממש, ע"כ תלך בכל מוצאי שבת בחצות הלילה אל אחת החנויות ואנכי אפתח לך המנעול ותקח לך משם ב' זהובים ויהיה לך על השכוע כמה לחיות בדוחק כי כמה נחשב הוא הסך הזה בחנות.

ונתפתח החסיד לדברים האלה והלכו שניהם יחדו החסיד והשד לחנות אחת, וגם שהיה שם שומר לא ראה אותם כי היו רואים ואינם נראים, ופתח לו השד את המפתח ולקח החסיד ב' זהובים והלך לביתו, וכן נהג הדבר זמן רב שהיה החסיד לוקח לעצמו הסך הנזכר בכל מוצאי שבת מחנות אחרת, וגם שהרגישו בעלי החנויות ועשו שמירה מעולה לא הועיל כלל.

אחר זמן שאל החסיד עור הפעם את השד מה לעשות כי אינו מספיק לו זה הסך, והשיב לו השד שיקח לעצמו בכל שבוע ג' ר"ב וכן עשה, והתמיד זה הדבר ג"כ זמן רב, וכיון שנתרגל החסיד במעמדו הזה הוצרך יותר, כי יש לו מנה רוצה מאתים כמארי"ל, ושאל מהשד עצה על כסף רב היכן ישיג אותו, והשיב לו השד שמעתי שנתנו לך עצה במתיבתא דרקינא ואמרו שתלך אל מקום פלוני ששם בתי תפלתם מעומרים בכסף וזהב ויש שם הרכה נצוצות קדושים שצריך להוציאם משם, ולכן אתה מוכרח לילך שם ולקחת את כל הנמצא ואז יעלו כל הניצוצין קדישין, ואנכי אפתח לך גם שם המפתחות, וכשתהיה מוכן לילך אזי תצק אלי ואנכי אבוא אליך ואודיע אותך.

ולא אחר החסיד לעשות זאת כי חפץ בכסף מאוד, והלכו שניהם לבתי תפלתם, והמגדלים היו גבוהים מאוד עד כי הוכרח לשלשל חבל בחבל ולהורידו פנימה, ואמר לו השד כשיהיה מוכן יצק אליו ויבוא לסייעו, החסיד נשאר שמה כל הלילה ולקח את כל הכסף והזהב הנמצא שמה, וצק אל השד עד אור הבוקר ואין קול ואין קשב כי הלך לדרכו.

בהיות הבוקר בא הכומר כדרכו ומצא את האיש הזה ובירדו כל חמדותיהם המצופים כסף וזהב, מיד קרא לפקיד המלך ונתנו אותו בכבלי כרוז אל בית האסורים, וישב שמה שנה תמימה והשד שלמד עמו לא נראה אליו כלל, ככלות השנה הובילו את האיש הזה ברחובות קריה לעשות בו משפם כתוב, והלכו אתו עם רב כנהוג לראות מה יעשה בו, אז נראה אליו השד ושאל אותו האיש מפני מה לא בא לעזרתו זה שנה, והשיב לו השד מה שעבר אין, אך עתה באתי להודיעך עצה שנתנו לך ממתיבתא דרקינא כי בעת יקראו לפנך הפקודה שניתנה עליך ממעם המלך להרוג אותך, והנהוג מאז הכומר אומר להיוצא ליהרג אם תאבה להמיר דתך בדתם אזי תפטר מן המיתה, אזי תיכף תמיר דתך כי אז תוכל להוציא ניצוצות קדושים המשוקעים שם, זאת הגידו לי לומר לך ממתיבתא דרקינא, ותיכף הלך לו השד, והאיש עדיין האמין בו והמיר דתו ר"ל ופטרו אותו מהדין.

אח"כ כשנעשה מומר התחיל להיות הפקר ועשה מה שלבו חפץ, ובתחלה תמכו אותו כדרכם, ואח"כ כשראה שאין תומך בידו התחיל לילך בלילה אל החנויות ורצה לנגוב כדרכו מאז, אבל המפתח לא רצה להפתח כמאז שהלך עם השד, ותיכף חטפו אותו השומרים הסובבים בלילות, כי מדרגת רואה ואינו נראה שהיה לו אז לפני המרתו לקחו מאתו, והושיבוהו בבית האסורים, וחקרו ונזכרו עוד משנים קדמוניות שהיה נחמד מהם בכל מוצאי שבת מעות ואמרו ווראי שזה האיש עשה זאת, ולכן נגמר עתה דינו להריגה והובילו אותו ברחוב בית המשפם וראה את השד הולך ונושא נעלות כלות ומטולאות על שכמו.

ואמר לו האיש זאת ידעתי כי אתה היית בעוכרי המעשה, אבל למה לך אלה הנעלות הכלות שאתה נושאם על שכמך, והשיב לו השד את אלה הנעלות קרעתי מרם הביאותיך עד הלום, וכדברו את הדברים האלה פרח מאתו, מיד געה אותו האיש בכביה נוראה והרגו אותו.

זאת המעשה שהיה מספר הרב הק' מלאדי כמעט בכל דרשה, והיה בוכה מאוד ע"ז, והיה אומר זהו שכתוב בתקוני זוהר (תקן ו') כ"ב דכל חסד דעבדין לגרמיהו הוא דעבדין, שמפני שאותו האיש עשה כל הסיגופים רק למענו להשיג מדרגות ולא לשם [שמים] נעשה לו כן, והיה מסיים הרב לכן עשו כל עשייתכם לשם שמים ולא תאבו מדרגות, ע"כ.

את הסיפור הזה שמע המחבר כאמור, מפי אביו, הוא "הרבני המופלא ירא ד' מרבים מ' פנחס זללה"ה... היה ירא שמים, למדן ושו"ב... ונפטר ח"י סיון תרל"ז" (לעיל עמ' י), ששמעו מחסיד שהסתופף בצלו של אדמו"ר הזקן שהוא בעצמו שמע את הסיפור מפיו של הרבי "שהיה מספר מעשה זאת הנוראה כמעט בכל יום שדרש!"

אין לנו שום דבר נגד הסיפור (או המשל), כפי שאין לנו שום סיבה לפקפק באמינותם של הכותב ואביו, וגם לא בחסידותו וביראת-השמים של החסיד ר' מרדכי יודא מהאליפאלי שהיה משך זמן אצל אדמו"ר הזקן ושמע דא"ח מפיו.

עם כל זאת, לבנו פג מלהאמין לשמועותו, דוקא משום הדגשת העובדה שאת הסיפור הזה נהג אדמו"ר הזקן לספר "כמעט בכל יום שדרש... כמעט בכל דרשה!" הדעת נותנת שסיפור שרבינו היה מספרו מאות פעמים יגיע לידיעתם של חסידי חב"ד ממקורות רבים ומגוונים, שהרי במשך השנים שמעו זאת אלפי חסידים מפיו של אדמו"ר הזקן! וכיצד לא שמענו ולא ראינו אלא רק ממקור שאינו מזוהה בהכרח עם חסידי חב"ד?

אילו היו אומרים שאדמו"ר הזקן סיפר זאת פעם או פעמיים, לא היתה לנו שום סיבה לפקפק בו, אפילו אם מקורו לא מקרב אנשי חב"ד. אבל סיפור שרבינו הזקן סיפרו כמעט בכל פעם שאמר חסידות?!

ואולי יש לומר, שאותו ר' מרדכי יודא שהה אצל אדמו"ר הזקן במשך זמן קצר בלבד, ורק באותה תקופה היה הרבי מספר את הסיפור דן כמעט בכל פעם שאמר דא"ח. במקרה כזה יתכן בהחלט שהסיפור נשתקע, ונותר לפליטה רק בזכותו של מחבר ספרנו שהעלהו על הכתב. וברוך שמסר עולמו לשומרים ששמרו את כתב-היד עד לדורנו זה.

* * *

עוד מובא באותו ספר (בעמ' קלב), בזה הלשון:

שמעתי מהרב ר' שבתי משה אבד"ק באראנטשא, ששמע מר' ברוך ב"ר ישראל הרב מלעווי, ששמע מהק' מלעווי [בנו של האדמו"ר מרוז'ין זצוק"ל], שאמרו לו בשם הרב ר' יצחק משה מיאס, ששמע מרבו הק' ר' זלמן מלאדי שאמר, שמשיח בבואו יאמר דרוש גדול, ואחר הדרוש יעמוד אלכסנדר השלישי ויאמר "יתגדל ויתקדש שמיא רבא". עכ"ל.

השמועה כשלעצמה אולי למעלה מהשגתנו, אבל רובם של מעתיקי השמועה ידועים לנו היטב: הר"ר שבתי משה הוא בעל הספר "רמזי הגדות" (ברדיטשוב תרנ"ח) שבו – ובעיקר בחלק "אמרי יאי וגדיא יאי" – מובאות שמועות רבות בשם אדמו"ר חב"ד.

על עצמו מספר הוא בהקדמת ספרו: "ובהיותי בן י"ז שנה, ב' שנים אחר נשואין שלי בעיר אוסטילא בפלך הנ"ל [וואלין], הייתי אצל אדמו"ר הגאון הקדוש מהר"ם מלובאוויטש נ"ע" – אדמו"ר ה'צמח צדק'.

החסיד ר' יצחק משה מיאס ידוע לנו עוד יותר, בהיותו מצעירי תלמידיו של אדמו"ר הזקן, מגדולי החסידים של אדמו"ר האמצעי ואחר-כך מזקני החסידים המקושרים לאדמו"ר ה'צמח צדק'. ונחשב לראש חסידי חב"ד ביאס וסביבתה, ובאחרית ימיו פרנס ומנהיג במדינתו.

* * *

קשה היה לנו לקבל סיפור בלתי ידוע שכאילו סופר על-ידי אדמו"ר הזקן פעמים רבות, ומאותו טעם יקשה עלינו לקבל את מנהגו "הרגיל" ועם זאת בלתי-ידוע של אדמו"ר הזקן, שגם אותו היינו מצפים לשמוע בקבלה מפורסמת או אפילו לראותו נהוג במעשה בפועל בקרב חסידי חב"ד.

וכך מסופר בספר "לקט שכחה ופאה" מאת הר"ר דובעריש מאנזאן (ברדיטשוב תרס"א):

שמעתי מהצדיק הגאון בעל התניא ובעל השולחן-ערוך, אשר מפיו אנו חיי, כשהיה קורא בתורה ביום ב' דראש-השנה והסיום בשם "ואת מעכה", היה אומר הראשי-תיבות מזה: וידוי אחר תשובה מגעת עד כסא הכבוד. עכ"ל.

לא כאן המקום להאריך במקבילות לראשי-תיבות אלו, אלא רק להתפלא על שמועה זו: מנהג שנהג אדמו"ר הזקן מדי שנה בשנה במעמדם של מאות חסידים, וכל-כך נתעלם מן העין וממסורת החסידים!
ז' בטבת תשס"ז

9 תגובות

=====

1. בלי קשר לנכונות הסיפור. הסיפור כמשל - חזק מאוד. ז' בטבת תשס"ז
2. מקורו מברסלב. זה אחד מסיפורי ברסלב המיוחסים לר' נחמן, ואם אינני טועה יש לזה ב' נוסחאות. אבל בסיפור הברסלבי בגרסא ב' הוא לא משתמד אלא סתם נתפס כגנב. ח' בטבת תשס"ז
3. חזק!. הר' מונדשיין תמשיך כך!. רוצים עוד פרקים מעניינים! עלה והצלח! ח' בטבת תשס"ז
4. ברסלב - סיפור שונה. נא לדייק, הסיפור במהדורתו הברסלבית (על שני נוסחאותיו: כוכבי אור, מעשיות ומשלים, עמוד יד. ושיח שרפי קודש ג' סעיף צט) אינו מדבר לא על שד, ולא על המרת דת!. הנוסח הברסלבי הינו סיפור על חוזה בכוכבים (או קורא בכף יד) שמגלה לעני אחד תלמיד חכם שמזלו יהיה בגניבה. בסופו של דבר, לאחר טרטור מצד אשתו, אכן מתפתה העני לעסוק בכך. בהמשך הסיפור מתפצלים המקורות, כאשר ב"כוכבי אור" אותו עני מנצח את ראש הכומרים ע"י תרגיל מוצלח. ואילו ב"שיח" העני מובל לתליה, כאשר זה שפיתה אותו מלווה אותו אל החבל עם נעליים קרועות. ט' בטבת תשס"ז
5. המקור מברסלב. תודה למגיב מס' 2. בפרק הבא יובאו אי"ה המקורות מכתבי ברסלב, שאינם זהים לנוסח הנוכחי, אבל יש בכוחם להוכיח שהמעשה לא היה ולא נברא אלא משל היה. ט' בטבת תשס"ז

6. למס' 4. מסתבר שהרב י"מ הבין אותי נכון, מעשה זה הוא ממשלי ברסלב ואין זו המסגרת לדון בזה אבל יש בזה מחקרים, ברור שר' נחמן לא התכוון לספר סיפור עובדתי אלא לקחת סיפור עממי לעצבו לפי הצורך ולהציגו כמשל, חלק מהמעשים יתכן שהוא חיבר ולא עיבד, בכל אופן מציאות סיפור זה שם מוכיח, שזה לא מעשה מהאדמו"ר הזקן. ובכלל ברור לכל מי שקורא שאין זה אפשרי גם ללא הוכחות. אוסיף רק: מי שרוצה להאמין - שיאמין, אזכיר לו רק שחבד בנויה על "דעת" להשתמש בראש ובשכל, ונדמה לי שיש להזכיר את זה לכמה. ט' בטבת תשס"ז

7. a Only mashal
even an example of real story the could be Interesting how a mashal become a real story and
example... the Alter Rebe never had give this י' בטבת תשס"ז

8. מי שלא יודע אנגלית. עדיף שלא יכתוב באנגלית. מי שהמחשב שלו לא כותב עברית יכתוב עברית באותיות באנגלית. י' בטבת תשס"ז

9. הסיפורים האחרים בספר יוכיחו את אמינות המחבר בכלל. לגבי הסיפור הנוכחי אכן ברור שאינו מאדה"ז ומקורו בכתבי ברסלב. ולגבי המחבר בכלל: יש לבדוק את אמינותם של שאר הסיפורים בספר, אם בכללות הם מדויקים, הרי שבאמת מדובר כאן באדם נאמן וכנראה שאביו טעה בקשר לסיפור זה (או ר' זלמן יהודה הנ"ל). ואם מוצאים עוד כמה וכמה "סיפורים" מעין אלו שסופרו כאן, הרי שהדבר מעיד שזה דרכו של האיש ונלמד מזה גם ובעיקר למה שמביא על המלך אלכסנדר וכו', והדעה נוטה לסברה ראשונה מכמה סיבות, ות"ח מראש לרב מונדישין אם יואיל לחקור דבר זה. י"א בטבת תשס"ז

נעלי החוזה בכוכבים

חסיד או עני מרוד מיושבי בית-המדרש? מיהו הבעל-דבר, שד בדמות מלאך או חוזה בכוכבים? שוד הכנסיה או גניבה מבית המלך? כלי כסף וזהב או מלבושי כבוד? סיפור שסיפר אדמו"ר הזקן פעמים אין ספור, או משל ממשליו הרבים של הרבי ר' נחמן מברסלב? הרב יהושע מונדשיין בפרק ל"ו של סיפורים וגלגולים

בפרק הקודם הבאנו סיפור – או משל – שיש המייחסים אותו (בספר "מרגניתא דבי רבנן") לאדמו"ר הזקן; ותמציתו:

מעשה בחסיד עובד ה' שנתאוה ל"מגיד" מן השמים, אך קיבל תמורתו שד, שלמד עמו סתרי תורה. השד פיתה אותו להתפרנס מגניבות שאכן הצליח בהן מאד. אחרי שנתפס בגניבתו השתמד, אך כשהמשיך לגנוב ונתפס שוב דנוהו למיתה.

טרם הוצאתו להורג ראה את השד ההולך ונושא על שכמו נעליים בלות, באמרו: את כל הנעליים האלו קרעתי עד שעלה בידי להביאך עד הלום.

במסורת ברסלב – כפי שהעירו המגיבים – מופיע הסיפור בשני נוסחים המתפצלים לשלושה:

ב"מעשיות ומשלים" מרבינו ז"ל [מברסלב] שבספר "סיפורים נפלאים" לר' שמואל הורוויץ (ירושלים תרצ"ה, עמ' יד ואילך), מעתיק מ"כרך שהיה אצל ר' נפתלי" נוסח אחד, מעשה בעני מיושבי בית-המדרש שהחזזה בכוכבים (אסטרוולוג, מגיד-עתידות) גילה לו שמזלו הוא להיות גנב. נקודת הסיפור קרובה לנוסח שב"מרגניתא דבי רבנן", אלא שנלווים אליה פרטים נוספים לרוב ובהסתעפות לסיפורים ובני-סיפורים.

נוסח זה מסתיים בהצלחתו הגדולה של העני הגנב, שלא נענש כלל על עוונותיו! אלא שכאן מוסיף הכותב (הוא ר' שמואל הורוויץ הנ"ל – בנו של הר"ר ישעיה הורוויץ שפגשנוהו לעיל בפרק כו):

"ובנוסח אחר שמעתי הסוף היה שהוליכוהו לתלייה, כי סוף גנב לתלייה, ובעת ההליכה הלך אחד (ה"בעל דבר") עם שק נעלים ואמר לו: **כל-כך יגיעות יגעתי וכל-כך נעלים קרעתי עד שהבאתיך לידי כך וכו'.**"

הנוסח המובא להלן קצר בהרבה מהנוסח הקודם, לפיכך נקל יותר להשוותו לזה שב"מרגניתא דבי רבנן"; הוא נדפס בספר "שיח שרפי קודש" (ירושלים תשנ"א, ג, עמ' מא ואילך), שהסיפורים שבו "נמסרו מפה לאוזן בין החסידים זה כמה דורות... ונשמעו מזקן אנ"ש שבדור האחרון ה"ה הרה"ח ר' לוי יצחק בנדר זכרוננו לברכה".

ספר רבנו מעשה לענין זה שצריך האדם להיות פקיד בדעתו היטב היטב ולא להטות עצמו כלל וכלל לפתחו הנצח הרע, כי כשיחלש נפשו מעט לפתחו הנרי שלכסוף ינצחו. וזהו: מעשה מחנה בכוכבים הנקרא "ירוש ביט" שקא פצם לעיר אחת והלכו אליו כל תושבי העיר כל אחד לשאלו עצה על מצוקתו ומקאוכיו, באותה עיר דר עני מרוד ורא שמים, שנישכ כל נמיו רק על התורה והעבודה, ואחר שהתפרסם שמו של זה החנה בכוכבים וישועותיו ונצחותיו, הפצירה בו זוגתו שילך גם הוא לזה החנה, ואולי ינצץ לו איזה עצה טובה שיוכלו להנאל מעניותם הנפשה והפורה, ומחמת שהיה נרא שמים ובצל אמונה לא שמע לקולה כלל וכלל, אולם אחר שהציקה לו עד מאד לא עמד בנגדה. "רצה לא רצה ובכל זאת הלך", בלשון זה אמר רבנו ז"ל בספורו מעשה זה: "נא גיוראלט נישט גיוראלט און פארט גיבאנגען", אמר לו החנה: "מזלך נאיר לך בשתתפסק בגנבה". וברח מפניו והלך לבית המדרש ללמד בסדרו, כשקא לביתו שאלה אותו זוגתו, מה אמר לך החנה, ענה לה "לאו כלום", באמצע אכלו פרץ לפתע בצחוק רם, אמרה לו זוגתו בדואי אמר לך החנה איזה דבר אולם אינך רוצה לגלות לי הדבר, והציקה לו מאד "רצה לא רצה ובכל זאת אמר לה", נא גיוראלט וכי, וגלה לה מה שניצץ לו החנה, והנדיענעה מזה שניצץ החנה לבצלה הססיד דבר משונה כזה, והלך כהרגלו ובמנהגו שוב לבית המדרש ללמד ולצטק בעבודת ה'. אחר זמן מה, כשהציק להם הרעב מאד, פתה אליו זוגתו ואמרה לו: הייתי מוכנה דבר שתתפסק אף בגנבה ולא נחתה ברעב מציק כזה, וכך מיום ליום הציקה לו יותר ויותר שילך לגנב, אף פצם אחת לקדי חיותם ממש, "רצה לא רצה ובכל זאת הלך", והתנישכ בדעתו שהיוו שזין לו בדרך ויבני ביתו משלים ברעב, הלך ויגנב מהעשיר הגדול שבעיר אף סך מעט קדי חיותו ממש, והלך לבית מסתרו ומצא את השומרים לשנים ולא שאל אותו שום אדם למצשיו כלום, ונכנס מחזר לחזר עד שהגיע לקפת הסוף ולקח סך מעט מאד והביאו ונתנו לזוגתו, ואמר לה: ראי שמלאתי הפעם רצונך, כי לא אשוב ואעשה מעשה גנבה כזה, עקרו שוב כמה נמים וחזר הרעב להציק להם, הפצירה בו זוגתו שוב ושוב שיתחזר רק עוד פצם אחת על מעשהו, "רצה לא רצה ובכל זאת הלך", והצליח שוב במעשה גנבתו, וכך חזר על עצמו הדבר כמה וכמה פעמים.

ונעשה רעש בעיר, שנמצא גנב מפלא שגונב ולוקח לעצמו כי אם סך מעט בלבד, ומצליח לגנב כרצונו ואינו נתפס, והנה הדבר מפלא גם בין הגנבים, שאין חבונת הגנבים מכירים את זה הגנב, כי חסדו הגנבים להקניסו לחבונתם, והחליטו לעקב אחריו עד שהתפשהו, ומחמת שגם לגנבים היה מזל טוב של גנבה, תפסוהו, ונקלא פציהם בראותם אותו, והתנדדו והתחברו עמו.

יום אחד באו אליו הגנבים ואמרו לו היות שנמצא בבית המלך בגדים יקרים מאד שקבועים בו אכנים טובות ומרגליות, ואם יגנבוהו יתעשרו מאד, ויכר זמן רב מתכוננים המה לגנבם אולם אין ביכולתם לרב השמירה הגדולה ששומרים עליהם בבית המלך, ומחמת שפחו גדול רוב בגניהם, על-כן הלך הוא וקנס לגנבם, "רצה לא רצה ובכל זאת הלך", ונכנס לבית המלך וקפי מזלו הטוב הצליח לגנבם. כשמצא לחוץ עם הגנבים למסרם לחבונת הגנבים, החלו לריב ביניהם, כי כבואם להתחלק ברכוש, טען כל צד שמגיע לו חלק רב מהגנבים, הגנבים טענו שהם שגלו לו מהגנבים היקרים הנמצאים בבית המלך, ועל-כן מגיע להם חלק הגדול, והוא טען שאלוהי הוא שמנלו שפר עליו, לא היו משיגים את הגנבים, והוא אשר סכן עצמו להקנס ולגנבם מבית המלך, ועל-כן מגיע לו חלק הגדול. לא נדעו לשית עצות עד שהחליט ואמר להם, היות והמלך הוא חכם גדול אקנס אליו שוב ואשאלו שאלה זו, התפלאו חבונת הגנבים באמנם לו וכי יתכן שאתה בעצמך תשאל שאלה זו את המלך? ענה ואמר להם והרי למלך יש מספר ספורים קבוע, שקכל את שמדוד שנתו משדודתיו הרבות, מספר הוא לו איזה ספור עד שיגדום, ועל ידו הצליח בדבר, ויבן למחנה הלך ונצטע את משת המלך עד שגער המלך, ופנה תיכף המלך למספר שנספר לו מעשה, והמספר עצמו ישן, ולקח הוא את מספר המספר, וספר את ספורו למלך באופן אחר, וקסיום המעשה שאלו מה דעתו בקגון זה, ענה המלך בכעס, מה השאלה? בדואי מגיע חלק הגדול לזה הגנב הבר מזל, כי במנלו הטוב הצליח להוציא מביית המלך, לאחר זמן נדע בבית המלך מגנבה זו, ונעשה רעש אף נכנס אחד לבית האוצר והצליח לגנב את הגנבים היקרים, והפליא הדבר את המלך כיותר, כי נזכר בשאלה זו שנשאל ומה ששנה הוא עצמו על שאלה כזה, והשתומם בדבר עד שפרסם בחוצות העיר, שמבקשים לגנב זה שקבאם נבוא הגנב יתראה לפניו, לא נעשה לו המלך שום דבר, כי חפץ היה המלך לראות גנב מפלא כזה, "רצה לא רצה ובכל זאת הלך" וספר למלך כל המעשה שלו מהחל ועד כלה.

והנה שרי המלוכה והשופטים אמרו למלך אף-על-פי שאתה מותר ומוחל לו, אולם אנו תובעים את הדין ממנו, ונשכו ונדנו בעניו ופסקו שצריך להענישו בתליה, כשלקחו אותו לתליה ראה מרחק את החנה בכוכבים, שהולך ונושא על כתפו שק מלא נצלים קרועות הנקרא "שקראבעס". פנה אליו בצעקה "ראה להיכן מוליכים אותי, והלא אתה שניצעתני שמנלי הוא להיות גנב?" שחק ממנו החנה ואמר לו, הכט נא בשקי ששל גבי המלא בנצלים קרועות, "כי כל כך הרבה נצלים קרועתי בתליכתי עד שניכלתי לתפסק ברשתי", כי היא היה הפעל-דבר והיצר בעצמו שארב לו להכשילו בפתחו עד שתפסו והביאו למיתה ממש בחמא לצלן.

ואמרו אנ"ש לענין זה המעשה, שד"ק רבנו כמה פעמים בבתות "רצה לא רצה", "נא גיוראלט און נישט גיוראלט", כי זה היה חסרונו, שנקנס עם יצרו בטוען ונטען, אם לעשות הדבר הרע אם לאו, וקאם היה חזק בדעתו מהחל ועד כלה, היה נצול ממנו והיה נשאר חי ושלם עם רב טוב, ומקשיף לעבד את ה' כהרגלו. וזהו הנרמז בנפיון יוסף, שכתוב (בראשית לט) "וירמאן" והשעם ששעלו הוא "שלשלת" לרמז שלא רצה ולא רצה ולא רצה — ברצון אחד שלם, ומשום כך זכה להנצל מהנפיון עד שנעשה משנה למלך. "נישט גיוראלט, און נישט גיוראלט, און נישט גיוראלט — און נישט ורעלן".

הלז שבנוסח אדמו"ר הזקן ([פרק לה](#)) – אם אכן נפיק מפומיה – זהה לזה שבנוסח ברסלב: בשניהם נתפתה אדם ירא-שמים למצוא את מזלו ואת הצלחתו בגניבה, וקודם הריגתו הלעיג עליו הבעל-דבר: כמה נעליים קרעתי עד שהצלחתי לדרדר אותך עד הלום!

דעת לנבון נקל שמעשה זה לא היה ולא נברא אלא משל היה, ומוסר ההשכל שנלמד ממנו השתנה ממספר למספר, בהתאם לפרטי הסיפור והדגשיו:

בנוסח האחד למדנו שיהיו כל עשיותינו לשם שמים מבלי להתאוות למדריגות, ובנוסח האחר, שנתחזק בדעת איתנה ולא ניכנס למשא ומתן עם היצר.

קשה לדבר על גלגולו של הסיפור מחב"ד לברסלב או להיפך; יותר נכון לומר שלפנינו משל עתיק יומין, שברבות שנות גלגוליו קיבל פנים שונות ומגוונות.

בסיפורת מעין זו אין גם מה לחקור אחר אמינותו של נוסח זה או אחר; הדבר הריאלי היחיד הנתון לדיון הוא: האם אמנם סיפר אדמו"ר הזקן את המשל הזה אם לאו.

ואולי זה בכלל לא משנה?
י"ב בטבת תשס"ז

ספר

שיח שרפי קודש

והם

השיחות והסיפורים אמרות קדושות וטהורות
המנהגים וההדרכות מרבינו הקדוש צדיק יסוד עולם

רבינו נחמן מברסלב זצ"ל

ותלמידיו ותלמידי תלמידיו

שנמסרו מפה לאוזן בין החסידים זה כמה דורות
ולא באו בכתובים עד הנה

ונשמעו מזקן אנ"ש שבדור האחרון
ה"ה הרה"ח ר' לוי יצחק בנדר זכרוננו לברכה

חלק ג

נערך ונכתב והובא לדפוס
על-ידי

אגודת משך הנחל

להדפסת והפצת ספרי
מוהר"ן מברסלב ותלמידיו זצ"ל

פעי"ה ק ירושלים תובב"א
תמוז – ה'תשנ"א

3 תגובות

=====

1. מה זה משנה. נדמה שדרשנים לוקחים משלים למשל מהמגיד מדובנא ומתאימים למסר שהם מעוניינים בו כרגע, ולפעמים בעל המשל התכוון למסר הפוך. בכל מקרה כבר צויין לעיל שכמעט בלתי אפשרי שהאדמו"ר הזקן סיפר מעשה זה פעמים רבות, אני משער שהיה איזה רב או מגיד שהיה משתמש בזה הרבה, ואיך שהוא זה השתרבב לאלטר רבי ללא כוונה לשקר או לזייף. י"ד בטבת תשס"ז

2. עוד מקור. כמדומני שבספרי "כל סיפורי בעש"ט" נדפס כזה סיפור על צדיק וכו' עיי"ש. י"ד בטבת תשס"ז

3. לא הבנתי. כי כל כך הרבה נעליים קרעתי עד שאוכל לתפוס אותך ברשתי וכו... ט"ו בטבת תשס"ז

זכרונות ממקור ראשון

האם תמיד "מקור ראשון" הוא גם "מקור אמין"? מה באמת כתב הרבי לגאון הרוגצ'ובי ומדוע מיאן הגאון להשתתף בעסקנות הכלל? מדוע לא נסע בעל 'חידושי הרי"מ' אל אדמו"ר ה'צמח צדק' ומה הסיפור של ה'סיפורים נוראים'? שמועות בענייני הלכה ומנהג "ממקור ראשון". הרב יהושע מונדשיין בפרק ל"ז של סיפורים וגלגוליהם

בפרק קודם ([פרק לה](#)) עסקנו בסיפור שמקורותיו נראים אמינים – איש מפי איש עד למי ששמע בעצמו מפיו של אדמו"ר הזקן – ובכל זאת לא הצלחנו להשתכנע בנכונותם המוחלטת של דבריו.

גם הפעם נדון בסיפורים המסופרים "מכלי ראשון": מפיו של אחד המזכירים, ששמעם – לדבריו – מפיו של רבינו זצ"ל. "שלשלת הקבלה" כשלעצמה משדרת אמינות, אך עינינו הרואות שכל אחד ואחד מהם מוכחש מפיו של הרבי עצמו או מפי כתבו.

* * *

בי"ד כסלו תשל"ט השתתף המזכיר בהתוועדות חסידים, וסיפר סיפורים רבים. לימים התפרסמו הסיפורים בכמה וכמה מקומות (דפים, קונטרסים ועיתונים), אבל אנחנו העלינום על הכתב מתוך האזנה לסרט הקלטה, כנתינם וכמסירתם מפיו לאזני הרבים.

[א]

מכתבו של הרבי אל הגאון הרוגצ'ובי

מספר המזכיר:

הרבי הראה לי מכתב בכת"ק, שכתב אל הרוגצ'ובר מפאריז או מברלין, היו בו שלוש-ארבע שורות של תארים, וביניהם: "שר התורה".

תוכן המכתב [את כל הסיפורים סיפר המזכיר באידיש, אבל את המלים שבתוך מרכאות אמר בלשון הקודש, כציטוט מדויק מהמכתב]:

מאחר ואנו חיים עתה בתקופה שענין חכמת המדע מתחזק מאד, ויש כאלו שרוצים לומר שענין המדע מנגד לענין התורה, היה מאד חשוב שילקטו מהש"ס ומהרמב"ם את כל העניינים שמדברים אודות מדעים, ויכיחו שאין שום ניגוד [מהמדע לתורה].

"ולא מצאתי אף אחד" שיכול לעשות זאת "אלא כת"ר", לפיכך "בקשתי אליו, למרות" שידוע אני כיצד זמנו יקר אצלו, אך היות וזה דבר "שנוגע לכלל", לפיכך ימעט בזמן לימודו וילקט את כל העניינים ויערוך את הדבר הזה.

[עד כאן תוכן המכתב].

בהקלטה שומעים את הרה"ח ר' יואל כהן שואל את המזכיר באיזו שנה נכתב המכתב, והלה משיב: **תרצ"ו או תרצ"ח** כמדומני.

המסובים מעירים שהרוגצ'ובר נפטר בשנת **תרצ"ו**, והוא מגיב: אם כן זה מתרצ"ו!

סביר להניח שהרבי מעולם לא הראה למזכיר את המכתב, אלא הוא עצמו חיפש בגנזי דמלכא, וראה את המכתב שנדפס אחר-כך ב'רשימות' (שהיו מונחות כל השנים במגירת שולחנו של

הרבי), מכתב שאינו מתרצ"ח וגם לא מתרצ"ו, אלא משנת **תרפ"ח** (הוא הנדפס ב'רשימות' חוברת לג ובאגרות-קודש,א, בתחילתו).

במכתב זה קוראים אנו (אחרי שורות התארים שביניהם גם התואר "שר התורה"):

..ע"ד חכ' התכונה מצאנו בי"ד להרמב"ם ז"ל הרבה במקצוע חכ' זו. וכנראה נשען ג"כ על ספרי חכמי או"ה בזה... גם מש"כ בהל' יסוה"ת פ"ג נמצא ג"כ בספרי חכמי יון. ולכן פניתי לכת"ר בברור דבר זה איך להשוות ביניהם, ובפרט במקומות סותרים ביותר שישנם. וביותר שאלתי ובקשתי לבאר עד כמה שאפשר להעלות על הכתב שיטת חז"ל בתכונה המובאת בש"ס, תוספתא וכו'.

עכלה"ק ותו לא מידי!

כל יתרת הסיפור אודות הצורך בליקוט מעין זה למען הכלל ולצורך התקופה, ושרק הרוגצ'ובר יכול לעשות זאת, ואף שזמנו יקר בכל זאת מבקשו הרבי למעט בלימודו ולעסוק בליקוט זה – מהיכן נלקח?

[ב'כפר חב"ד', גל' 500, עמ' 17 ואילך, נדפסו סיפורים רבים מ"התוועדות מיוחדת" זו, ביניהם גם סיפור זה, בשינוי הפתיחה: לא "הרבי הראה לי מכתב בכת"ק", אלא "ראיתי מכתב בכת"ק"].

[ב]

הגאון הרוגצ'ובי והעסקנות הציבורית

מספר המזכיר:

"הרבי סיפר לאבי" בשם אדמו"ר הרי"צ, ששמע מאביו אדמו"ר הרש"ב, שבאחת ההזדמנויות היתה אסיפה מגדולי הרבנים בנוגע לעסקנות, הקימו ועד, ורצו שהרש"ב והרוגצ'ובר יעמדו בראשו. הרוגצ'ובר השיב שזו **מחלוקת בין הרמב"ם והראב"ד** בהלכות תלמוד-תורה, **ומפני שהוא – הרוגצ'ובר – תלמיד הרמב"ם**, הרי על-פי הרמב"ם אסור לו לעשות כן.

ומוהרש"ב אמר למוהרי"צ, שאין הוא יודע האם הרבנים הבינו בשעת מעשה לאיזו מחלוקת רמב"ם וראב"ד התכוין הרוגצ'ובר.

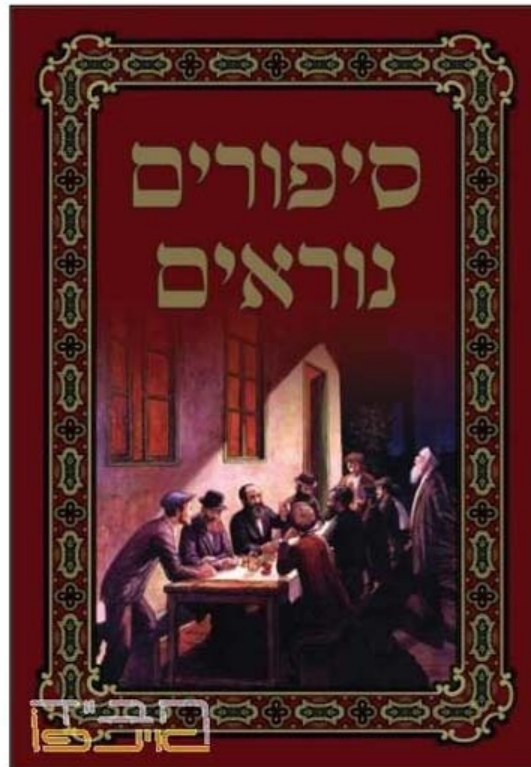
בהקלטה שומעים את הערת המסובים, שהרבי עצמו סיפר זאת ואמר שהמחלוקת היא **בין הבבלי לירושלמי ולא בין הרמב"ם לראב"ד!**

על כך משיב המזכיר: דאס איז אנאדערע זאך [=זה דבר אחר]! א מעשה שהיה!

לגירסת המזכיר מדובר במחלוקת בין הרמב"ם לראב"ד (מחלוקת שאין לה שחר), אבל לעינינו גירסתו של הרבי (שבשמו מסר המזכיר את הנוסח הקודם!) כפי שנדפסה ב'לקוטי שיחות' (טז, עמ' 374-375), שהיתה זו אסיפה שזימן **מוהרי"צ** (ולא מוהרש"ב), ובה ביקשו מהרוגצ'ובר להימנות עם הוועד שיעסוק בענייני יהודי רוסיא, אך הוא סירב באמרו שזו מחלוקת **בין הבבלי שסובר שחסידיים "תורתם משתמרת" לבין הירושלמי הסובר ש"תורתם מתברכת"**, והרי **ההלכה היא כבבלי** שתורתם משתמרת בלבד ואינה מתברכת, ואין הוא מוכן לוותר על ההוספה בלימוד התורה וידיעתה (יעוין שם).

אליבא דגירסת הרבי נמצא, שכל מעורבותו של מוהרש"ב וכל והדברים שכאילו אמר בקשר לזה, לא היו ולא נבראו.

גם הדברים המיוחסים לרוגצ'ובר שכאילו נתן טעם לדבר, מפני שהוא תלמידו של הרמב"ם ואינו יכול לעבור על דבריו, חסרי יסוד המה.

סיפורים נוראים בהוצאה מחודשת

הספר 'סיפורים נוראים' המוכר בתור המתנה שכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ העניק לרבי מלך המשיח יום לאחר חתונתו, באומרו שמשום שבזמן 'שבעת ימי המשתה' אי אפשר להתרחק ללמוד בעין יקרא בספר זה, אצל זה שנים ממדפי הספרים בחנויות.

בעצמם אלה הדפס הספר בהוצאה מחודשת ומאירת עינים, מפוסק ומחולק לפרקים ונותרות. ה'סיפורים הנוראים' שרובם נדירים ואינם ידועים חוזרים למדפי החנויות ודוכני הספרים.

[ג]

ספר 'סיפורים נוראים'

מספר המזכיר:

הרבי סיפר לאבי ע"ה, שבבוקר למחרת חתונתו, ביום הראשון של השבע ברכות, קרא אותו מו"ח – אדמו"ר הרי"צ – אליו, נתן לו את ה'סיפורים נוראים' מר' יעקב קיידאנער, ואמר לו, שכשהיתה החתונה שלו אמר לו אביו [מוהרש"ב], שהיות ובשבוע הראשון של החתונה אין יכולים לעיין בלימוד כדבעי למהוי, אזי הוא הזמן שיהיו בקיאים ב'סיפורים נוראים' של ר' יעקב קיידאנער. והרבי [מו"ח] נתן לו אז את הספר, ואמר לו שבמשך השבוע יראה להיות בקי בסיפורים אלו. ע"כ.

לעומת גירסה זו ניצבת גירסתו של רבינו כפי שרשם בעצמו ביומנו, והנדפסת כיום ב'רשימת היומן' (עמ' שעו):

אליבא דיומנו של הרבי, סיפר לו מו"ח בשנת תרצ"ה (ולא בשבוע של חתונתו שהתקיימה בשנת תרפ"ט), שבקייץ של התנאים שלו צוה עליו אביו הרש"ב שיקרא את ה'סיפורים נוראים' של ר' יעקב קאדאנר, כי על ר' יעקב קאדאנר יש לסמוך.

הרי שהספר ניתן לרי"צ "בקייץ של התנאים" דהיינו לפני חתונתו, וכל הדיבורים על שבוע השבע-ברכות, שקשה לעיין וכו' – הכל חסר יסוד.

המזכיר אינו נסוג מגירסתו אפילו למקרא גירסתו של הרבי, כדבריו במכתבו הנדפס בקובץ 'היכל הבעש"ט' (יא, עמ' קסו):

"בהיכל הבעש"ט ניסן תשס"ה... מובא מרשימות כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע מה ששמע מחותנו כ"ק אדמו"ר מהרי"צ ע"ד הס' "סיפורים נוראים" לר' יעקב קאדאניר. בשש"פ תש"ח או תש"ט זכה אבי... ע"ה לשמוע כמה סיפורים מכ"ק אדמו"ר זי"ע וגם אני ועוד היינו באותו מעמד, ואחד הסיפורים שהרבי סיפר אז היה: בשבוע של השבע ברכות שלי (כסלו תרפ"ט) נתן לי חותני כ"ק אדמו"ר מהרי"צ את הס' "סיפורים נוראים", ואמר לי, היות שמפני הטרדא קשה ללמוד בעיון הדרוש, יש לנצל הזמן להיות בקי בספר זה". עד-כאן דברי המזכיר.

האם הרבי סתר את דברי עצמו? או שמא השומע (שהיה אז בן י"ז-י"ח שנה) לא שמע היטב? ואולי, פשוט, שכח ברבות השנים?

יכולני להוסיף עדות אישית, שעוד לפני למעלה משלושים שנה שמענו מהרה"ח המופלג רמ"ז גרינגלאז שי', שגם הוא שמע מהרבי שאת ה'סיפורים נוראים' קוראים בזמן שבין התנאים לחתונה (כדברים הללו ראיתי גם במכתב שכתב הרה"ח הנ"ל).

חוגים מסויימים מעדיפים, משום מה, דווקא את גירסתו של המזכיר על פני גירסתו של הרבי:

[ד]

'חידושי הרי"מ' וה'צמח צדק'

סיפר אדמו"ר הרי"צ לרבינו, ורבינו למזכיר (במקור: "לפני שנים רבות, יצא לדבר אודות גור, והרבי אמר לי שהוא שמע מעשה ממו"ח"):

אחרי הסתלקותו של הרה"ק מקאצק בא 'חידושי הרי"מ' בדברים עם חבירו שצריכים לנסוע לחפש רבי, וצריכים לשוב הדעת לאן לנסוע. אחרי כמה שבועות אמר הרי"מ לחבירו שיש לעשות גזירה-שוה "מנחם מענדל – מנחם מענדל" בין הר"ר מענדל מקאצק וה'צמח צדק' מליובאוויטש, צריכים לנסוע אליו ולקבלו עליהם לרבי. אלא שנצרכו להכנות, ובין כה וכה נסתלק ה'צמח צדק'. והקאצק נסתלק כשלושה חדשים לפני ה'צמח צדק'.

עד כאן תורף המעשה. שנתיים מעין הפתיחה: "זה סיפר לי הרבי, מעשה זה, ששמע ממו"ח".

בהקלטה נשמעים דיונים בין המסובים, שהרי לא זו בלבד שהרבי מקאצק נסתלק בשנת תרי"ט, **שבע שנים לפני הצ"צ**, אלא גם **הסתלקותו של בעל חידושי הרי"מ** (באדר תרכ"ו) **קדמה לזו של הצ"צ** (ניסן תרכ"ו)!

הרי לנו שמועה מפיו של מי ששמע לכאורה מהרבי משמיה דהרי"צ, ובכל זאת לא נותר בה אפילו קורטוב של אמת, והיא מורכבת מכמה סיפורים גם יחד:

א] הרבי מקאצק עצמו הוא זה שאמר "מענדל מענדל לגזירה שוה", אבל ללא שום קשר לסיפור שלפניו.

ב] בעל 'חידושי הרי"מ' אכן רצה לנסוע אל ה'צמח צדק' אחרי הסתלקות הרבי מקאצק, אבל נסיעתו התבטלה מסיבות אחרות ולא מפני הסתלקות ה'צמח צדק', שהיתה, כאמור, **אחרי** הסתלקותו של 'חידושי הרי"מ'.

האם יכולים אנו להאמין שדברים מעין אלו יצאו ח"ו מפיו של הרבי? סביר יותר להניח שהרבי לא סיפר את הדברים שצוטטו בשמו.

[ה]

אוכלים בעשרה ומברכים ללא זימון?!

מספר המזכיר:

רב אחד מחסידי פולין, מברוקלין, שאל את הרבי: כשבאים לחתונה ומתיישבים קבוצות קבוצות לשולחנות, האם מותר, כשעומדים ללכת [לפני גמר הסעודה] לברך ללא מנין, או שמא בשעה שמתיישבים לשולחן נהיה חיוב לברך במזמון בעשרה. לדעתו של השואל אסור להסתלק א"כ מברכים במנין, והוא שואל לדעת הרבי. הרבי השיב לו ש"מאכט ניט אויס" [ויכולים לברך בלי זימון בעשרה].

המסובים נשמעים מעירים לו שהשאלה היא לגבי שבע-ברכות, והוא במכתב שכבר נדפס ב'לקוטי שיחות' כרך יד [עמ' 305]. אבל המזכיר ממשיך לטעון שהמדובר הוא לענין זימון בעשרה.

האם יש לסמוך על שמועתו גם כשהיא מנוגדת (לא רק להלכה, אלא גם) למכתבו של הרבי, שבו מדובר בפירוש אודות שבע ברכות, שלא יברכו אותן במנין נפרד מכמה וכמה סיבות?!

* * *

עד כאן מסיפורי אותה התוועדות. מכאן ואילך שמועות שסיפר בהזדמנויות נוספות, ממה שזכה בעצמו לשמוע מפי הרבי.

[ו]

זמן תפילת ערבית בפטרבורג

בספר "נטעי-גבריאלי" (הלכות בין המצרים, מהדורת תשנ"ז, ב, עמ' תצה הע' ג) כותב בזה הלשון:

ובנוגע **לדאורייתא** שמעתי מהרה"ח [המזכיר] שליט"א ששמע מפ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל, שהעיד בשם חותנו כ"ק אדמו"ר מהרי"צ, שיש לו בקבלה שזקנם בעל התניא זי"ע כאשר הי' בעיר פטרסבורג התפלל מעריב **במוש"ק** מ"ב מינוט אחר השקיעה, ועל סמך זה נהג כ"ק אדמו"ר מהרי"צ כן בהיותו בפטרסבורג וגם בארה"ב, וכן נהג חתנו כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע. עכ"ל.

ואנחנו לא נדע איך נוכל להאמין לשמועתו זו; בפרט לגבי פעטערבורג שח"ו לומר כן בנוגע לדאורייתא (אלא רק בימים השווים של תקופת ניסן ותשרי, שאז אין אנו זקוקים לשום "קבלה" כלל, מפני שהדבר ברור לפי חשבון זמן צאת הכוכבים המבואר ב"סדר הכנסת שבת" שבסידור רבינו הזקן. וכפי שנתבאר בטוב טעם ודעת בקונטרס "נרות שבת קודש" להרה"ח רשד"ב לויין שליט"א, ח"ב, ברוקלין תשל"ה. יעו"ש היטב, ובפרט בעמ' 27 הע' 14 ובריש עמ' 21 שמתקן ומעמיד על דיוקו את החישוב שבס' "זמני היום בהלכה").

אבל בימות החורף צאת הכוכבים בפעטערבורג הוא **כשעה** אחרי השקיעה, ובימות הקיץ **כשעה ושלושה רבעים**. ומהו ענינם של 42 דקות לענין **דאורייתא** בכגון דא?!

גם במקרה זה מצינו בבירור להיפך:

מדבריו של אדמו"ר מוהרי"צ (שהובאו לדפוס ע"י חתנו רבינו זצ"ל) **מפורש** יוצא שלא כדברי ה"קבלה" הנ"ל, והוא בתחילת "רשימת המאסר" ('לקוטי דיבורים' עמ' 1222), ששם נאמר אודות **ההנהגה בפועל** בפעטערבורג: "בימי הקיץ אשר זמן תפילת ערבית **לא קודם** משעה חצי העשתי עשר [10.30]", ובהערה שם: "מרגלא בפומי דחסידי הראשונים, אשר כן הורה ונהג רבינו הזקן בהיותו בפטרבורג בעת מאסרו השני בשנת תקס"א" [ששהיה שם בערך עד חודש סיון – אמצע חודש מאי].

הרי שלא נרמז דבר וחצי דבר אודות "קבלה ממוהרי"צ" בדבר 42 דקות, וגם הנהגתם בפועל של רבוה"ק בהיותם בפעטערבורג היתה **שונה לחלוטין** מ"קבלה" זו.

[ז]

הספר "חמדת הימים"

שמועה נוספת בשם המזכיר הביא בעל ה"נטעי גבריאלי" בקובץ 'הערות וביאורים' (אהלי-תורה. גל' תתלה), בקשר לדיונים שנתקיימו בגליונות קודמים אודות יחס רבוה"ק לס' 'חמדת הימים', שהצנועים מושכים את ידיהם מלעיין בו. וזה לשונו:

בנוגע להספר 'חמדת הימים', שמעתי מהרה"ח [המזכיר] שליט"א, משב"ק, **שבשנה הראשונה של הנשיאות היה כ"ק אדמו"ר מציין לה'חמדת ימים'**, ואחר שקיבל כמה מכתבים ובקשות, קיים שב ואל תעשה עדיף. עכ"ד.

על כך השיב עליו הר"נ גרינוואלד (בגל' תתלז), הרי כיום כבר נדפסו רוב כתביו ואגרותיו של הרבי מאותן השנים, **ולא מצינו אפילו פעם אחת שהרבי יציין ציון ישיר לס' 'חמדת הימים'**, ורק פעם אחת (אג"ק, ג, עמ' קמ) מציין הרבי ל"שדי חמד' שמביא את ה'חמדת הימים'! [ומסיים שם הרבי: "ואין הספרים מ"צ וחמ"י תח"י לעיין בהם". וזאת בנוסף למפורש ב'אגרות קודש' (ח, עמ' רכג): בהנוגע לס' חמדת הימים.. לע"ע לא מצאתיו מובא בספרי רבותינו נשיאינו הק'].

ומסיים הר"נ גרינוואלד את דבריו: וא"כ בינתיים (עד שיתברר אחרת) אינני יכול לקבל שמועה זו [שנאמרה בשם המזכיר].

בגל' תתלט נדרש המזכיר לאותו נושא, ומביא שמועה חדשה בשם הרבי:

לפני כמה שנים, הכנסתי לכ"ק אדמו"ר נשיא דורנו חבילה של ספרים עתיקים, בינם הי' גם הס' 'ח"י'. שאלתי את הרבי, מכיון שבס' זה מובא כמה מנהגים וכו' שלע"ע לא נמצא מקור להם במק"א, אם כדאי לציין אליו. ואמר הרבי: לא ידוע לך אשר אודות מחבר ס' זה ישנן הרבה תרעומות אם הוא בר סמכא ולמי הי' שייך, וכמה גדולי ישראל התרחקו ממנו, ולכן לא כדאי לציין אליו. ואח"כ הוסיף: נישט כדאי קוקן אין עם (לא כדאי להביט בו). עכ"ל המזכיר.

האם אותו רבי שאמר את השמועה השניה, נהג בעצמו כפי המסופר בשמועה הראשונה?...

[ח]

דעתו של הרבי על "פגישות"

א) ב'תשורה' לחתונה שנערכה בכ"ד טבת תשס"ה, נתפרסמו הדברים הבאים מ'יומנו' של המזכיר:

ט"ז שבט תשי"ד – מחרת קישורי התנאים שלי; שאלתי את הרבי איך צריכה להיות ההנהגה בנוגע להמשך פגישות (היינו, בזמן שבין ה"ווארט" לחתונה). ואמר הרבי: "מה שפחות יותר טוב. להיפגש לא יותר מפעם אחת בשבוע, ולדבר בטלפון לא יותר מפעם אחת בשבוע. נהייתה פריצות אשר חתן וכלה מצטלמים יחד לפני החתונה; זוהי פריצות גדולה. עד אחרי החופה אסור להצטלם ביחד. תפרסם זאת גם לשאר החתנים".

ב) ב'תשורה' אחרת (א' דר"ח טבת תשנ"ח): כשנהייתי חתן בשנת תשי"ד, נכנסתי פעם לחדרו הק', והרבי בדיוק עמד אז ליד החלונות, שאלתי כמה שאלות וביניהם, כמה פעמים מותר לחתן להיפגש עם הכלה וכו'.

הרבי ניגש לעבר השולחן, התיישב על כסאו ואמר: "נישט טרעפען זיך אדער רעדן אויפן טלפון מער ווי איין מאל א וואך, און ווייניקער מאכט אויך ניט אויס..." (=לא להיפגש או לשוחח בטלפון יותר מפעם א' בשבוע, ופחות מזה גם לא ישנה [עדיף לתרגם: אם יהיה פחות מזה גם לא נורא]).

ואח"כ דיבר בחריפות רבה נגד התופעה של נטילת תמונות של החתן והכלה ביחד, "ס'איז געווארן א פריצות אז מ'שטעלט זיך נאך דעם ווארט צוזאמען די חתן כלל און מ'נעמט בילדער און נאך א סטודיו וכו'" (=נהי' לאחרונה פריצה שהחתן והכלה נעמדים יחד אחרי הווארט להצטלם ועוד בסטודיו וכו').

ואמר שמאד לא שבע רצון מזה וביקשני לפרסם בשמו את שני הענינים הנ"ל.

ג) בתשורה שלישית (כ"ד אדר תשס"ד) מיומנו: ביום ט"ז שבט – מחרת קישורי התנאים שלי – תשי"ד: שאלתי את הרבי איך צריכה להיות ההנהגה בנוגע להמשך פגישות וכו'. הרבי אמר: וואס ווייניגער איז אלץ בעסער, זיך טרעפן נישט מער ווי איין מאל א וואך, און רעדין אויפן טלפון נישט מער ווי איין מאל א וואך. עס איז געווארן א פריצות וואס חתן וכלה נעמען בילדער צוזאמין פאר די חתונה. דאס איז די גרעסטע פריצות. ביז נאך די חופה זאל חתן וכלה ניט נעמען קיין בילדער צוזאמען. זאלסט דאס מפרסם זיין צו אנדערע חתנים אויכט.

עד כאן שלושת הנוסחים (שעל ההבדלים ביניהם נעמוד להלן).

וכאן הבן שואל:

האם אמנם זו דעתו של הרבי בקשר לפגישות של חתן וכלה לפני חתונתם?!

[א] במכתב משנת תשכ"ב (תורגם ללה"ק בס' "שערי הלכה ומנהג", ד, עמ' צב): אפילו כאשר החתן והכלה נמצאים באותה עיר או בשתי ערים לא רחוקות אחת מהשניה, הנה, מדרך היהדות להמנע מלהפגש אחד עם השני לפני החתונה.

[ב] ב"יחידות" משנת תשל"ה ("היכל מנחם", ב, עמ' ריט): מכיון שהיא (=הכלה) שם (=בארץ ישראל) – הי' זה דבר נכון שאתה תישאר כאן.

בענין הנ"ל [פגישת חתן וכלה קודם החתונה] זוהי "שאלה" אם [אסור] מן התורה או מדרבנן...

[ג] בשלוש ה'תשורות' הנ"ל מסופר מפיו ומפי כתבו של המזכיר, שהרבי סירב לסדר קידושין לחתן וכלה שנסעו במטוס אחד – **יחד עם משפחותיהם!** – קודם החתונה.

[ד] המזכיר עצמו סיפר פעם ברבים, שהרבי מנע ממנו ללכת לסעודת ליל שבת בבית משפחת המשודכת, אע"פ שכך היה המדובר ביניהם והמתינו לו וכו'.

[ה] עוד סיפר המזכיר עצמו ברבים, שבאחד הלילות העמיס עליו הרבי עבודה רבה, כדי שלא יוכל לצאת ולהתראות עם המשודכת.

לפיכך על-כרחנו לומר שענין הפגישה פעם בשבוע היה היתר מיוחד בשידוך הנ"ל (מסיבות אישיות) ואינו הוראה לרבים כלל וכלל (וכפי שמשמע בנוסח הראשון והשלישי, ששאלת המזכיר היתה לגבי עצמו ולא לכולי עלמא), והוא מנוגד לחלוטין לרוחו ולרצונו של הרבי.

ההוראה "לפרסם לשאר החתנים" לא נאמרה לגבי "שני העינים" (ככתוב בנוסח השני), אלא לגבי הענין האחר – מניעת הצילומים המשותפים קודם החתונה (כדמשמע בנוסח הראשון, ועוד יותר בשלישי). את דעתו זו של הרבי אכן נהג המזכיר לפרסם פעמים רבות במשך השנים (אף כי מאידך גיסא, ידועים מקרים של מקורבים שמסרו לבית הרבי תמונות שנעשו אחרי ה"ווארט" והתמונות נתקבלו ברצון).

לפיכך לא נכון עושים אלו המדריכים את תלמידיהם להיפגש פעם בשבוע – בהסתמך על הסיפור הנ"ל – והוא בבחינת "רבה דקרו" ח"ו. ובפרט כשמשימים מדברי הרבי את המלים שמופיעות בנוסח הראשון והשלישי: "וואס ווייניגער איז אלץ בעסער" [=כמה שפחות כך טוב יותר].

ושורש טעותם נעוץ במסירתם הבלתי-מדויקת של דברי הרבי.

[ט]

"המקום ינחם..."

באותה התוועדות (שהתפרסמה בגל' 629 של 'כפר חב"ד') סיפר המזכיר, על ניחום-אבלים שערך הרבי [בשנת תשי"ד] אצל האדמו"ר מנובומינסק, ועל דברים שהשמיע הרבי באותה שעה לביאור הנוסח **"המקום ינחם אתכם"**, ביאור שהפליא את האדמו"ר מנובומינסק.

גם כאן מוכחשים הדברים, שהרי אותו ביאור **לא נאמר ע"י הרבי** אלא על-ידי האדמו"ר מנבומינסק עצמו, ואילו הרבי ביאר באותה הזדמנות את הנוסח הנ"ל באופן שונה לחלוטין, בביאור ארוך ועמוק בדרך החסידות (שני הביאורים נדפסו בס' "תורת מנחם – מנחם ציון", ב, עמ' 347 ואילך, מרשימה שנרשמה באותה שעה).

[י]

שליח עושה שליחותו

להלן סיפור שהמזכיר – דבדידיה הווה עובדא – סיפר בשתי הזדמנויות שונות; שני הנוסחים נדפסו מסרט הקלטה, הראשון ב'כפר חב"ד', גל' 900, עמ' 85, והשני – כפי שסופר כעבור חמש-עשרה שנה – נדפס ב'כפר חב"ד', גל' 629, עמ' 23:

נוסח ראשון:

פעם, במוצאי שבת, התקשר יהודי בטלפון למזכירות, וסיפר שאשתו במצב קריטי... "טלפנו לבית של הרבי ותמסרו את המצב". כך עשינו, **טלפנו לביתו של הרבי** ומסרנו את הכל לרבי. **למחרת בבוקר... אמר לי [הרבי] לטלפן לאיש הזה** ולשאול אותו מה היה בשבת בשעה חמש בבוקר... והוא [אותו יהודי] סיפר לי, **שבשבת לפנות בוקר בשעה חמש בדיוק צלצל אליו הרופא** שהמצב נהיה מאד קריטי... מאוחר יותר **הרבי אמר לי**: "יש לי טעם מיוחד מדוע רציתי שהוא יידע שידעתי בדיוק מה היה בחמש לפנות בוקר"...

נוסח שני:

לפני מספר שנים טלפן אלי אברך אחד. זה היה במוצאי ש"ק והוא ביקש שאכנס אל הרבי להודיע שזוגתו במצב מאד מסוכן ל"ע... **כאשר נכנסתי אל הרבי** ומסרתי את הבקשה, **הרבי אמר לי לקרוא לרב חדקוב** שייכנס אליו. הרב חדקוב נכנס, וכשיצא **ביקש ממני [הרב חדקוב] לקשר אותו עם אותו אברך**, כיוון שיש לו מסר מהרבי אליו... כעבור זמן טלפן אלי האברך ואמר... הרב חדקוב אמר לי שהרבי ביקש למסור את הדברים הבאים – "בשבת לפנות בוקר, בשעת 5:25 חלתה זוגתך... ואז חשבתי עליה. אתה חושב שהרופאים עזרו לה? דע שאני חשבתי עליה". האברך הוסיף וסיפר לי גם, שהרב חדקוב הוסיף ואמר לו, **שהרבי אמר גם את הסיבה לכך שהוא מגלה את הדבר לאותו אברך, אבל את זה הוא לא סיפר לי...**

שני הנוסחים נמסרו על-ידי "מקור מוסמך". אך על איזה מהם נסמך?
כ"א בטבת תשס"ז

24 תגובות

=====

1. יחס הרבי. כדאי לפרסם בנוגע למדור סיפורים וגילגולים, קטע מהתוועדות ש"פ משפטים, שקלים, מבה"ח וער"ח אדר תשמ"ז (מופיע בתורת מנחם תשמ"ז חלק ב' עמ' 501). ממש יפה איך הרבי מתייחס להגזמות בסיפורים. להראות להרב מונדשיין. ותשובה ניצחת לקמינצקי. כ"א בטבת תשס"ז

2. למגיב 1.

הייתי בהתוועדות אז בתשמ"ז. דבר אחד אני יכול לומר הרבי אמר את זה באופן שזהר מאוד בכבוד של מספר הסיפור. כ"ב בטבת תשס"ז

3. להרב מ. בבקשה פרט יותר בענין הפגישות לפני החתונה. לא הבנתי האם לפי דברך הרבי לא רצה שחתן וכלה יפגשו לגמרי לפני החתונה או שמדובר אודות השבוע לפני החתונה? תודה. כ"ב בטבת תשס"ז

4. קראתי השיחה והבנתי הפוך. אדרבה, כדייקת שפיר, תחזה שהשיחה הנ"ל היא סתירה לכל המובא כאן. כ"ב בטבת תשס"ז

5. למגיב מס' 3. בשבוע שלפני החתונה אין כל ספק שלא נפגשים, וגם אלו שלצערנו מגזימים בפגישות, שזה ברור שזה היפך דעתו הק' של הרבי, יודעים שבשבוע שלפני החתונה אין כל קשר בין החתן והכלה. כ"ב בטבת תשס"ז

6. לגולש - תגובה 5 והרב מ. כמובן שאין נפגשים בשבוע לפני החתונה, ולכן אני שואל האם הכוונה שגם לפני כן אסור לחו"כ להפגש? או לאכול בבית אחד? או שאז תקף מה שאמר המזכיר - פעם בשבוע? ואוסף - עוד שאלה - האם פגישה פעם בשבוע היא בנוסף לשיחת הטלפון או בלעדה? כ"ב בטבת תשס"ז
7. שאלה הלכתית. ליוסי ט. בנוגע לשאלתך, אשאיר לפוסקי ההלכה לפסוק. אך ממה שנראה כאן ממה שמביא הרב מונדשיין, הרי שממכתביו ותשובותיו של הרבי נראה שאין גם מקור מוסמך להתיר פגישה אחת לשבוע. האם ניתן להשוות מבחי' הלכתית שיחת טלפון לפגישה בארבע עיניים? כמובן שגם בשיחות טלפון אין להרבות, וכידוע הוראות מהרבי על כך. כ"ג בטבת תשס"ז
8. אין פירכא. ברובם של הסיפורים המוזכרים מהמזכיר, לא מצאתי אפילו פירכא אחת לדבריו, ורק שישנה גירסא דומה וכד', מאין א"כ הברייטקייט לזלזל בדבריו כאשר לא נמצאה לו כל פירכא?! כ"ד בטבת תשס"ז
9. ל"תמים" # 8. אוי כמה שאתה "תמים"... תכתוב בדיוק לאיזה סיפור אין פירכא, ובטח יהיו מישהו שיסכים לבאר לך עד שתבין. כ"ה בטבת תשס"ז
10. ל"תמים". האם אכן לא מצאת פירכה? דוגמא אחת קטנה, הביאור על 'המקום ינחם' מי אמרו? זהו נוסח שונה או חוסר דיוק בהעברת הדברים? כ"ה בטבת תשס"ז
11. "המקום ינחם" מה הבעיה? לא הבנתי מה הבעיה במה שסיפר על המעשה עם המקום ינחם, הלא לשיטתך ג"כ הרבי אמר ביאור אלא מאי שהוא השמיט את הקדמת נובומינסק, נא אז הוא השמיט. מה קרה?? כ"ה בטבת תשס"ז
12. המקום ינחם... המזכיר לקח ביאור של האדמו"ר מנובומינסק, ואומר שאת הביאור הזה אמר האדמו"ר מליובאוויטש. האם זה רק "שינוי גירסא" או "חוסר דיוק" (בלשון המעטה)? כ"ו בטבת תשס"ז
13. ללכת לפני שבע ברכות. האם אכן זה נוגד את ההלכה? אפשר מקורות? לעצם הענין, האם יתכן ששני הדברים נכונים? אמנם הרבי דיבר גם על הליכה לפני שבע ברכות ואל המזכיר דיבר על שאלה נוספת, מה לגבי זימון בעשרה. אין כאן בהכרח סתירה. האם בליקוטי שיחות שם גם מדובר ברב מחסידי פולין מברוקלין? כ"ו בטבת תשס"ז
14. אל המתפעל - תגובה 13. אולי לא הבנת: לא ההליכה קודם השבע-ברכות נוגדת את ההלכה, אלא ההליכה קודם ברהמ"ז בזימון. שנית, לא נזכרו כאן שום דיבורים מהרבי אל המזכיר, אלא רק "רב אחד מחסידי פולין, מברוקלין, שאל את הרבי". ובאשר לשאלתך "האם בליקוטי שיחות שם גם מדובר ברב מחסידי ברוקלין מברוקלין"? הנה בלקו"ש שם (יד, עמ' 305) ובאגרות-קודש (יד, עמ' רטו) נדפס רק חלק מהמכתב, ולא נתפרש אל מי נכתב. אבל ב'תשורה' של משפחת הולצברג (כ"א סיון תשס"א) נדפס המכתב בשלימותו (בצירוף מכתבו של הרב השואל וכן תצלום גוי"ק של המענה לפני העתקת המזכירות), והוא אל: הרה"ג והרה"צ... מוה' שלום יחזקאל שרגא רובין-הלברשטאם, אדמו"ר מציעשינוב, ברוקלין. ובכן: "רב מחסידי פולין" למהדרין מן המהדרין... כמובן ששאלתו ("שאלה נחוצה" כהגדרתו) היא לא בקשר לברה"ז ללא זימון, שבשאלה פשוטה מעין זו לא היה צריך להטריח את הרבי ולבקשו "שיעיין בדבר וימחול להודיע לי חוות דעתו, למען נדע להורות, מיד ולדורות, והיו למאורות" - אלא בקשר ליציאה מהחתונה קודם השבע-ברכות, וכמפורש בתשובתו של הרבי. כ"ו בטבת תשס"ז
15. ידוע. יש. כ"ח בטבת תשס"ז
16. יישר כח על הבהרת הדברים. עכשיו אני מבין יותר. ועדיין, כפי שהבנתי את דברי המזכיר, אין הכוונה שלא יזמנו כלל אלא שלא יזמנו בעשרה כי אם בשלושה. וזה באמת דבר שכיח שאנשים עושים. והשאלה היא אם יש חיוב של זימון בעשרה בדוקא. ועל כך השיב הרבי לפי המזכיר ש'מאכט נישט אויס'. האם זה נוגד את ההלכה? כ"ח בטבת תשס"ז
17. לגבי חמדת הימים: אני מצטט: "שבשנה הראשונה של הנשיאות היה כ"ק אדמו"ר מציין לה'חמדת ימים", ואחר שקיבל כמה מכתבים ובקשות, קיים שב ואל תעשה עדיף. עכ"ד." האם יתכן שכוונת המזכיר היתה שהרבי היה מציין הכוונה מציין זאת בעל פה ולא בכתב? ולפי זה תהיה מיושבת הערת הר"נ גרינוואלד. כמו כן לא יקשה ממה שהרבי אמר אחר כך (אם אכן אמר) שלא כדאי להסתכל שם, כשההוראה היא למזכיר בלבד שהוא לא יסתכל שם. אולי. כ"ח בטבת תשס"ז
18. לידיעת הרב מונדשיין. בערך בשנת תשנ"ח כתב הרב וולפא מאמר ארוך בעתון ב"מ, וגם הוא טען בתוקף נגד השמועה שלדעת הרבי מותר להיפגש פעם בשבוע. אם מישהו זוכר באיזה גליון זה התפרסם, נא להודיע. כ"ח בטבת תשס"ז
19. לגבי חמדת הימים - למתפעל. אפשר לומר תירוץ טוב עוד יותר, ויסודתו בהררי קודש, במסופר בשבחי הבעש"ט שאחרי אירוע מסויים שבו אמר הבעש"ט מה שאמר, נמחקה מכל ספרי הרמב"ם הלכה מסויימת. וכך גם בנדו"ד, אפשר לומר שאחרי שהרבי אמר שלא כדאי לעיין בחמדה", נמחקו כל הציונים שציין לאותו ספר - לדברי המזכיר - בשנה הראשונה. תירוץ קצת דחוק, אבל יותר הגיוני מהתירוצים שלך. כ"ח בטבת תשס"ז

20. כך כתוב בשבחי הבעש"ט ? מעניין מאד. אפשר מקור או ציטוט ? על איזו הלכה המדובר ?
עם כל העוקצנות שבדבריו, אני עדיין חושב שתרוצץ דחוק יותר. בכל מקרה, מאמריך מעניינים מאד וישר כח
על הבאתם. חילך לאורייתא. ב' בשבט תשס"ז

21. שבחי הבעש"ט
שם כתוב גם שהבעש"ט אמר שבנו הרשלי נולד מרוח הקודש. וגם אתה, מתפעל... ג' בשבט תשס"ז

22. ציון בעל פה. אילו היית יודע את דרכו של הרבי, וקורא את שיחותיו, לא היה עולה על דעתך כלל שהרבי
ציין לספרים בעל פה. ג' בשבט תשס"ז

23. ציון בעל פה. אילו היית יודע את דרכו של הרבי, וקורא את שיחותיו, לא היה עולה על דעתך כלל שהרבי
ציין לספרים בעל פה. ג' בשבט תשס"ז

24. ל20 (הרב מ.) אולי זה ישמש לך הוכחה ש"לא ראינו אינה ראייה": הלכות תלמוד תורה פרק ז' - הלכה
ח' אינה בנמצא! לומד רמב"ם. י' באייר תשס"ט

שנים אוחזין...

למי היתה ההוראה מהרבי? מה היתה ההוראה אם בכלל היתה? מי סיפר, מה סיפר וכמה סיפר? למה סיפר ולמי סיפר? מה קרה אח"כ ולמי זה קרה? איפה זה קרה ומתי? איפה הוא כיום? מדוע ירד למחתרת? מה רוצה ממנו המשטרה? על התשובות (הסותרות) לכל השאלות הללו הרב יהושע מונדשיין בפרק ל"ח של "סיפורים וגלגולים"

במדור 'מעשה שהיה' שהתפרסם בגליון 213 של "שיחת השבוע" (י' בשבט תשנ"א), מופיע הסיפור הבא:

סקרנות של כומר

הזמנות להרצאות הן אצלי דבר שגרתי, מספר הרב דוד שוחט, תושב טורונטו שבקנדה. אבל ההזמנה שהגיעה אלי מבופאלו היתה חריגה. הזמנתי להופיע בכינוס שבו השתתפו סטודנטים יהודים וגויים, ולהרצות על ענייני יהדות...

החלטתי לשאול את עצת הרבי שליט"א. טילפנתי למזכירו של הרבי... כעבור זמן קצר נתקבלה התשובה. הרבי הורה לי להיענות להזמנה ולדבר על נושא הצדקה. היה זה בשבוע שבו קראנו בתורה את הפסוק: "פתוח תפתח את ידך"...

דיברתי על נושא הצדקה. בתוך הדברים סיפרתי את הסיפור הידוע על אותו עשיר שלא נתן פרוטה לצדקה בימי חייו, עד שכל בני העיירה בזו לו וכינו אותו 'גוי'. כשנפטר, קברו אותו בביזיון בחלקה צדדית של בית-העלמין. אבל אז חדלו פתאום כמה מבעלי-הצדקה הגדולים של העיר לתמוך בעניים, והתברר כי כל מה שהם חילקו במשך השנים היה מרכושו של אותו עשיר 'קמצן'...

כאשר התבררה עובדה זו לרב העיר, בעל 'תוספות יום-טוב', אסף את בני העיר והלך עמם לבקש סליחה ומחילה ליד קברו של העשיר. הוא אף ציווה, שבבוא עתו יקברו אותו ליד העשיר...

בדרכי אל היציאה עצר אותי אחד מפרחי-הכמורה, הודה לי בחמימות על הרצאתי וביקש שאחזור ואספר לו את הסיפור... הזמנתי לחדרי שבמלון... וסיפרתי לו שוב את הסיפור. הוא היה מרוכז מאוד ובלע כל מלה. כשסיימתי, ביקש שאחזור על הסיפור בשלישית, כדי שיקלוט היטב את כל הפרטים...

כשסיימתי את דברי שקע הכומר הצעיר בהרהורים, ואחר-כך הפליט, שהעשיר ה'קמצן' היה סב-סב...

חלפו כחמש-עשרה שנים. יום אחד, כשהגעתי לביקור בארץ-ישראל והתפללתי בכותל המערבי, ניגש אלי יהודי בלתי-מוכר, לחץ את ידי בחום ועמד על כך שאזהה אותו... לבסוף אמר לי: "אתה זוכר את הכומר הצעיר שבא אליך למלון וביקש לשמוע שוב ושוב את הסיפור על העשיר ה'קמצן'? ... ובכן, אני הוא!"...

"כשהורי הגיעו לארה"ב, הם הסתירו ממני את מוצאם היהודי... בתוך כך חלתה אמי במחלה קשה, וכשעמדה להיפטר מן העולם גילתה לי כי בעצם אני יהודי. אז גם סיפרה לי בקיצור את סיפורו של העשיר ה'קמצן', ואמרה כי הוא אבי סבה, וכי הוא קבור ליד רב גדול, שלא זכרה את שמו..."

כאשר שמע מפי את הסיפור על העשיר הזה, נזכר בסיפורה של אמו... הוא החל להתעניין יותר ויותר ביהדות, ובסופו של דבר החליט לחזור בגלוי אל עמו ואל דתו. הוא הגיע לארץ-ישראל, נכנס ללמוד באחת הישיבות, וכיום הוא יהודי שומר תורה ומצוות, בעל משפחה, יהודי למופת...

פתאום הבנתי למה הורה לי הרבי להיענות להזמנה ולהרצות על צדקה לפני קהל מעורב של יהודים וגויים...

* * *

גירסה מתקדמת של אותו סיפור התפרסמה בספרון **"ישראל גוי קדוש"**, שהונפק על-ידי צעירי-אגודת-חב"ד באה"ק לקראת ל"ג בעומר תשנ"ה:

זה סיפור שקרה לא מזמן, סיפור מן החיים... הטלפון צלצל במשרדו של הרב דוד שוחט בטורונטו שבקנדה. "שלום... אנחנו רוצים להזמין את כבוד הרב להרצות לפנינו בכינוס מיוחד... הכינוס שלנו יוקדש לנושא הצדקה... ירצו בכינוס כמרים ואנשי-רוח, וחשבנו שכדאי שהסטודנטים שלנו יכירו גם את תפיסת הצדקה ביהדות... רובם לא-יהודים, אבל יתכן שיבואו גם סטודנטים יהודים..."

ימים אחדים התלבט הרב שוחט בשאלה... הוא טלפן אל מזכירו של הרבי... וביקש ממנו לשאול את הרבי מה עליו לעשות.

כעבור זמן קצר התקשר אליו המזכיר ומסר לו את תשובת הרבי:

"אם מטרת הכינוס... לשמוע על הבטים השונים של מצות הצדקה – כדאי להשתתף... ובפרט שבין המאזינים יהיו גם יהודים".

הרבי גם יעץ לו על מה לדבר: "כדאי שתדגיש את חשיבותו של 'מתן בסתר', ובהזדמנות זו ספר את הסיפור שקרה בקרקוב עם העשיר שנודע כקמצן".

לתשובה ברורה ומפורשת כזאת לא ציפה הרב שוחט... הוא נענה בחיוב להזמנה...

לקראת סוף הרצאתו אמר: "עכשיו רצוני לספר לכם סיפור אמיתי, שקרה בעיר קרקוב בפולין, והוא ימחיש היטב את נושא הרצאתי..."

באותם ימים חי בקרקוב יהודי עשיר ושמו ישראל. אבל תושבי העיר כינו אותו – 'ישראל גוי'... ישראל העשיר היה מוכר כקמצן גדול. מעולם לא תרם פרוטה לצדקה... וכך דבק בו הכינוי 'ישראל גוי'...

העשיר הקמצן הלך לעולמו... אנשי ה'חברה קדישא'... פסקו שלא מגיע לו מקום מכובד ושקברו יהיה בקצה בית-העלמין...

נתגלה הסוד. התברר כי כל השנים שילם 'ישראל גוי' את חובותיהם של הנצרכים... והזהיר את בעלי החנויות לשמור את הדבר בסוד מוחלט...

הלכה כל הקהילה לבית-העלמין. שם בקשו הכל מחילה מהנפטר, והרב הודיע, כי כשיפטר מן העולם, הוא מבקש לקברו ליד 'ישראל גוי'...

הרב הורה לקיים את בקשת הנפטר בדבר הכתובת של מצבתו ["פה נטמן ישראל גוי"], אך להוסיף מלה אחת: 'קדוש'.

וכך נעשה: הוקמה מצבה גדולה על הקבר ועליה נחרתו המלים: **פה נטמן ישראל גוי – קדוש**.

הרב שוחט ירד מהדוכן, ואז ניגש אליו אחד מפרחי-הכמורה ובקש לשוחח עמו... הגיע הצעיר למלון וביקש לשמוע בשנית את הסיפור על 'ישראל גוי'... פרח-הכמורה נבוך מעט ואמר: "נדמה לי שאני מצאצאיו של אותו עשיר... אמא שלי נולדה יהודיה... הצליחה אמי להמלט ולהגיע לאמריקה. כאן היא התחתנה עם אבי, שהיה נוצרי אדוק... זמן קצר לפני שאמי נפטרה... אמרה,

שאחד מאבות-אבותיה היה יהודי עשיר בקרקוב שעזר בסתר לעניי העיר, ולאחר מותו ביקש רב העיר להיקבר לידו"...

בשנת תשמ"ה (1985), כשביקר בארץ-ישראל והתפלל ליד הכותל המערבי, ניגש אליו פתאום יהודי עטור זקן ופאות והושיט לו את ידו: "שלום עליכם, הרב שוחט... אני הוא פרח-הכמורה שבא לחדרך במלון וביקש לשמוע שוב את הסיפור על העשיר מקרקוב!"...

"התחלתי להתעניין ביהדות... הגעתי לירושלים, ואת השאר הרי אתה רואה"...

הרב שוחט היה נרגש מאוד. עכשיו הבין למה הורה לו הרבי מליובאוויטש לספר בכינוס דוקא את הסיפור על העשיר מקרקוב, סיפור שהחזיר נשמה תועה לחיק היהדות.

* * *

מנוסח לנוסח חלו שינויים וגם התפתחויות:

השינויים גדולים ובולטים, אבל אינם מהותיים; לגופו של ענין זה ממש לא משנה מתי גילה פרח-הכמורה לרב שוחט את שרשיו היהודיים, למחרת ההרצאה, בבית-המלון שבבופאלו או כעבור כחמש-עשרה שנים, בכותל המערבי. גם המעבר מאב יהודי לאב נוצרי אינו מעלה ואינו מוריד.

לנו יש ענין בהתפתחויות:

[א] בנוסח תשנ"א הרבי הוא שהציע לדבר על נושא הצדקה (כנראה משום ש"היה זה בשבוע שבו קראנו בתורה את הפסוק: 'פתוח תפתח את ירך'", מעין ההוראה הידועה "לחיות עם הזמן"), ואילו בנוסח תשנ"ה הרב שוחט הוזמן לכתחילה לכינוס שהוקדש לנושא הצדקה, כדי להציג בפניהם את תפיסת הצדקה ביהדות.

התפתחות זו מכשירה את הקרקע להתפתחות העיקרית:

[ב] בנוסח תשנ"א הרבי הציע את נושא הצדקה, והרב שוחט סיפר את הסיפור על ה'קמצן' ביזמתו שלו, לעומת נוסח תשנ"ה שנושא הצדקה נקבע מראש אלא שהיתה לו "תשובה ברורה ומפורשת" מהרבי לספר את הסיפור הספציפי הזה: "כדאי שתדגיש את חשיבותו של 'מתן בסתר', ובהזדמנות זו ספר את הסיפור שקרה בקרקוב עם העשיר שנודע כקמצן".

רק מכוחה של התפתחות משמעותית זו נוצרה האפשרות לסיים את הספרון בסיומת החינוכית: "הרב שוחט היה נרגש מאוד. עכשיו הבין למה הורה לו הרבי מליובאוויטש לספר בכינוס דוקא את הסיפור על העשיר מקרקוב, סיפור שהחזיר נשמה תועה לחיק היהדות".

* * *

לפני כחמישה חודשים התפרסם הסיפור שוב – באתר של ישיבת "אש התורה" – על-ידי בתו של הרב דוד שוחט. והרי הוא לפניכם בדמותו ובצלמו.

פאת חנה ו"סברג

יהודי לעולם אינו מתנתק לחלוטין.
סיפור מדעים שקרה באמת.

גרסת הדפסה שלוחת מאמר

לפני כמעט שלושים שנה התבקש אבי, ר' דוד שוחט, להרצות בפני קבוצה של יהודים ולא-יהודים בני-יורק. הוא החליט להתמקד בהרצאות בנושא הצדקה, כנושא אוניברסאלי שנוגע ליהודים וללא-יהודים כאחד.

אבי פתח את הרצאתו בסיפור הבא:

בתקופתו של בעל ה"תוספות יום טוב", מגדולי החכמים בעם ישראל, חי איש עשיר מאוד שמועילם לא תרם פרוטה לצדקה. לאחר פטירתו של הקמץ הנודע הזה, חשו בחברה קדישא שהוא אינו ראוי להיטמן לצד אנשים מכובדים וישרים, ולכן קברו אותו בחלקת הקדש בבית הקברות, השמורה לאנשים המוקעים חברתית.

מספר ימים לאחר הלוויה, קמה המולה בעיר קרקוב. הקצב והאופה, שניים מעמודי התווך של הקהילה, שהיו עד כה נדיבים מאוד בתרומותיהם לצדקה, הפסיקו לפתע לתת תרומות העניים, שעד עתה התקיימו בזכות הצמד הנדיב, נרעשו. הרגשות היו כה סוערים, שהעניין הובא לפני ה"תוספות יום טוב". הוא זימן את השניים אליו ושאל מדוע קטעו לפתע את "קק השפע" שלהם.

ענו השניים: "בעבר היה 'הקמץ' נותן לנו שפע ממון לצדקה. הוא הזהיר אותנו במפורש שלא להסגיר את מקור הצדקה, שכן רצה ליהנות ממצוות מתן בסתר. כעת משפטר, איננו מסוגלים, לצערנו, להמשיך לתרום".

ה"תוספות יום טוב", שנמלא יראת כבוד לנוכח עמידתו האיתנה של 'הקמץ' בהעמדת הפנים המשפילה שלו, ביקש שעם מותו יקברו את גופתו לצד אותו אדם עני, על אף שמשמעות הדבר הייתה שייטמן בחלקה בלתי-מכובדת זו של בית הקברות.

לאחר סיום הרצאתו של אבי, שנפתחה כאמור בסיפור הזה, ניגש אליו אחד המשתתפים, שהיה כומר, וביקש ממנו לחזור על הסיפור. אבי הציע לו להיפגש למחרת. הוא חשב שהעניין יישכח, אבל למחרת הוא הופתע לראות את הכומר שהגיע למלון שלו בשעה היעודה.

הכומר הזכיר לאבי את בקשתו - שיחזור בפניו על הסיפור שסיפר אתמול. אבי נעתר, אך עם סיום סיפורו ביקש ממנו הכומר הנסער והנרגש, לחזור שוב על הסיפור.

בשלב זה התרוצץ הכומר לאורכו ולרחבו של החדר הלך ושוב, בחוסר מנוחה, עד שלבסוף גילה את הסיבה לסערת הרגשות שלו. הוא פנה לאבי בפתאומיות והתוודה בפניו: "ר' שוחט, הנדבן בסיפור הוא אחד מאבות-אבותי".

בשלב זה התרוצץ הכומר לאורכו ולרחבו של החדר הלך ושוב, בחוסר מנוחה, עד שלבסוף גילה את הסיבה לסערת הרגשות שלו.

אבי הסקפטי ניסה להרגיע את הכומר הצעיר באומן שאין כל קשר בינו לסיפור, שהתרחש לפני מאות בשנים. "יתר על כן", הוא אמר לו בחרוז, "אתה גוי, והאיש הזה היה יהודי".

האיש התבונן באבי בריכוז רב, ולחש: "רבי, עכשיו לי יש סיפור לספר לך".

הוא החל לתאר את הרקע ממנו הגיע. הוא גדל במדינת טנסי. אביו היה רס"ן בצבא ארה"ב בזמן מלחמת העולם השנייה. באיחופה פגשו אביו נערה יהודיה והתאהב בה. הוא הביא אותה הביתה, ככלת המלחמה שלו, ואיש לא ידע מאין הגיעה. זמן קצר לאחר חתונתם בורכו בני הזוג בילד, שאותו גידלו בדקות לפי המסורת הקתולית. הילד גדל ולמד בסמינר נוצרי, ופנה להמשיך בלימודי כמורה.

אמו של הכומר מותה בדמי ימיה, כשהיה איש צעיר. על ערש מותה, חשפה בפני בנה הנבון את סוד זהותה. לאחר שקראה קראת שמע, התוודתה: "אני רוצה שתדע שאתה יהודי". היא יידעה אותו בדבר מורשתו וסיפרה לו שאחד מאבותיו קבור ליד חכם גדול בשם, "בעל התוספות יום טוב". ואז סיפרה לו, כמעט מילה במילה, אותו סיפור שסיפר אבי בהרצאות.

באותה עת סבר הכומר שאמו הוזה. הוא חש אמנם אי נוחות למשמע מילות הפרידה של אמו, אך היה זה רק רגש חולף. כשחזר לשגרת חייו לאחר שהתאושש ממות אמו, שכח במהרה את הסיפור כולו ואיבד עניין בנושא.

"הרב", קרא הכומר, כולו נסער ונרגש, "חזרת זה עתה על הסיפור, מילה הזכרת לי את דברי הפרידה של אמי, ואני מבין שהסיפור הזה הוא בודאי אמיתי. אבל מה אני אמור לעשות? אני כומר בעל שם, ויש לי קהילה גדולה של מאמינים מסורים".

אבי הציע לעזור לו בכל דרך אפשרית. הוא הדגיש בפניו שלפי היהדות הוא אכן יהודי. הוא עודד אותו לחקור את מורשתו וקושר אותו לאנשים בעיר שיקלו לעזור לו. מצויד בכל אלה, נפרד ממנו האיש היגע, שזה עתה גילה את יהדותו.

לאבי לא היה כל קשר עם איש זה אחר כך, והוא לא שמע ממנו.

לפני מספר שנים, בביקור בכותל המערבי, ניגש אל אבי יהודי דתי, מזוקן, בברכת "שלום עליכם".

אבי לא זיהה אותו, והוכה בתדהמה כשהכריז האיש: "אתה לא מזהה אותי, ר' שוחט? אני הכומר-לשעבר שפגשת בניו-יורק!" הוא המשיך: "יהודי לעולם לא מתנתק מבני עמו".

וזה עוד לא סוף הסיפור. לאחרונה גילה אבא שלי, שהוא צאצא ישיר של בעל ה"תוספות יום טוב" בצומת דרכים מופלאה זו, במלון בניו-יורק, פגש צאצאו של ה"תוספות יום טוב" את צאצאו של "הקמץ", ושינה את גורלו לעולם.

הסיפור נסוג לאחור! לא זו בלבד שהרבי לא יעץ איזה סיפור לספר, אלא גם את עצם ההחלטה להקדיש את ההרצאה לנושא הצדקה קיבל הרב שוחט על דעת עצמו בלבד!

כותבת הסיפור הבהירה לי, שאביה אכן שאל את הרב חודקוב, והלה אמר לו שידבר על נושא אוניברסלי, אבל לא הזכיר את הסיפור על ה'קמצן', וגם לא אמר לו מאומה בשם הרבי (אף כי יש המשערים שהרב חודקוב התייעץ עם הרבי בשאלה זו).

* * *

את מה ש"החסירה" הכותבת, "השלימו" המגיבות באותו אתר:

[א] הרב שוחט הוזמן לדבר בכנס באוניברסיטה כנציג יהודי, לכנס הוזמנו נציגי דתות שונות. הוא ניגש לרבי מלובביץ' ושיתף אותו בהתלבטותו. הרבי הורה לו לנסוע ואמר לו שיספר להם את הסיפור על הקמצן הנדיב. ואכן כך היה. הרבי הציל עוד נשמה יהודית ע"י אחד משלוחיו.

[ב] המקור האמיתי לסיפור. חבל שלא כתוב בכתבה, מדוע ר' שוחט החליט לספר דוקא את הסיפור הזה בהרצאה. האמת היא שהרבי מליובאוויטש אמר לו לספר דוקא את הסיפור הזה, דוקא בהרצאה הזו. הרבי ידע למה... שמעתי את הסיפור הזה מסופר. האדם שהלך והרצה בפני הסטודנטים היה שליח שהרבי מליובאוויטש שלח והרבי גם הציע לו לספר דווקא את הסיפור הזה... ואז לאחר שסיפר את הסיפור השתלשלו העניינים כפי המסופר לעיל...

* * *

ידוע היה ר' שלמה קרליבך ע"ה בנועם שירתו ובסיפוריו הלבביים, שאף הם הושמעו בנעימה; רחש לבו של ירוחם-דן הכהן דבר טוב, העלה מקצת הסיפורים הללו על הכתב, ובשנת תשס"ג הדפיסם בספר "יחד כולם קדושה".

הספר נפתח בסיפור "יוסל'ה קמצן קדוש":

..בקרקוב, קרתא קדישא, היה הרב לפני כארבע מאות שנה רבנו הב"ח... בקרקוב יש קבר מיוחד, קצת לבד וקצת באמצע... ועל הקבר מונחת אבן, מצבה קטנה. וכך כתוב עליה: פה נטמן יוסל'ה קמצן קדוש...

בערך לפני ארבע מאות שנה, בקרקוב, כל היהודים היו עניים מרודים... רק יהודי אחד היה עשיר... יוסל'ה שמו...

מעולם, מעת בריאת העולם, לא היה קמצן כמו יוסל'ה. ממש מעולם הוא לא נתן אף פרוטה אחת לאף יהודי אחד...

פעם שומעים ה'חברה קדישא' שיוסל'ה מאוד חולה... הם באים אליו לבקר את החולה, והם אומרים לו: יוסל'ה, אתה לא לוקח את הכסף איתך... תן לנו אלף רובל וזה יהיה בשביל הקבר שלך וניתן את זה לעניים...

אבל יוסל'ה בשלו... והוא אומר: אני לא יכול להרשות לעצמי לשלם אפילו חמישים רובל...

יוסל'ה, אם אתה לא נותן לנו חמישים רובל, אנחנו לא נקבור אותך...

הוא נפטר ביום ראשון בלילה ולא קברו אותו... ביום רביעי בלילה שכן אחד... באמצע הלילה, כדי שלא יראו אותו, הוא לקח אותו בעצמו, סחב אותו על עגלה, הביא אותו לבית הקברות... וקבר אותו באיזו פינה.

באותה התקופה של הסיפור שלנו, הרב הראשי של קרקוב היה, כמובן, אחד צדיק קדוש ונשגב, מקובל אלוהי, שמו רבי קלמן.

ביום חמישי בלילה, עני אחד דפק על הדלת של רבי קלמן... אחרי כמה דקות בא עוד עני ואביון... באותו הלילה, כל עניי קרקוב באו עם אותו הסיפור...

רבי קלמן היה שבור לב. איזה קדוש. איזה צדיק מקודש. איזה צדיק נסתר היה לנו...

רבי קלמן הכריז ביום שבת קודש תענית ציבור ליום ראשון. כל הקהילה הקדושה של קרקוב צריכה להיות בבית הכנסת, לבקש סליחה מיוסל"ה, שלא קברנו אותו...

* * *

כאן מסתיים הפרק הראשון, שאותו היה ר' שלמה מספר בערך משנת תשל"ד ואילך.

* * *

הגענו לפרק השני: "יוסל"ה מקרקוב":

בדיוק לפני עשרים ושנים, הייתי מוזמן לכנס של כל הדתות (בשנת '73), באיזה מקום באמריקה... לכבוד עם ישראל הם החליטו שהלילה הראשון יהיה הלילה של עם ישראל...

רציתי לספר להם סיפור שיעניין אותם. וסיפרתי להם על יוסל"ה קמצן קדוש, יוסל"ה מקרקוב...

היה שם בישוף אחד... הסגן שלו שמו היה ג'ו... ממש היה אפשר לראות את השכינה על פניו... הרגשתי שמשהו גדול קורן ממנו...

הוא ניגש אלי אחרי שגמרתי את הסיפור על יוסל"ה מקרקוב, עם הרבה דמעות בעינים, ואמר לי: לעולם לא אוכל להסביר לך איך הסיפור הזה נגע לליבי. אבל דע לך, שאני מודה לך.

ביום השני... פתאום בא אלי ג'ו, סגן הבישוף, ואומר לי: דע לך דבר אחד, הבישוף לא ישן כל הלילה... הבישוף מבקש ממך שתספר את הסיפור עוד פעם. כמוכן שסיפרתי את זה עוד פעם...

בלילה האחרון... לפני ההופעה ניגש אלי ג'ו, סגן הבישוף, ואני ראיתי שמשהו קרה לו. והוא אמר לי: אני מבקש ממך בכל לשון של תחנונים, ספר את זה עוד פעם... אני אספר לך אחר כך מדוע אני צריך לשמוע את זה עוד פעם.

אני ראיתי כאילו כל החיים שלו תלויים בסיפור הזה. אני סיפרתי את הסיפור. הרצפה היתה מלאה דמעות מכל החמשת אלפי הסטודנטים. כולנו בכינו...

אחרי ההופעה ניגש אלי ג'ו, סגן הבישוף, ואמר: נלך לטייל קצת... וכך הוא אומר לי: שלמה, תסלח לי, שיקרתי לך. שמי לא ג'ו. שמי יוסל"ה מקרקוב... אני מנכדיו של יוסל"ה קמצן קדוש. הסבא שלי היה גם כן נקרא יוסל"ה. חסיד קוז'ניץ. והאמא שלי, געוואלד, היתה בדכאן, מחנה השמדה. האבא שלי היה קתולי. חייל אמריקאי. הוא מצא אותה חצי מתה. הוא לקח אותה לאמריקה, ריפא אותה, והתחתן איתה. בתנאי אחד – שהיא לא תספר לעולם שהיא יהודיה. אתה רואה, אני בא מבית מאוד דתי. קתוליים. אני סגן בישוף.

לפני כמה שבועות, צילצלה אלי אמא ואמרה לי: ג'ו, יש לי רק עוד כמה ימים לחיות. תבוא מהר...

אני בא לבית חולים... היא לקחה את ידי ואמרה לי: ג'ו, שיקרתי לך... שמך הוא לא ג'ו. שמך יוסל"ה. יוסל"ה מקרקוב...

שלושה ימים היא סיפרה לי בלי הרף ובלי הפסקה על הסבא שלי, יוסל"ה קמצן קדוש. על הסבא, האבא שלה. על שבת קודש. על יום טוב. על ציצית. על תפילין. מה זה עם קדוש. מה זה עם נבחר. מה זה אלוקים.

ורגע לפני שהיא נפטרה, היא אמרה לי: אל תשכח. אתה יוסל"ה מקרקוב. אתה יוסל"ה מקרקוב...

ובכן, האמא הלכה לעולמה... אבל אני, באיזה עולם אני? אני ג'ו, אני סגן בישוף, יש לי קריירה גדולה בכנסייה. מי יודע לאן אני יכול להגיע. אבל אני לא ג'ו... אני יוס'לה מקרקוב...

לפני כמה ימים בכיתי כל הלילה לפני הקדוש ברוך הוא. אמרתי לו: רבוננו של עולם, תן לי סימן מה אתה רוצה שאני אעשה עם החיים שלי?... אם אתה רוצה באמת שאני אהיה יהודי, אז תשלח לי מישהו שרק יגיד לי את המילים: יוס'לה מקרקוב. יוס'לה מקרקוב. יוס'לה קמזן קדוש מקרקוב... אז אני אדע שאתה רוצה שאני אהיה יהודי.

ובכן, אני בא כאן לכנס להציג את הקתוליים, ובלילה הראשון אתה מספר לי על יוס'לה... אני נשבע לך שראיתי את אמא שלי, עומדת מאחוריך...

ביקשתי ממך שוב בלילה השני וכך גם הלילה...

פתאום הוא עמד, והוציא מהכיס כרטיס... לתל אביב... אני לא מספר לשום אדם לאן אני נוסע... אני לא רוצה שאבא שלי יתאכזב מאמא... אני לא רוצה להגיד לו שאמא סיפרה לי שהיא יהודיה.

ואז הוא אמר לי: תסלח לי אם לא תשמע ממני, בגלל שכולם יודעים שאני מדבר אתך כל הזמן... רק דבר אחד – אם אזכה להתחתן פעם בירושלים עיר הקדש עם בת זוגי, בחסדי ה', ברחמי המרובים, אני מבטיח לך – לילה לפני החופה אני אשב על יד הכותל באמצע הלילה ואני אכתוב לך...

כל פעם כשבאתי לארץ חיפשתי את יוס'לה מקרקוב. אבל איך אפשר למצוא אותו. אני יודע שהוא מפחד לראות אותי. כנראה המשטרה עוד מחפשת אותו... חייתי למכתב...

בשנת '79, שש שנים אחרי שראיתי אותו, פתאום יש לי מכתב ביד... בצד אחד כתוב שמי, ובצד השני כתוב: יוס'לה מקרקוב, ירושלים עיר הקודש...

וכך הוא כותב: לידידי, אחי, אני מודה לך כל רגע, כל רגע, שעזרת לי לדעת שאני יוס'לה מקרקוב. דע לך, כאן בירושלים עיר הקודש אני ממש נראה כמו הסבא שלי. יש לי זקן ופיאות. ציצית. אני לומד תורה כמו הסבא. אני לומד תורה יומם ולילה. שבת שלי כמו שבת של הסבא. מחר בלילה אני מתחתן עם בת זוגי...

עכשיו, אני יושב ליד הכותל. ארבע בבוקר. קודש בריך הוא ושכינתיה הם כאן. בוכים ומייללים על חורבן בית המקדש. בוכים ומייללים על כל הג'ויס, ששכחו שהם יוס'לה. אני מברך אותך שתזכה להזכיר לכולם שהם יוס'לה מקרקוב.

* * *

תם סיפורו של ר' שלמה קרליבך אך נפתח סיפור חדש... שנים אוחזין בטלית...

וכעין הלימוד שלומדים בגן-עדן את סוגיית "שנים אוחזין", שכל אחד מהשנים טוען "אני מצאתיה", אני הוא זה שביררתי בעבודתי את הניצוץ ההוא ורק בזכותי חזר ליהדותו אותו "תינוק שנשבה" ("פרח-כמורה" או "סגן-בישוף"). וכל אחד מהם טוען "כולה שלי", שהרי "בדידי הווה עובדא"... (ראה בקונטרס 'לימוד החסידות' לאדמו"ר הרי"צ, עמ' 20, ובס' המאמרים ה'ש"ת עמ' 75).

לראשונה החל ר' שלמה מספר את הפרק השני של סיפורו, בערך בשנת תש"נ, על אף שהאירוע התרחש, לדבריו, עוד בשנת תשל"ט.

גם סיפורו של הרב שוחט נתגלה בערך באותה שנה, כחמש שנים לאחר הפגישה בכותל המערבי.

לא נערוך עימות בין הגירסאות ולא ננסה להוכיח מיהו הגיבור האמיתי של הסיפור; לנו יש ענין רק בגלגולו של הסיפור, גם אם המעשה כשלעצמו לא היה ולא נברא, לא אצל זה וגם לא אצל

זה. אלא, שכדרך הדרשנים, נראה היה להם ש"סיפור אישי" יתקבל טוב יותר אצל השומעים, והמסר ייקלט עמוק יותר. והרי סוף סוף זה מה שחשוב באמת והוא העיקר.

ניתן היה לצפות, שאם אכן סיפור אמיתי לפנינו, הרי שאותו פרח-כמורה או סגן-בישוף היה עורך – כנהוג – סיבובי הרצאות ברחבי הארץ והעולם, והיה מספר את "סיפורו האישי" כדי לקרב אלפים מישראל לאביהם שבשמים.

גירסתו של ר"ש קרליבך מנסה להתחמק מבעיה זו בהעלאת סברה תמוהה, שסגן הבישוף טשטש את עקבותיו וירד למחתרת מפחד המשטרה... (תמיהה זו מצטרפת לעוד דברים בלתי-הגיוניים בעליל, הנטועים לרוב באותה גירסה).

בשעה שתיחשף זהותו של "נכד הקמצן הקדוש", אזי יתבררו ויתלבנו הדברים. עד אז יהיה הסיפור מוטל בספק בין שני המספרים הנכבדים.

* * *

הפרק הבא יוקדש אי"ה לבירור מקורותיו של הסיפור "ישראל גוי קדוש" (או: "יוסלה קמצן קדוש").
כ"ח בטבת תשס"ז

37 תגובות

=====

1. הפרק המרתק ביותר. חד, ממוקד ופוגע במטרה. מאז ומקדם חשדתי באמינות האגדה. ישר כוחך, ר' יהושע. כ"ח בטבת תשס"ז

2. איפה הוא כעת? "כעת הוא שליח הרבי בארץ הקודש". כ"ח בטבת תשס"ז

3. יוצאין בשיר. נודה למי שיגלה לנו לינק לשמוע את הסיפור בנעימת ר' שלמה. כ"ח בטבת תשס"ז

4. חזק. חזק ביותר. כ"ח בטבת תשס"ז

5. מתנגדים. לא יתכן שמנהלי האתר "אש" מתנגדים שרופים השמיט את הקטע עם הרבי? ולא יתכן שגב' וויברג קצת מתביישת בזה, ולכן היא מכחישה? כ"ח בטבת תשס"ז

6. אשראי. א- קודם כל ישר כח לרב מונדשיין על הפרק הזה זה פשוט מרתק. ב- ובכל זאת אני הייתי נותן אשראי לרב שוחאט שידוע כיהודי ת"ח גדול, ויהודי רציני מאד. ולא מסתבר שפשוט הלביש על עצמו סיפור ששמע משלמה קרליבך, ובפרט שגם ביתו מספרת את זה. כ"ח בטבת תשס"ז

7. סיפור ידוע של קרליבך. תמיד חשבתי ששוחט "גנב" את הסיפור מקרליבך. כ"ח בטבת תשס"ז

8. אני מכיר באופן אישי את הצאצאצאצא! אין שום סתירה חס ושלום בין שני הסיפורים. רק תמימות בלתי מסוייגת איננה מסוגלת להבין ולחשב את כמות הצאצאים של הרב מקרקוב. הרב לא. שווארץ חישב לי באופן מופלא את ריבוי הצאצאים, וכך גם צאצאי התוספות יום טוב צוקלללה"ה. מסתבר, שבזכות הצדקה והמתן בסתר של אביהם הזקן, חזרו בתשובה שני צאצאיו! והרי יש כאלה השגחה פרטית באופן נסי ממש. אני פשוט מתרגש ושערותי סומרות ובשרי נעשה חידודין חידודין כשאני קורא שאותו נס נעשה עם עוד צאצא.

והנה זימן לנו הקב"ה עדים הכי נאמנים, הרבי מה"מ שליט"א, הרב חודוקוב, הרב שוחט, הרב קרליבך. (הרב קמינצקי הראה לי באמתחתו תמונה דהויה קצת, אך חדה דיה כדי לראות את הכתוב בבהירות: "פה נטמן יוסקה ג'ו קדוש"). ומי יתן ונשוב בתשובה שלמה אמן ואמן. כ"ח בטבת תשס"ז

9. בילדותי. בילדותי קראתי מעשה זה ב"אוצר המעשיות" ו/או בספר המעשיות (בן יחזקאל), אולי גם בשבועונים כמו "דאס אידישע ליכט" וכד' ובכל מקום בשם אחר. כשבגרתי הבנתי שלא אחשב כופר אם לא אאמין לזה. ואז התחלתי לשמוע פתאום שקרלכר מספר מעשה שהיה עמו ועם יוסלה (במקורות האחרים יש לו שמות אחרים). טוב לדרשן מותר... עשו לי טובה אל תבקשו ממני מקורות הכל זכרון מטושטש. רק מה שיש לכעוס הוא א. למה הכניסו את התוספות יום טוב לעסק, ועוד קברו אותו מאחורי הגדר! ב. למה כ"ל עם האדמו"ר מחב"ד. אגב נדמה לי שגם חנוך טלר באנגלית באחד מספריו הרבים (אין לי גישה לאחד מהם אפילו) לא פסח על סיפור אמיתי זה. ובקיצור העיקר שיהודים מתחזקים באמונה. וניחא לרבי כל הבוקר סריקי שתולים בשמו העיקר שיעשו תשובה. ו-ב-א-ו-פ-ן ה-מ-ת-ק-ב-ל. [בעניין זה הרב י.מ. העמיד אותי על הפירוש הפשוט של מילים אלה. כי יש סלפנים שבלבלוני]. כ"ח בטבת תשס"ז

10. מכירים הכומר. א) כשסיפרתי סיפור זה בשולחן שבת שלי לפני עשר שנים העיר לי אחד המסובים שהוא מכיר הכומר ושמע שיעורים ממנו או למד עמו באור שמח או אש התורה (איני זוכר בדיוק) אנסה בל"נ לברר זה בשבוע הבא. ב) הנוסח באתר אש התורה הוא תירגום מהספר באנגלית שכתבה חנה וייסברג רק בהשטמה אחת "שהרב חודקוב (מזכירו של הרבי) דרבן אותו ליתן ההרצאה". כ"ח בטבת תשס"ז

11. תגובה. לפני כמה שנים ערך העיתונאי שאול שיף תחקיר במדורו "בסוד שיח" ובו הוא השווה בין שתי הגירסאות (של שוחט ושל קרליבך). איני זוכר את המסקנה, אבל הוא עשה תחקיר כמדומני והתקשר לכל הגורמים המעורבים בסיפור, במטרה לבדוק היכן האמת. כ"ח בטבת תשס"ז

12. חוסר ידע. איני נכנס כרגע לאמיתות הסיפור, ועם מי הצדק, והאם שוחט גנב מקרליבך, או קרליבך משוחט, או שמא הסיפור לא היה ולא נברא. רוצה רק להתייחס לנקודה קצרה, ובה הרב מונדשיין מגחך על כך שקרליבך "גילה" את הסיפור רק בתש"נ. אז להווי ידוע, שעד שנה זו קרליבך לא ישב בצורה מסודרת והקליט סיפורים, עד שהגיע אליו דוד הולשטיין והושיב אותו בתוך אולפן ופשוט הושיב אותו להקליט את כל הסדרה של הסיפורים, ובמילא יצא התייעוד הזה רק בשנת תש"נ, שכן רק בשנה זו התבצע ההקלטה של הסיפורים לראשונה. זו עובדה. ואידך זיל גמור. וכאמור, איני היסטוריון ולא באתי אלא להעיר. כ"ח בטבת תשס"ז

13. ליוסקה - תגובה 12. מצער אותי שאתה מוצא גיחוך במקום שאיננו. ואני כתבתי דברים כהווייתם ללא שמץ לגלוג. לא כתבתי שקרליבך "הקליט" את הסיפור בתש"נ, אלא שהוא התחיל לספר אותו באותה שנה, כלומר בהופעותיו. את המידע הזה סיפקו לי יודעי דבר, שבקאים היטב גם בהקלטות שנעשו בשעת ההופעות, ולא רק בהקלטות שנעשו באולפן. אם יש בידיך עדויות מוצקות שקרליבך סיפר זאת עוד לפני תש"נ, אשמח לתקן. כ"ט בטבת תשס"ז

14. לברר. הרי הרב שוחט ב"ה חי למעלה צריכים לעשות חקירה מה שבתו כתבה או לא כתבה. הרי יכולים להרים טלפון (כשר) ולשאול אותו. כ"ט בטבת תשס"ז

15. כיהודה ועוד לקרא. כפי שכתב כאן אחד - יכול להיות שאתר "אש" הוריד את השייכות של הרבי לסיפור. כ"ט בטבת תשס"ז

16. המשך ל-5. גב' וייסברג עצמה פירסמה את הסיפור בביטאון נשי חב"ד באמריקה וכתבה שהרבי אמר לדבר בנושא של צדקה. כ"ט בטבת תשס"ז

17. lossi
Chaval she elu she omrim shemakirim loh mizdahum venimtsaim ossim tschok.
shem echad leshar Coach R. Mondsheim, gam li kara lessaper hassipur be Beit Chabad al
veheiru li al shem hasheni.
lo osse hartsaot zeh biglal she hu nihia misnagued., Mihu, hassibah she ha chozer bitshuva
Shochat. Shlomo haia lo matara achad: sheculam ivcu gam la guirssa shel
(חבל שאלו שאומרים שמכירים לא מזדהים ונמצאים עושים צחוק. יישר כח הרב מונדשיין גם לי קרה לספר
הסיפור בבית חב"ד על שם אחד והעירו לי השני מיחו. הסיבה שהחוזר בתשובה לא עושה הרצאות זה בגלל
שהוא נהיה מתנגד. גם לגירסא של שוחט. שלמה היה מטרר אחת: שהאנשים יבכו). כ"ט בטבת תשס"ז

18. אני עצמי מהצאצאים. אני הוא הכומר הנ"ל, אך איני יכול לגלות שמי ומקומי מסיבות השמורות עמי. רמז: שושי בלונדון. כ"ט בטבת תשס"ז

19. כיצד יעברו גולשי שטורעם את השבת?. הסתירה החמורה בין קרליבך לשוחט לא תתן מנוחה לגולשים ביום השבת. חייבים דחוף, עוד לפני כניסת השבת, לתרץ את הסתירה החמורה בין ענקי הדור. כ"ט בטבת תשס"ז

20. התוספות יו"ט אכן קבור בקצה בית החיים. הייתי שם בבית החיים הישן בקראקא, והתוספות יו"ט אכן קבור בקצה בית החיים, רחוק מקברי כל הרבנים הקבורים שם. אני זוכר שכל הקבוצה שלנו תמנה על זה. ובסיפור זה נודע פתרון הדבר. אבל מה שכן פלא כאן, כי בגירסה ראשונה לסיפור, אמר הכומר שהקמץ הוא סב סבו, ואמו אמרה לו שהוא היה אבי סבה. (כלומר שסדר היחוס הוא מדויק בסיפור). אבל זה לא יכול להיות. כי התוספות יו"ט נפטר ביום ו' אלול שנת תמ"ד. דהיינו לפני יותר משלוש מאות שנה (ולא לשכוח שהוא נפטר כבר אחרי הקמץ, כי הרי ביקש להקבר לידו). ולפי מרחק השנים מתקופת התוספות יו"ט, אי אפשר להיות שאשה פליטת שואה היתה רק ד' או ה' דורות מזמן ההוא. משהו כאן לא מדויק בעליל. כ"ט בטבת תשס"ז

21. רקע. הרב מונדשיין, אנא לתת לנו הקוראים קצת רקע על משפחת שוחט הנ"ל. מיהו הר"ד שוחט? חסיד חב"ד? ובתו איננה חבדניקית? כ"ט בטבת תשס"ז

22. לתגובה 20 - התוספות יו"ט. כבר נאמר בסוף הפרק לעיל, שהפרק הבא יקדש אי"ה לבירור מקורותיו של הסיפור "ישראל גוי קדוש", ושם נעסוק בשייכותו של בעל התוספות יו"ט לסיפור. גם אם בעל התונו"ט קבור בקצה בית החיים, אבל לא מצינו לידו את קברו של "ישראל גוי קדוש"... אתה מתפלל על חישוב מספר הדורות, לפי חשבונך שהתונו"ט נפטר בשנת תמ"ד. אילו דייקת בשנת פטירתו - שהיא תי"ד ולא תמ"ד - פליאתך היתה גדולה עוד יותר. כ"ט בטבת תשס"ז

23. 211 הרב דוד שוחט הוא חבדניק הוא רב קהילת חב"ד בטורונטו. הוא אחיו של הרב עזרא שוחט ראש ישיבת אור אלחנן חב"ד בקאליפורניא. ואחיו של הרב עמנואל שוחט מטורונטו הידוע כנאם בחסד עליון וכתב הרבה ספרים ועסק בהדפסת ספרי רבותינו נשיאנו. וגם לוחם גדול נגד אלו הלוחמים בדת. ואומרים שהרבי נתן לו רשות לעיין בברית החדשה בכדי לדעת מה לענות בתנאי שיהי' משהו בחדר שלומד תורה בשעת מעשה (2) בנות מרת ווייסברג היא חבדניקית גם בעלה הרב איסר זלמן ווייסברג חבדניק והם גרים בטורונטו (3) משפחת שוחט הם אחיינים של הרב חמ"א חודקוב מזכירו של הרבי.

(4) אביהם הרב דוב יהודה שוחט הי' רב מלפנים בשווייץ לפני המלחמה. (תקרא נאמו של ר' שמואל רוהר כינוס השלוחים האחרון). הרב דוב יהודה נתקרב לחב"ד בגלל שביתו פעם היתה בסכנה ודחפו אותו לשאול ברכה מהרבי. והרבי אמר שיעשו קידוש בשבת בבית הכנסת ובזכות זה תבריא. וכך הוה ומסיפור זה נתקרב הרב שוחט לחב"ד. {בטח הרב מונדשיין יעשה חקירה על סיפור זה}. כ"ט בטבת תשס"ז

24. ר' שלמה חיים. יהושע לא זכור לך הסיפורים של ר' שלמה חיים. וכי הם היו כל כך מדויקים והוא בעצמו לא שינה מפעם לפעם מה זה מפריע לך. כ"ט בטבת תשס"ז

25. הצעה לפרק נוסף. ב"ספר המעשיות" לשלמה בן יחזקאל, כך חמישי יש סיפור מרתק מאדמו"ר הזקן תחת הכותרת "איש הדואר". ברשימת המקורות הוא כותב: "מפי השמועה". לעבודה! כ"ט בטבת תשס"ז

26. אמינות הסיפור.

א. זה הסיפור לא התפרסם עד תש"נ איננה ראייה (לדעתי) שכן בתשל"ט עדיין לא היתה "תעשיית מופתים" למיניהם. (דרך אגב הסיפור התפרסם גם בסדרת "בידי הוה עובדא" של מערכת ופרצת, אך שם הדפוס בטעות השם "הרב דוד שחור".

ב. זה שהרב דוד שחט בעצמו אף פעם לא סיפר את הסיפור בעצמו בפני קהל, וכל אלו המדפיסים את הסיפור לא מספרים את זה "בשמו" (מכלי ראשון) מטיילה ספק גדול בסיפור.

ג. זה שבני משפחתו של הרב ממדריגה ראשונה קרי א. הרב עזרא שחט ב. הרב עמנואל שחט ועוד אחים שלו בכלל מטיילים ספק גדול (עד כדי כפירת) בסיפור, מדברת בפני עצמה.

ד. אין שום פרטים מזהים בסיפור הנ"ל, לא תאריך, לא שם של אוניברסיטה וכדו'.

ה. זה שרבינו מציג סיפורים כדי להלהיב את קהל שומעיהם אינו דבר חדש תחת השמש. הרי אם ניקח את מניין המורים והבישופים למיניהם שבהם "נפגש" י"י דזייקאבסאהן (לפי מה שמספר בדרשות שלו) הרי נשמתו היתה צריכה להתגלגל 50 פעם בעוה"ז כדי להספיק את אותם כמרים.

ו. גם ביתו של הרב הנ"ל גב' ווייסברג מחשיבה עצמה כ"סופרת" ו"דרשנית" ולכן (כנראה לוקה באותו תסמונת ו) מיחזור סיפור קיים הרי בוודאי עדיף מאשר המצאה חדשה. כ"ט בטבת תשס"ז

27. שלמה או מרדכי. בעל ספר המעשיות כמדומה שמו מרדכי אבל זמן רב לא הבטתי בו. בהקדמה הוא מודה לשני המעצבים: רח"ן ביאליק ורש"י עגנון. מעתה מי שרוצה להאמין יערב לו. א' בשבט תשס"ז

28. גברא בגברא מיחליף ??? ואנכי בער ולא אדע, איך זה שבגירסאות הראשונות הרב הוא בעל התוספות יום טוב ששמו היה כידוע רבי יו"ט ליפמאן, ובין גירסת קרליבך שהרב היה אחד בשם רבי קלמן. (דבר אחר לא הבנתי, וזה כנראה בגלל שהרב מונדשיין קיצר את דבריו של קרליבך, כי קרליבך מתחיל לדבר על תקופת הב"ח, וגולש לרבי קלמן). הרב מונדשיין כבר הביא באחד ממאמריו הקודמים רעיון שכשיש מדי הרבה קושיות הרבה יותר קל לפתור אותם בתירוץ אחד, ובנידון דידן התירוץ הכי פשוט הוא "לא היה ולא נברא". א' בשבט תשס"ז

29. גמ"ח ע"ש יוסלה קמצן קדוש. לפני כמה חודשיים שמעתי את הסיפור על "יוסלה". הוא נגע מאוד לליבי והקמתי עם עוד חבר גמ"ח לחלוקת מיצרכים וכסף לניזקקים. בסתר m0she@012.net.il כתובת הגמ"ח ב' בשבט תשס"ז

30. ל-29 הנך מתבקש לסגור את הגמ"ח. את הרעיון גנבת ממני לאחר שהקמתי מוסדות על שם יצחק הסוף ז"ל. לפתע אני מבין להיכן נעלמו התרומות! ב' בשבט תשס"ז

31. הב"ח ורבי קלמן, למגיב 28. אכן קיצרתי, אבל גם אחרי שאוסיף עתה כמה משפטים לא נפתרת הבעיה: קרליבך אכן פותח בתקופת הב"ח לפני ארבע מאות שנה, ועובר לרבי קלמן שהיה רבה של קראקא לפני ארבע מאות שנה... עדיין נותרו משפטים רבים שדילגתי עליהם בין לבין, אבל אין להם שום נגיעה ישירה לבעיית זהו הרב. וזה לשונו: את הסיפור הזה סיפר אבא שלי לי ולאחי, אפשר אלף פעמים ואפשר אלף ואחד... בקרקוב, קרתא קדישא, היה הרב לפני כארבע מאות שנה רבנו הב"ח, רבי יואל סירקיס, שאנחנו מצאצאיו. רק בגלל הב"ח מוכרחים להיות יהודים אמיתיים. איזה סבא היה לנו... איזו סבתא... בערך לפני ארבע מאות שנה, בקרקוב, כל היהודים היו עניים מרודים... רק יהודי אחד היה עשיר, הרבה כסף, יוסלה שמו... באותה התקופה של הסיפור שלנו, הרב הראשי של קרקוב היה, כמובן, אחד צדיק קדוש ונשגב, מקובל אלוהי, שמו רבי קלמן. עכ"ל. סביר שמעולם לא היה בקרקוב רב ראשי בשם רבי קלמן... ב' בשבט תשס"ז

32. בעניין הקברים בבית החיים בקרקוב. כמדומני שאין להביא ראייה ממיקום המצבות שם, משום שרובן נעקרו ממקומן לצערנו ואח"כ שופץ בית החיים, ולא בטוח כלל שהמצבות הוחזרו למקומן הנכון. ג' בשבט תשס"ז

33. ואולי כך עדיף?! ראיתי את תגובת הרב מונדשיין לתגובתי שבו הוא כותב: "סביר שמעולם לא היה בקראקא רב בשם רבי קלמן". עכ"ל. אני גם מסכים אתך בהחלט. אבל, בעצם יתכן שמה שעשה קרליבך

שייצר יש מאין רב בשם רבי קלמן בכל זאת עדיף על מה שעשו פלוני ואלמוני בהלבישם סיפור שלא היה ולא נברא על רבינו בעל התו"ט. הרי רבי קלמן לא יכעס על מה שהלבישו עליו סיפור. דרך אגב זה מזכיר לי את הפולקלור על אותו יהודי שכשלמד את הסוגיא על זמן חיו של איוב, אמר בהאי לישנא, כמדומני שהכי גרוע היא השיטה שאיוב לא היה ולא נברא, שהרי לא להיות ולא להיבראות ועוד לסבול כ"כ הרבה צרות וייסורים..... יישר כח הרב מונדשיין. ד' בשבט תשס"ז

34. המקורות. הסיפור מופיע גם ב"שמועסן" בהוצאת קהת. ה' בשבט תשס"ז

35. גירסת ה"שמועסן". גירסת ה"שמועסן" תובא אי"ה בפרק הבא. אבל כבר אפשר לגלות, שלא נזכר שם לא בעל התוספות יו"ט, לא הרב שוחט ולא ר"ש קרליבך... ה' בשבט תשס"ז

36. זה מקומם ומקרה! אין לזה שום נפקותא אם הסיפורים נכונים או לא, ובפרט שהלשון לא מספיק מכובדת לטעמי כלפי המספרים. ח' בשבט תשס"ז

37. אל תתקומם ואל תתקרה. לדבריו אין נפקותא אם המעשה היה או לא היה. כך בדיוק כותב גם הרב מונדשיין: "לנו יש ענין רק בגלגולו של הסיפור, גם אם המעשה כשלעצמו לא היה ולא נברא וכו' אלא, שכדרך הדרשנים, נראה היה להם ש"סיפור אישי" יתקבל טוב יותר אצל השומעים, והמסר ייקלט עמוק יותר. והרי סוף סוף זה מה שחשוב באמת והוא העיקר". ניתן היה לצפות, שאם אכן סיפור. ח' בשבט תשס"ז

גלגולם של קמצנים קדושים

ממולדוביה לבוהמיה ועד לקראקא, מיעקב לשמעון ועד ליצחק ולישראל, מר' יצחק עד ר' יום-טוב ור' קלמן. גלגולים רבים עברו על סיפורו של "הקמצן הקדוש", עד שבא על תיקונו בדורנו. כיצד שבו צאצאיו של מי שלא היה ולא נברא, אל צור מחצבתם • הרב יהושע מונדשיין בפרק ל"ט בסדרת "סיפורים וגלגולים"

[בפרק הקודם](#) היינו עדים לגלגולו של סיפור חזרתו ליהדות של נכד "הקמצן הקדוש" מקראקא, הוא יוסעלע (לחד מאן דאמר), או "ישראל גוי קדוש" (לאידך מאן דאמר).

נחזה עתה בגלגולו של האי סבא קדישא ממקום למקום, מזמן לזמן ומאיש לאיש (בבחינת עולם, שנה, נפש).

[א]

בספר "פטירת רבינו הקדוש מבעלז", לעמבערג תרנ"ד (עמ' יח):

בארץ מאלדוי, בעיר קטנה, היה עושר אחד מחסידי בעלז, אשר היה נותן צדקה בסתר למען לא ידע איש אם הוא נותן. וצדקתו הגדולה היתה, כי נתן מעות לאחד ממכיריו כי יחפש אם ימצא יולדת עניה, יתן לה כל מה שצריכה למענה ולמען הברית מילה. והאיש נשבע להגביר כי לא ידע איש כי הוא נותן זאת.

האיש נתן לכל היולדות מהעיר הזאת, וגם מהסביבות, כל הנצרך. כן היה הרבה שנים ולא ידע מזה איש כי ממעות הגביר הוא נותן. ולבד זה לא היה נותן לצדקה שום דבר. ואנשי העיר שנאוהו.

לימים חלה הגביר ומת. באותו היום שמת היה הצדיק [ר' יהושע] מבעלז נאנח, ואמר: היום מת במלאדי יהודי שהחיה אלפים יולדות עניות.

וכשמת העושר הלכו קרוביו להחברה קדושה לעשות לו צרכי קבורה. אמרו הגבאים של החברה קדושה, כי חפצים הם שני מאות אדומים בעד מקום קבורתו, מפני כי לא נתן לצדקה כל ימיו מאומה, ועל העיר לא נתן מאומה בחייו.

בקיצור, מוכרחים היו ליתן להגבאים את הכסף, וקברו אותו אצל הגדר.

ואחרי הקבורה חלו הגבאים מאד, ושלחו להצדיק מבעלז שליח כי יבקש רחמים עליהם.

ויאמר הצדיק, כי זה העונש בא עליהם מפני שביישו את הגביר ולא קברוהו על מקום מכובד. ויספר הצדיק את כל הצדקה אשר עשה הגביר עם יולדות עניות ואיש לא ידע מזה.

ויברך השליח מאד לפני הצדיק כי יעשה להגבאים טובה. ויען הצדיק כי אין לו רשות למחול כבודו של אותו הגביר, רק הגבאים בעצמם בחוליים יסעו עם עשרה אנשים על הבית עלמין, לבקש מחילה מהגביר כי ימחול להם מה שביישו אותו. ובזכות זה יתרפאו רפואה שלימה.

השליח בא לעירו ויספר זאת להגבאים, ויסעו הגבאים עם מנין על בית הקברות ויבקשו מחילה מהגביר.

בלילה בא הגביר בחלום לכל אחד מן הגבאים, ויאמר להם כי לא חפץ למחול להם, אך שמע ברקיע כי כן הוא רצון הצדיק מבעלז כי ימחול, ולכן הוא מוחל להם ויהיו כולם בריאים. אך יבקש מהם כי יעשו חברת צדקה ליתן להיולדות העניות כל הנצרך להם. ואת השני מאות אדומים שלקחו אצלו בגזילה בעד קברו, יהיו גם-כן על הצדקה הזאת.

הגבאים נתרפאו, ויעשו אסיפה וכל אחד מהם נתן מאה אדומים לצדקה הזאת, ויעשו חברה גדולה בעיר אשר תתנהג עוד עד היום. ויקראוה על שם הגביר "נחלת יעקב".

[ב]

בספר "אמונת התחיה", ברדיטשוב תרנ"ו(?) [1897] ('פתח השער' דף יד, א הע' כד):

מעשה היה בשנים קדמוניות במדינת ביהם, בעשיר אחד מה שהיה נקרא בשמו "שמעון קמצן", עבור כי לא נתן שום צדקה לעניים. והיה שמו ללעג לכל עובר ושב. ולעומת זה היה בעיר זה קצב אחד, מה שהיה מחלק בכל ערב-שבת לכל עניי העיר חלות חיטים ובשר כמה שנים.

כשנפטר העשיר ר' שמעון קמצן, ובערך שנה אחרי פטירתו פסק הקצב מלחלק. והיה רעש גדול בין העניים, עד שהיה מוכרח להודות כי כל מה שנתן וחילק עד כה, היה הכל מכסף העשיר ר' שמעון, "כי סמך עלי, כי הכל היה באמונה אצלי. ולא 'שמעון קמצן' שמו, אלא שמי המכונה נאה לו לקרותו בשם ר' שמעון ק'צ'ב' שהוא ראשי-תיבות 'קיים' 'צדקה' 'בסתר'. ואז ראו כל נכבדי העיר כמה היה גדול כח חכמתו בצדקתו.

[ג-ד]

בספר "פאר וכבוד", מונקאטש תרע"א (דף מז, ב):

עוד סיפרו לי, כי נכתב שמה בפינקס הקהל [של קהילת קראקא], כי הי' שם איש אחד והי' נקרא ר' יצחק פויר, והיה גביר עצום וגבר אלים ובנים לא היו לו, וצדקה לא נתן מימיו. וכאשר בא עתו ונחלה בחולו אשר מת בו, שלח אחר אנשי החברה ושאלו מאתו אלף אדומים, והוא לא רצה ליתן רק מנה או מאתיים.

כאשר נעדר לעולמו ישבו על מדין החברה קדושה, כדת מה לעשות עמו, כי כל ימי חייו לא נהנו מאתו לא עשיר ולא רש ולא איש תככים וכהנה וכהנה. ובא הדבר לפני הה"ג הנ"ל [ר' יצחק לאנדויא זצ"ל, אב"ד ור"מ בקראקא], וגם הוא הסכים לעצת אנשי החברה כי יקברוהו כמו הפחות שבפחותים. ומסרוהו להקברן ר' ליב והוא עשה עמו את אשר עשה, וקבר אותו על-ידי בזיונות רבות.

ככלות שבועיים בא עני אחד אצל הה"ק דמתא הנ"ל, כי יתן לו על צורכי שבת. כמו כן בא שני ושלישי עד לא יחדל. וחקר על הדבר, ונמצא כי נשמע קול רעש כי יש כ"ד אלפים יהודים אשר אין להם על צורכי שבת וחול.

התחיל לחקור על הדבר כי מאין היה להם עד עתה. עדי נשמע פשר הדבר ובאו על המחקר, כי הכל ממקור אחד היה, כי ר' יצחק פויר נתן לאיש אחד מעות כי יקח להם קמח, ולאיש אחד נתן מעות כי יתן להם על בשר וכדומה וכדומה.

וראה הה"ג הנ"ל כי טעה בדמיונו ולא ידעו משיחת יצחק הנ"ל. וגזר צום תענית ומספד על גודל הבזיון אשר ליצחק הצדיק הלז. ובא אצלו (ר' יצחק הנ"ל) בחלום הלילה מלובש כמלאך ד' צבאות ואמר לו: אל תדאג עבור זה מאומה, כי מד' נסבה זאת, כי הי' ר"ל איזה גזר-דין לא טוב על העיר קראקא, והוא (ר' יצחק הנ"ל) קיבל עליו כל הבזיונות אשר עשו לו למען יכפר עון הדור הזה בסבלותו בזיונות הנ"ל.

ושמעתי הסיפור פעם שנית, כי איש הנ"ל הי' שמו ר' ישראל, והי' נקרא "ישראל גוי" וכן חקקו על מצבתו. לאחר המעשה הלז חקקו על מצבתו עוד תיבת "קדוש", ונרשם שמה: פ"נ ר' ישראל גוי קדוש.

[ה]

בספר "זכרון לראשונים", פיעטרקוב תרע"ב (דף מז, ב):

מצאתי כתוב; מעשה היה בשנים קדמוניות במדינות ביהם, בעשיר אחד מה שהיה נקרא בשמו "שמעון קמצן"... ולא 'שמעון קמצן' שמו, אלא שמי המכונה נאה לו לקרותו בשם ר' שמעון ק'צ'ב' שהוא ראשי-תיבות **קיים צדקה בסתר**". ואז ראו כל נכבדי העיר כמה היה כח חכמתו בצדקתו.

[והוא העתקה מלה במלה מהספר "אמונת התחיה", שם נמצא כתוב הדר הוא].

[נ]

ב"ספר המעשיות" שלו, ממהדורת תשי"ז-תשי"ט ואילך (במדור "מעולם האמת"), הרחיב הסופר מרדכי בן-יחזקאל את הסיפור בדרכו הנעימה, כשכל המקורות הנ"ל היו לנגד עיניו.

בסיפור זה ("הקמצן") נקט הסופר לעיקר את הגירסה השניה שבספר "פאר וכבוד", כך שהסיפור מתרחש עם "ישראל גוי" בקראקא, אך ללא ציון שמו של הרב, שגם אינו מבקש כלל להיקבר בסמוך לקברו של "הקמצן". כשבאו לקברו ביום ה"שלושים" ראו והנה קרש עץ למראשותיו, ועליו רשום "פה נטמן ישראל גוי". הרב והפרנסים ציוו למחוקק המציבות להכין מציבה גדולה על חשבון הקהילה, ולחקוק עליה את הנוסח הראשון בתוספת המלה "קדוש". "ועד היום הזה חקוק על מצבתו: פה נטמן ישראל גוי קדוש. תנצב"ה".

[ז]

ב"שמועסן מיט קינדער און יוגנד" (כסלו תשל"ט) ובעקבותיו ב"שיחות לנוער" לשנה הבאה (כסלו תשמ"מ), התפרסם נוסח דומה בקוויו הכלליים, שרבים ידמו לראות בו בוודאי את "נוסח חב"ד" של הסיפור (ואולי גם "נוסח מוגה").

גם כאן – כבנוסח "ספר המעשיות" – גיבור הסיפור הוא "ישראל גוי", אלא שלא צויין שמו של הרב דקראקא, שאינו מבקש להיקבר בבוא יומו ליד "ישראל גוי קדוש".

חידושו של נוסח זה הוא, ש"הקמצן" עצמו פונה אל אנשי ה'חברא קדישא': יש לי רק בקשה אחת מכם, בבקשה, תכתבו על המצבה שלי: "פ"נ (פה נטמן) ישראל גוי"...

ביום ה"שלושים" צוה הרב לקיים את דברי המת, אך בתוספת המלה "קדוש".

[עוד חידוש מעניין ומרענן מצינו בנוסח ה"שמועסן", לפישרו של הכינוי "ישראל גוי"; וכך נאמר שם (בתרגום):

בקשר לכך היו שתי דיעות, שתיהן קשורות לקמצנותו הגדולה. לפי הדיעה הראשונה נבע הכינוי מכך, שאותו גביר לא היה יכול לסבול כשבאו "לקרוע" ממנו כסף, וכשהיה מישוה עוצר אותו ברחוב ומבקש ממנו נדבה, היה גוער בו: "גיי, גיי געזונטערהייט" [לך! לך לשלום!]. כך נדבק בו הכינוי "ישראל גיי" שהפך ל"ישראל גוי"... אחרים טענו, שהכינוי בא לו פשוט מכך שהיה לו "לב של גוי"...

המעתיק לעברית עקף את הקושי הלשוני הכרוך בתרגום מדויק שיהיה מובן לילדים, מיזג את שני ההסברים לאחד ו"ארכביה אתרי רכשי":

הסיבה לכינוי הלא-סימפטי היתה נעוצה בתכונה הבלתי סימפטית אף היא של ישראל: הוא היה ידוע כקמצן וכלי, החס על ממנו ואינו מוכן להוציא פרוטה למטרות צדקה. כאשר היו עוצרים אותו ברחוב ומבקשים ממנו כסף לצדקה, היה פוטר את המבקש באומרו "לך לחיים ולשלום" ולא היה נותן אפילו פרוטה. אמרו עליו איפוא, כי לבו לב אבן, ממש כמו לב של גוי, וכך נדבק בו הכינוי "ישראל-גוי".

גירסת הספרון "ישראל גוי קדוש" ([שבפרק הקודם](#)) מושתתת בעיקרה על נוסח ה"שמועסן" וה"שיחות לנוער", אלא שהוטמעו בה גם שני המרכיבים המחודשים (שבנוסח 'שיחת השבוע'): [א] רבה של קראקא הוא בעל ה'תוספות יום טוב', [ב] שביקש לקבוע את מקום קבורתו ליד "ישראל גוי קדוש".

הפרט של מיקום הקבורה אינו שולי כלל וכלל, מפני שהוא חלק אינטגרלי מהסיפור בשלושת גלגוליו האחרונים ('שיחת השבוע', הספרון הנ"ל ונוסח הגב' וייסברג, בתו של הרב שוחט). לנוסח האחרון, זהויו של הרב כבעל ה'תוספות יו"ט' חיוני גם הוא ל"סגירת המעגל".

* * *

הפעם הראשונה שמצאתי איזכור למעורבותו של בעל ה'תוספות יום טוב' ולקבורתו בסמיכות ל"קמצן", הוא בספר "בדרכי פולין האבלות" (ירושלים-ת"א תשמ"ז, עמ' 338-339), ללא ציון מקור קודם, אלא רק שבהיות המחבר ליד קברו של בעל ה'תוספות יום טוב' "שמענו את הסיפור המופלא הבא":

כאשר נהג בעל 'תוספות יום טוב' ברמה את הרבנות בק"ק קראקא, היה ממונה גם על כל עניני הצדקה בעיר... גם כאשר צריכים היו לאסוף כסף עבור הכנסת כלה או עבור יתומים, היה הוא הרוח החיה... היה משוחח עם עשירי העיר למען יתרמו אף הם מכספם לצדקה...

בעל ה'תוספות יו"ט' התפלא על אחד מעשירי העיר, שהיה נוהג בכל הענינים בצורה נאה, אולם, בעיני הצדקה היה נותן מעט מאד ואף פעם לא נאות להרבות בצדקה.

פעם יצא הגאון ה'תוספות יו"ט' לאסוף מעות למטרה מסויימת, ואולם משימתו לא עלתה בידו... בצר לו פנה הגאון ה'תוספות יו"ט' בשנית לאותו עשיר קמצן וביקשו כי יוסיף עתה מתנה חד פעמית ויתן לצדקה כפי הראוי לעושרו, אך העשיר עמד כל העת בסירובו...

כאשר ראה ה'תוספות יו"ט' כי לא יוכל לו, פנה אליו ואמר: "הריני מזמין אותך למחר לבית הדין..." למחרת, כאשר נשאר העשיר בעקשנותו, אמר לו בעל ה'תוספות יו"ט': "...הריני מודיע לך על דעת בית הדין, כי אם לא תתן נתינה כפי הראוי לך לתת, יקברו אותך לאחר פטירתך ליד השער..." העשיר, בשומעו זאת, השיב: אף על פי כן, לא אוסיף!...

זמנו של העשיר הגיע והוא נלקח לבית עולמו. נכנסו אנשי החברה קדישא אל בעל 'תוספות יו"ט' בשאלה – היכן לקבורו? ויען להם הרב: "למען ישמעו וייראו חייבים לקיים את פסק בית הדין". הפסק נתקיים, העשיר נקבר כאמור ליד השער...

כעבור מספר חדשים הבחין הגאון בעל 'תוספות יו"ט' כי העני, שכנו של העשיר, שהיה מתווכח עמו תמיד למען יטלו ממנו נדבה הגונה הפסיק לתת... קרא אליו את העני וגזר עליו כי יספר לו את כל האמת. אז סיפר העני דברים כהווייתם: "העשיר שהיה גר מולי... היה בא אלי לפני כל מגבית שנערכה בעיר ובידו סכום כסף רב למען אתן אותו לרב... הוא השביע אותי למען לא אספר על כך לאיש..."

כאשר שמע בעל ה'תוספות יו"ט' את הדברים, נחרד מאד, שכן הבין, כי העשיר הנפטר לא היה עיקש אלא היה בעל צדקה וחסד, ורק רצה שמתנתו תהיה כמתן בסתר. ואם-כן, על מה ולמה הגיע לו עונש שכזה, להקבר ליד השער?...

יש רק דרך אחת ויחידה לכפר על העוול שנעשה לו, אשר על-כן כתב הגאון בעל 'תוספות יו"ט' בצוואתו כי לאחר פטירתו ייקבר ליד השער בסמוך ליהודי עשיר זה...

* * *

סבורני שיש בכל הגלגולים הללו כדי טיעון משתמע, ש"יוסעלע קמצן קדוש" ו"ישראל גוי קדוש" לא היו ולא נבראו אלא משל היו. וגם אם אולי היו ביום מן הימים – בשם זה או בשם אחר – אבל ודאי שליד קברו של בעל ה'תוספות יום טוב' אין שום מציבה (וגם לא היתה לפני מלחמת העולם השניה) של "ישראל גוי קדוש".

גם לגירסתו של ר' שלמה קרליבך, ש"בקרקוב יש קבר מיוחד, קצת לבד וקצת באמצע... ועל הקבר מונחת אבן, מצבה קטנה. וכך כתוב עליה: פה נטמן יוס'ה קמצן קדוש", אין שום סימוכין במציאות.

צאצאיהם של דמויות שלא היו ולא נבראו, גם הם מן הסתם לא היו ולא נבראו.

אף על פי כן אמשיך להאזין לסיפורו של ר' שלמה קרליבך "יוסעלע קמץ קדוש", גם אהנה מלבביותו ורגשיו, אפילו אם אין לו תימוכין היסטוריים לא בעבר ולא בהווה.
ו' בשבט תשס"ז

15 תגובות

=====

1. אינטרעסאנט. לא ידעתי שהרב מונדשיין נמנה על אוהדי שלוים'ה קרליבך. ו' בשבט תשס"ז
2. מסקנה. אם יש ריבוי גדול של מקורות לסיפור מוכח שהיה, רק מה נתגלגל ונתוסף עליו כדרך כל הסיפורים, הלא כן?! ו' בשבט תשס"ז
3. עגנון וביאליק. כפי שצינתי בשבוע שעבר בן יחזקאל מודה בהקדמתו לשני הסופרים ו/או לסופר ולמשורר על עזרתם בעריכת הסיפורים. אולי יש גם כאן טביעת אצבעותיהם. כמובן שאינני מתכוון לבדוק.
ו' בשבט תשס"ז
4. שני יוסף בן שמעון. מרצף הסיפורים ניכר כי הכותב הנכבד רואה סיפור המתגלגל בנוסחאות שונות בהם הוא מקבל את תדמיתו, אך למען האמת אינני מבין מה השייכות בין הנוסחאות השונות: המצב בו עשיר הנותן צדקה משתדל להסתיר את מעשיו ומבליג לנוכח גילויי ניכור ושנאה מהסובב אותו הוא די נפוץ, פעמים לא מעטות נפגשים בהספדים על גילויי צדקנות והידורי מצוה שנעשו ע"י הנפטר בסתר. אולי אפשר להגדיר זאת כחלק מהמנטליות של העשיר 'יענה עזות' שלא אכפת לו ממה שיאמרו, נוגע לו המוטל עליו. ולעניינינו נוסחת בעלז אין שום שייכות עם הנוסחאות 'שלנו' אין אדם המתואר כ'גוי' ולא כאחד שהצדיק נקבר על ידו, אלא חלום קצת מקביל לסיפור ג, אלא שכאן הוא שלילי, וכאן הוא חיובי, סיפור ב' (וה') בהחלט עלול להיות מעשה שאינו קשור עם המסורות האחרות, ההעשיות אינם מורכבות מכדי להתרחש שוב, אין שם חלום, ולא קבורה עם צדיק וכיו"ב. הנוסחאות היחידות שלכאורה יונקות זו מזו אלו הם ג' מקביל מעט לא' וסיפור ד' ו' ז' כדיר שלג המתגלגל. ז' בשבט תשס"ז
5. ברור. ברור שזה בא בהוראת השליח הרב אסי שפיגל בנו של החוקר הידוע מר שפיגל. ז' בשבט תשס"ז
6. תמימות. כותב 2 משול לכל כך הרבה נוסחאות של הכומר טדיאוס והמגדל המחומש. כולם מקורם אחד רוזנברג הזיין! וכן"ל עם אבני החושן בלונדון. ואלה רק דוגמאות. ולמס' 4 כמה עשירים כאלה אתה מכיר? הלא לסיפורים יש מסר שלילי. יש עניין גדול של מתן בסתר אבל לא באופן זה. האם הוא התייעץ עם הרב שלו על זה? ז' בשבט תשס"ז
7. עשירים קמצנים, למגיב 4. אתה מדבר על "גילויי צדקנות והידורי מצוה שנעשו ע"י הנפטר בסתר" ונתגלו רק בהספדים. זה ההבדל "הקטן". רק בהספדים שומעים על הנדיבות הזו. אבל בסיפורים הנדבנות היתה גם במציאות. ח' בשבט תשס"ז
8. שני כתובים הבאים לאחד. אבהיר את כוונתי (4): הסיפור בדרך כלל מורכב מתיאור דמות, ואז בא הרכב הסיפור שהוא התרחשות סביבו. ולמשל אם נאסוף את הסיפורים אודות גאונים, או צדיקים, לא בגלל שכולם סביב דמות גאווית הסיפורים הם גילגוליו של אותו סיפור. ולעניינינו המצב בו נמצא עשיר המסתיר את מעשיו בצורה קיצונית, הוא ציור הדמות. וסביבו נרקמת העלילה. בין הסיפורים שצינתי אין קווי דמיון בהתרחשויות, אלא בדמות, כשבכולם נמצא אחד המסתיר את מעשיו, ובמותו מתברר האמת (כמובן). ואת נקודה זו צריך לבדוק האם משום שהדמות דומה, כשהסיפור סביבו איננו שווה - זה מספיק להגדירו כ'גלגול' של האי סבא קדישא. אם בעיני עשיר אחד מוצאת חן התנהגות זו, מדוע מושלל בכל תוקף שעשיר נוסף לא יחפוץ להתנהג באופן זה. וכמשוואה בלבד מדוע מתקבל על הדעת שיהיו ריבוי של צדיקים נסתרים שבחיהם יהיו הבטלנים, וה'עמי הארץ' (אקוה שלא תבקשו דוגמאות אף על כך) ובמותם התגלו בשיעור קומתם. כך גם חשקה נפשם של כמה עשירים. כדי להעיד על גילגולו של סיפור צריך שאף בהתרחשויות יהיה דבר משותף.
9. ול' - כמה אני מכיר כאלה' - לדעתי כל צדקה בסתר שזור בו רגש דומה, במינון נמוך יותר כמובן (ודרך אגב נדמה לי שיש איזה סיפור ב'מחניים' הלקוח (צריך שוב בדיקה) משיחות לנוער על שלשה דיני תורה שהתקיימו אצל רלו"צ מברדיטשוב ואף שם יש קווי דמיון לתיאור הדמות). -אין שום מסר שלילי עכ"פ בעיניהם, אדרבה כך הם קיימו מצוות צדקה בטהרתה. -איזה רב צריך לשאול, ומדוע שישאלו, אם נראה להם שהם מקיימים מצוה, מנין שהם יודעים שעלול להיות כרוך בזה בעיות של 'והייתם נקיים' האם על כל מתן בסתר אתה שואל רב, הם מספיק עשירים כדי להחליט לבד. ח' בשבט תשס"ז
9. הרב מונדשיין, מהו גרעין האמת בסיפור. מכובדי הרי"מ. לענ"ד, כל שניחן בחוש ביקורתי כלשהו מכיר מיד שהסיפור אין לו על מה לסמוך, ולו בגלל שלא התפרסם בסמוך לזמן "התרחשותו". אלא, הוא עבר גלגולים שונים, מאנקדוטה שהיתה או לא היתה, הפך להיות סיפור רב-פרטים ומעוט באישים מפורסמים, כמו כל סיפור. מה שברור: באחד הגלגולים ניתוסף לו התוספות יו"ט. וכאן אני מצפה שיבוא הרי"מ. ט' בשבט תשס"ז

10. המשך להודעה הקודמת. (בטעות שוגרה ההודעה בעומדה על מחציתה). ובכן, ידוע שבכל שקר יש גרעין של אמת. מה שאני מצפה מן הרי"מ אינו לומר שהסיפור כולו בדיה, שכן לתובנה זו אני מסוגל להגיע בכוחות עצמי. אני מצפה שיחשוף מהו גרעין האמת שבכך. כגון, למה הודבק דוקא בעל תו"ט לסיפור זה ולא רב אחר. שמא אכן נטמן התו"ט בשולי בית העלמין? אם כן, יש לברר הסיבה. אגב, ראוי גם לברר כיצד זה מופיע על מצבתו "גרשון שאול יו"ט ליפמן" בעוד שבספריו אין השם הארוך הזה מופיע. אולי גם כאן מסתתר סיפור מסתורי? (קטונתי מלומר לרי"מ כיצד לכתוב את מדורו הנפלא הזה. אין בשורותי אלא משאלת לב להחכים יותר באמצעות המדור). ט' בשבט תשס"ז

11. ל"קורא נאמן" (תגובות 9-10)

א] בעל התו"ט אכן נקבר במקום קצת מוזר, לא בין כל רבני קראקא, אלא בסמוך למה שהיה פעם שער כניסה. אבל לא במקום של בזיון ח"ו.
ב] לא רק ששמו של בעל התו"ט נדבק פתאום לסיפור זה, אלא גם ענין בקשת הרב (יהיה מי שיהיה) להיקבר ליד "הקמץ הקדוש".
ג] בעיה "קטנה": שום "יוסעלע קמץ קדוש" אינו קבור לידו וגם לא "ישראל גוי קדוש". כמדומני שאיש אינו קבור בסמיכות לו.
ד] לבירור האמת זקוקים אנו לבעל רוח"ק או קרוב לנבואה. קטונתי.
ה] אודות שמו המלא של בעל התו"ט, כבר עמדו על כך כותבי תולדותיו שבדורנו. הם לא מצאו בזה שום מסתורין. י' בשבט תשס"ז

12. האם הרב זוין לא מביא סיפור דומה? כמדומני ששם זה עם הרב מברדיטשב זי"ע. על ג' דיני תורה. ג' מעשיות על יהודי שהיה נחשב לקמץ גדול ולבסוף התברר שהיה בעל צדקה מופלג. אנסה לחפש. י' בשבט תשס"ז

13. אכן מסר שלילי. אין זו הנהגה ראויה וכמדומה ששום רב לא היה מאשר להתנהג כך. ממציאי הסיפורים הם לא בהכרח גדולי תורה או מדריכים בעבודה. מי שהוא יצביע על איזה עשיר חבד"י שהרבי אמר לו להופיע כקמץ בוטה שאינו פותח את ארנקו לשום עניין אבל בדרך נסתר תרם מיליונים. אני מבין שעדיף לא לפרסם "הנגיד הגדול והדגול" [רק בהוראה של רב, לא אם הוא מתיר] אבל מכאן ועד לשלילה רחוקה הדרך. שלוש דיני התורה הוא פחות חריף, ולכן המסר ממנו אינו כה שלילי. י"ח בשבט תשס"ז

14. נהנתי לקרוא. לכותב המאמרים תמשיך לכתוב, מעורר מחשבה! רק הערה אחת: אולי יותר חשוב להדגיש סיפורים שמעודדים עשיות נגד ההלכה שאותם יש ממש מצוה ("לפני עור") לחשוף כדי שלא ילמדו מהם (או שיחשבו פעמיים לפני שלומדים מהם). י"ח בשבט תשס"ז

15. עוד גלגול? להרב מונדשיין, מצאתי כתוב ב'שמועות וסיפורים' ח"ב סיפור קפ"ה משהו שמזכיר ביותר וביותר את הסיפור הנ"ל ומעניין לציין שאף שבכלל הספר בנוי על בעלי שמועה הנה סיפור זה מופיע בלי מקור ברור רק בשם ה' סגל... רק שאם אכן כן הוא צ"ל מפני מה הכניסו הר"נ כהן לספרו, ושמה אפשר לברר אצל בנו הר"י כהן את מקור ומהימנות השמועה?! לתועלת אלה שאין הספר ת"י עתה אעתיק הסיפור ככתבו: "קנה קבר ליד צדיק וקבלו"

למשרד של ה"חברה קדישא" שבקרקא נכנס אברך צעיר וביקש לדבר עם הגבאי שרוצה לקנות לו מקום בבית הקברות שיהי לו מן המוכן לאחר אריכות ימים, ואומר שרוצה את המקום ע"י קבר של מחבר ספר "מגלה עמוקות" ומוכן לשלם כסף רב ונקב סכום כזה שהגבאי נדדעזע לשמוע סכום גדול כזה, ואף שמוכן שמקום חשוב כזה אין מוכרים בשביל כסף, אפי' בסכום גדול, כי הוא מקום קדוש, וראוי רק לאיזה צדיק מפורסם, שיהיה כמו ה"מגלה עמוקות", אבל סכום הכסף שהציע, משך את לבו והתחיל לחשוב ע"ז, כי היו הרבה דברים בבית הקברות הצריכים תיקון, וגם גדר חדש, שכל זה עולה הרבה כסף, ועכשיו בכסף רב כזה יוכל לסדרם. הוא התבונן על האברך שהינו צעיר לימים, ובדרך הטבע עד פטירתו יארך הרבה זמן, ולמה לו לחשוב מה שיהיה אחרי הרבה שנים, ונתרצה, ומכר לו את המקום שביקש, קיבל את הסכום, ונתן לו את שטר המכירה. אחרי זמן קצר נכנסו להגבאי אחדים מאנשי ה"חברא קדישא", וסיפרו שבאו להודיע שנפטר צעיר אחד אלמוני, ושואלים מהגבאי באיזה חלקה לחפור עבורו קבר, לאחר ששאל את שם הנפטר, זיהה שהוא הצעיר שקנה את החלקה. העולם חשך בעדו, מה יעשה עתה, האם באמת יקבור איש אלמוני ע"י ה"מגלה עמוקות" בעד בצע כסף, הרי כל העיר תרעש, ולא ידע מה לעשות? לבסוף גמר בדעתו שלא יספר ולא ידבר ע"ז, ואמר להם לתת לו מקום רגיל באיזה חלקה. והם עשו כמו שאמר, וקברוהו שם. אחרי כמה ימים והנה האברך הצעיר בא בחלום אל הגבאי, ותובע אותו לדון, ודורש בכל תוקף להעבירו לקברו אשר קנה בכסף מלא. הגבאי נבהל הלך וסיפר לרב את כל העניין, ושאל מה לעשות. ענה הרב, שבאם יבוא אליך שנית, שלח אותו אלי. וכן היה, הוא בא שנית באותו דרישה, וענה לו שילך לרב. הרב אמר לו, שמע אדוני, אתה מבין שמקום ע"י הצדיק כבעל "מגלה עמוקות" א"א להניח לאיש פשוט, הרי זה יהיה בזיון לצדיק ואסור לעשות ככה, והיה זה מקח טעות, הכסף הרב העבירו על דעתו, ואם באמת ראוי אתה להיות שכן קרוב ליד הצדיק, כי הרי איננו מכירים אותך, בא בעצמך לשכב שם, לאחר שאנחנו נחפור שם, ונתרצה האברך הנפטר. למחרת התקינו קבר ליד קברו של ה"מגלה עמוקות" ולאחר כמה ימים מצאו שהאברך שוכב בקבר זה, והקבר הראשון היה ריק. אז כולם הבינו שזה היה אחד מגדולי הצדיקים, על מצבתו כתבו "גיד עליו רעו" וד"ל. (זאת שמעתי מה' סגל שראה את המצבה בקרקא, ושם מפורסם סיפור זה). ע"כ. כ"א בשבט תשס"ז

כומר נוסף ערק לשורותינו...

הכומר שהניח תפילין בכותל המערבי. שיחת טלפון באיחור של עשרים שנה. המופתים של ר' משה וובר מתגלגלים... האם יש ל"סיפורים וגלגולים" השפעה על עלוני השבת? הרב יהושע מונדשיין בפרק מ' של סיפורים וגלגולים

מזה כמה שנים יוצא לאור, בירושלים, עלון שבועי בשם "שמעו ותחי נפשכם". ראשיתו בחיים חיותו של הרה"ח ר' משה וובר ע"ה, שאז היה כולו עלון של יראת-שמים ויראת-חטא, תורה וחסידות, כאוות-נפשו של המייסד הר"ר משה.

הופעת העלון נמשכה גם אחר פטירתו של הרב וובר, על-ידי אותו עורך, אלא שצביונו של העלון השתנה למגמת המשכיות ל"חצר" של ר' משה.

לשם כך הוסב המדור הראשי לסיפורים על ר' משה: תיאור דמותו המופתית, או מופתים שעשה ועדיין עושה, לא-פעם בתיווכו של העורך. והכל למען האדרת שמו של ר' משה (ואולי גם של "ממשיכו").

למותר לציין שר' משה עצמו היה רחוק מכל זה כרחוק מזרח ממערב.

ומה יעשה עורך, שבמשך שנים רבות חייב למלא טור שבועי בסיפורי נפלאות על אדם צנוע, שכמעט לא יצא מארבע אמותיו?

אין לו אלא לייצר "מופתים" חדשים לבקרים, שכאילו התרחשו בשנים עברו, או שראשיתם בעבר וסופם בהווה. וסבירא ליה מן הסתם ש"ההכרח לא יגונה"...

השבוע, לקראת שבת פרשת "בשלח", התפרסם בעלון זה (גליון 465) סיפור מופת חדש, שקשה שלא לראות בו גלגול מהסיפור אודות "פרח הכמורה" (או "סגן הבישוף"), שעסקנו בו בשבועות האחרונים ([פרק לח](#)).

הריהו לפניכם ולשיפוטכם:

"אל תהיה כל כך בטוח שאתה לא משתייך לעם היהודי"

זה קרה לפני יומיים. אחד מאנשי התפילין שבכותל המערבי קיבל שיחה טלפונית מארה"ב שבאמריקה.

האיש שהיה בעבר השני של הקו, סיפר שבשנת תשמ"ה הוא ביקר בכותל המערבי. ואז ניגש אליו יהודי עם זקן לבן וביקש ממנו שיניח תפילין.

"אמרתי לו בנימת התנצלות" סיפר האיש "שאני כומר ואיני משתייך לעם היהודי". השיב לי היהודי עם הזקן הלבן: "אל תהיה כל כך בטוח שאתה לא משתייך לעם היהודי".

תוך כדי שהוא אמר לי זאת, הוא הפשיל את שרוול חולצתי והניח לי תפילין.

"כשחזרתי לביתי בארה"ב" המשיך האיש לספר, "דהדד בראשי כל העת המשפט של היהודי עם הזקן הלבן "אל תהיה בטוח שאתה לא משתייך לעם היהודי".

לבסוף החלטתי לעשות מעשה. התחלתי לנבור בתולדות משפחתי ואז גיליתי להפתעתי המרובה שאימי הגיעה לארה"ב ממשפחה יהודית בפולניה. הגילוי היה עבורי זעזוע עמוק. כיצד אוכל לחיות עם ידיעה זו ולשמש באותה השעה ככומר?! ובנקודה זו הוא השתק. ניכר מקולו שהתרגשות חזקה אחזה בו. ולאחר רגע של שתיקה הוא המשיך: "לבסוף החלטתי לעזוב את

משרתי ככומר ולהתחיל לחיות כיהודי שומר מצוות. כיום אני לומד בישיבה ובשבוע הבא אני מגיע לארץ".

שמעתי שהיהודי ההוא שגילה לי את זהותי והציל אותי בכך מחיי שקר, נסתלק בינתיים. ברצוני לפקוד את קברו. הוא אמר לי באותה פגישה ששמו הוא – משה וובר.

* * *

הזיקה לסיפורם של הרב שוחט ור' שלמה קרליבך גלויה; יכולים אנו לשער שהעורך התרשם עמוקות מאותו סיפור, ומיהר לאמצו לשימוש.

אבל אין זו אלא השערה גרידא: לעתים המציאות עולה על כל דמיון וזימון האירועים אינו מעיד בהכרח על יניקה מפרקים קודמים.

הביצוע פרימיטיבי, הפרטים נראים כבלתי-אמינים בעליל, אבל משימת כתיבת המדור השבועי עלתה בידו...

אך לאידך גיסא: גם פרטים שנראים כבלתי-אמינים בעליל יכולים להתברר כמציאות ריאלית, ומה בכך שהאירוע התרחש בצורה פרימיטיבית ואפורה, והאלקים אינה לידו חומר למדור השבועי?

בימים אלו אמור "הכומר לשעבר" לפקוד את קברו של הר"ר משה ע"ה. אולי, בהזדמנות זו, תיחשף זהותו ויסורו כל הספיקות?

ואולי יאות להבהיר לנו, באותה הזדמנות, כיצד זה מי שבשנת תשמ"ה היה כומר ונחשף ליהדותו, הגיע רק עכשיו ללמוד בישיבה?

אך מי יודע דרכי איש ועלילות מצעדי גבר? השאלה נשאלה ואולי גם נזכה לתשובה.
ט"ו בשבט תשס"ז

4 תגובות

=====

1. מה הקשר לחב"ד. נכון שהרב ובר ז"ל היה חסיד חבד אבל זה אומר שצריך לסקור כאן כל בוקי סריקי שתולים עליו? הלא אין סוף אם נבקר כל סיפור שמסופר על כל חבדי. אני מוכן אם יש על הרב הלל פריטשר או מישהו קדום יותר. גם סיפורי ר' מנדל אם לא קשורות ממש לחבד אין גבול. ט"ו בשבט תשס"ז

2. חשוב מאין כמוהו. אני מבקש להודות בזאת לרב מונדשיין על המדור, ולחזק את ידו על נקיטת היד הקשה והלשון החריפה ביחס לסיפורים הללו ולמחבריהם. ידעו נא כל מחברי הספרים ומספרי הסיפורים, שעומדים הם למשפט הציבור, ויחשבו פעמיים או שלושה לפני שיפרסמו בשער בת-רבים מעשיות שלא היו ולא נבראו. צר לי, אבל מי שאינו מהסס לשקר כך ציבורים שלמים, לא מגיע לו יחס נאה מזה. ט"ז בשבט תשס"ז

3. יבוא השלישי ויכריע. אפשר לומר שעורך 'שמעו ותחי נפשכם' אימץ את הגרסא של ספרון צא"ח תשנ"ה, משום שרק שם מצינו את שנת הפגישה בכותל "תשמ"ה". מכאן ואילך זיל גמור - כאותו מברק שנשלח ריק; מה, צריך לציין שזו הזמנה? וכי מה זה יכול להיות אם לא הזמנה. וכי לא מיותר לציין את שם השולח, היעלה על הדעת שאחר שלח הזמנה... כך הוא בסוגיא דידן כתוב מפורש שהוא נפגש בכותל בשנת תשמ"ה! וכי אם מי הוא יפגש בכותל המערבי אם לא עם הר"ר מ"ו שממש עומד בכניסה. וכיצד יעלה על הדעת שיפגש עמו בלא הפשלת השרוול... ואידך זיל גמור. י"ח בשבט תשס"ז

4. העורך בחיי הרב והעורך של היום הוא אותו אדם הטלת השמצות בהשערה אינה מכבדת את הכותב. כ"ו באייר תשס"ט